T. I. 26
6
8-b
11
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
6 F
4
6-8-6.12

ARISTOTELIS

RHETORICORVM AD THEODECTEN LIBRI TRES.

*

Georgio Trapezuntio interprete.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM, 1541.

Franciſci Celnij Veliterni

1625.

GEORGII TRAPEZVNTII IN TRES RHETORICORVM ARISTOTELIS *libros ad Theodecten, à ſe tralatos,*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PROLOGVS.

LIBROS Rhetoricorum *Ariſtotelis quos è Græca lingua in Latinam nuper traduxi, tuo potiſsimũ nomini dedicaui. Eſt enim liber cæteris ferè Ariſtotelis libris omnibus longe utilior, ijs præſertim qui multorum magnorumq; negociorum onera ſubeunt: adeo ut facile animum inducere lector poſsit, aut multa ſe de rebus humanis hinc didiciſſe: aut quæ prius experiendo didicerat, cuncta hinc recognouiſſe.* Mirum enim eſt *ſic ipſum omnia de moribus hominum per diuerſas ætates atq; fortunas prudẽter inueniſſe, diſtincte explicaſſe, ornate cõſcripſiſſe, ut nihil ab eo prætermiſſum eſſe uideatur: nec ſecreta naturæ ſolum, ut ſummus omnium philoſophus, ſed abditas quoq; hominũ mentes, motuſq; reconditos non iniuria percepiſſe uidetur. quod ita eſſe tu ipſe legendo iudicabis. nam ad alias laudes uirtutis humanitatiſq; tuæ hæc etiam accedit, quòd inter tot occupationes, laboreſq; tuos, legendi quoq; ratio tibi habeatur.* Vnde *fit, ut qui docti ſunt, aut eſſe uidentur: eos omnes complectaris ac foueas.* Sed de laudibus tuis dabitur tẽpus aliâs. *Hunc uero librum nomini tuo traduxi. quoniam quum tuorum in me beneficiorum magnitudinem conſidero: plus me tibi debere inuenio, quàm poſsim aut facultate aut*

ingenio aut dicendi copia debitam gratiam referre: quippe qui & magna mihi contuliſti, & nulla re alia quàm inſita tibi humanitate commotus contuliſti. Quare non eſſe à me alienum putaui ſi uolo is eſſe quem tu me eſſe uoluiſti: & ſi referre nullo pacto poßim, aliquid tamen efficere quo gratũ animum meum oſtenderem. Suſcipias ergo R*euerende mi pater traductionis meæ munuſculum, & tibi recipienti pulcherrimum, & mihi offerenti ornatißimum.*

RHETORICORVM ARISTOTELIS AD THEODECTEN LIBER PRIMVS.

*

RHETORICA *dialecticæ æquipollet. nam de ijs utraq; eſt, quæ omnium quodammodo cõmunia, & nullius determinatæ ſcientiæ eſſe cognoſcuntur. Quapropter omnes etiam utriuſq; aliquo modo participes ſunt. Quippe omnes aliquouſq; tum quærere ac reddere rationem, tum defendere & accuſare conãtur. Verum multi hæc temere, nonnulli exercitatione ac habitu factitant. Quæ quoniam utroq; fieri modo poſſunt, patet quòd poſſunt, & in certam rationem ac uiam redigi, cum eius cauſam inſpicere poßimus, quo*

tam qui exercitatione, tam qui caſu dicunt, quod uolunt adipiſcuntur. id uero artis eſſe officium omnes recte concedent. Quicunq; igitur eloquētiæ artes ad præſens uſq; compoſuerunt: paruam ipſius particulam adinuenerunt. Nam cum fidem facere, artificioſum tantummodo ſit, cætera uero accedant: ij de enthymematibus quæ perſuaſionis ſunt nerui, nihil dicunt: de ijs autem quæ præter rem ſunt, plurima pertractant. Indignatio enim, miſericordia, ira, cæteriq; animi affectus, non de ipſa re ſunt, ſed cōmouendi iudicis cauſa. Quare ſi quemadmodum in nonnullis ciuitatibus fieri ſolet, maximeq; in ijs quæ bonis legibus gubernātur, ſic in omnibus quoq; iudicijs eſſet: nihil profecto haberent quod dicerent. Nam omnes oportere legibus eſſe ita conſtitutū arbitrantur, partim etiam utūtur, ac prohibent præter rem quicquam dicere, ut Ariopagitæ, recte id ita putantes. Non enim oportet in iram aut inuidiam aut miſericordiam impellendo, à recto iudicem flectere: ne ſimiles ei ſimus, qui eam qua uſurus ſit regulam prius inflectit. Ad hæc quoq; perſpicuum eſt, nihil ad litigantem pertinere, niſi ut oſtendat, res ſit, nec'ne, & factum'ne ſit, an non. Si uero magnum aut paruū, iuſtum aut iniuſtum, quæ legiſlator non determinauit, ea non à litigantibus accipere, ſed per ſeipſum iudicē ſcire oportet. Maxime igitur conuenit ut quæ recte poſitæ ſunt leges, cuncta ipſæ explicēt, quæ explicari queant, & quàm minima iudicibus relinquant. Primum, quia unum aut paucos prudentes qui leges ferre aut iudicare poſſint, facilius eſt inuenire quàm multos. Deinde quoniam longi temporis conſideratione leges feruntur, iudicia breuiſſime conficiuntur, difficile eſt ut bene à iudicibus iuſtum & conducibile diſtribuatur. Illud autem omnium maximum

affectus

nium eſt,quòd legislatoris iudicium,non de ſingulis, nec de præſentibus,ſed de uniuerſalibus & de futuris eſt:Senator uero & Iudex de præſentibus iam determinatisq; iudicant. Vnde fit ut cum & ament,& oderint,ſua quoque utilitas connexa ſit,non ſatis queant ueritatem perſpicere:ſed propria uel uoluptas, uel dolor, iudicia ſua obumbret. Quare minimam cæterarum rerum poteſtatem iudici tribuendam dicimus:factum uero eſſe, aut non factum,& fore aut non fore, eſſe quoq;, uel non eſſe: hæc omnia,cum non poßit lator legis prouidere,iudicibus relinquenda neceſſario ſunt. Quæ quoniam ſic ſe habent: patet cum de exordio, narratione, cæterisq; particulis quid habere debeant præcipiunt, aliena remotaq; ipſos præcipere. Nihil enim aliud ij agunt, niſi ut iudicē quomodocunq; afficiant: de artificioſa autem perſuaſione nihil afferunt: quod eſt ut oſtendant unde quiſpiam enthymematicus fieri poßit. Idcirco etiam cum eadem ſit uia & ratio deliberationis et iudicij:cumq; melior, ac ciuitatibus utilior deliberatiua præceptio ſit,quàm iudicialis:de illa nihil,de hac plurima tradere conantur. Minus enim in deliberationibus conducit præter rem dicere,minusq; malitiæ deliberatio habet,quàm iurisdictio:cum ſit communis.hic enim de ſingulis quæ uidit iudicaturus eſt. Itaque nihil aliud demonſtrare oportet, niſi quòd ſic ſe habeat, ut is qui conſulit affirmat. In iudicialibus autem id non ſatisficit. Nam cum de alienis rebus iudicium ſit,utilis eſt auditorum præparatio: qui rem ſuam conſiderantes,ac ad gratiam audientes, largiuntur litigantibus operam,non iudicant. Quapropter multis quoq; in locis (ut iam diximus) ne præter rem quicquam dicatur, cautum eſt legibus,ibiq; id ipſi iudices exacte obſeruant.

Verum

Verum quoniam perſpicuum eſt artificioſam uiam & rationem in perſuadendo conſiſtere, perſuaſionemq; quandam eſſe demonſtrationem (tunc enim uehementer credimus, cum demonſtratum eſſe putauerimus) enthymema quoq; rhetoricam eſſe demonſtrationem: quod (ut ſimpliciter dicam) præcipuum eſt in perſuaſione: idq; eſſe ſyllogiſmum quendam: & de quolibet ſyllogiſmo dialecticam uel uniuerſam uel partem eius quandam conſiderare: patet eum qui ex quibus & quomodo ſyllogiſmus fiat, optime poßit perſpicere, maxime enthymematicum eſſe: inſuper qui hoc etiam teneat, quibus de rebus enthymemata ſint, quidq; à logico ſyllogiſmo differant. Eiuſdem enim uirtutis eſt & ueri, & ueriſimilis cõſideratio. Atq; etiam homines ſatis ad ueritatẽ nati ſunt, & ut plurimum ueritatem conſequuntur. Quamobrem qui probabilia facile coniectura conſequitur, is & ad ueritatem ſimiliter ſe habet. Perſpicuum igitur eſt quæ præter rem ſunt artes, ab alijs quoque traditas eſſe, quamq; ob rem ad iudiciales magis præceptiones declinarunt. Vtilis autem rhetorica eſt, tum quoniam uera & iuſta meliora ſecundum naturam ſunt, quàm contraria, ita ut niſi decenter iudicia fiant, neceſſe ſit in eis uinci, quod uituperatione dignum eſt: tum quia ne ſi certißimam quidem habeamus ſcientiam, facile eſt nonnullis per eam perſuadere. impoßibile nanque id eſt. cum enim diſciplinæ ratio ad ſcientiam ſit ita neceſſaria (ut etiam in Topicis dicebamus cum de colloquutione cum multis diceremus) fides & oratio ex communibus facienda eſt. Præterea oportet, ut, ſicut & in ſyllogiſmis, perſuadere cõtraria poßimus, non ut utraq; faciamus (nam mala faciunda non ſunt) ſed ne nos lateant quomodo ſe habeant, & ut cum alij non iuſte

utantur oratione, ſoluere poßimus. Aliarum igitur artium nulla de contrarijs ratiocinatur, ſed dialectica & rhetorica id ſolæ faciunt. Nam utraq; ſimiliter de cõtrarijs eſt, quamuis non ſimiliter ſubiectæ res ſe habent, ſed ſemper uera præſtantioraq; ſecundũ naturam, melius ſyllogiſmo colliguntur, aut (ut ſimpliciter dicam) credibiliora ſunt. Ad hæc abſurdum eſt, ſi non poſſe corpore ſibi præſidio eſſe, turpe ſit, oratione uero non ſit, quod hominibus magis eſt proprium, quàm uſus corporis. Sed quòd magna inferat incommoda qui ui hac orationis iniuſte utitur, id certe omnium bonorũ, præterquam uirtutis, & maxime præſtantißimorum, ut uirium, ſanitatis, diuitiarum, imperij commune eſt. Nam his omnibus maxime quiſpiam proderit, cum iuſte utatur: & lædet, cum iniuſte. Quòd igitur non ſit unius cuiuſdã ac determinati generis rhetorica, ſed ſicut dialectica, & quòd utilis, expoſitum eſt, quodq; opus eius non eſt perſuadere, ſed poſſe quæ in ſingulis credibilia ſunt perſpicere, ueluti etiam in cæteris artibus uniuerſis. Nec enim medicinæ eſt ſanitatem inducere, ſed quoaduſq; poßibile ſit, ad hoc uſq; perducere: cum poßibile ſit etiam eos qui nullo poſſunt pacto ſanari, bene tamẽ curare. Præterea quòd eiuſdem ſit tam quod credibile eſt, quàm quod credibile uidetur, perſpicere: ut dialecticæ tam ſyllogiſmum, quàm apparentem ſyllogiſmum. Cauillator enim non uiribus, ſed electione: hic uero tam ſcientia quàm electione orator erit. ibi electione quidem cauillator, dialecticus autem non electione, ſed uiribus. Sed iam de ratione ipſa dicendi conabimur exponere: quo pacto, & ex quibus propoſitum aſſequi poterimus. Rurſus igitur ceu ab initio definientes ipſam quid ſit, reliqua dicamus.

Quid

Quid ſit Rhetorica, quod eius ſubiectum, quomodo ſe ad Dialecticam habeat, & ex quibus rebus principalibus oratio conficiatur.

SIT ergo rhetorica, uis qua quod in unaquaq; re probabile eſt, perſpicitur. Nullius enim alterius artis id officium eſt. Nam ſingulæ artes circa id quod eis ſubiectum eſt, doctrinales perſuadenteſq; ſunt: ueluti medicina circa id quod ſanari ægrotare'que poßit. Geometrica circa paßiones quæ magnitudinibus accidunt. Arithmetica circa numerum: & ſimiliter reliquæ artes & ſcientiæ. Rhetorica uero, quæ de re data (ut ita dicam) credibilia ſunt, perſpicere poſſe uidetur. Quocirca etiam dicimus non in genere quodam determinato hanc artem uerſari. Perſuaſionum uero aliæ ſine arte, aliæ artificioſæ. Sine arte illas appello quæ nō à nobis excogitantur: ſed cum extra ſint, aſſumuntur, ut teſtes, cruciatus, ſcripta. Artificioſas uero, quæ ratione ac uia à nobis excogitari poſſunt. itaq; ipſarum alijs uti oportet, alias inuenire. Harum igitur quæ ratione parantur perſuaſionum genera ſunt tria. Nam alia ſunt in moribus eius qui dicit, alia in auditore modo quodam afficiendo; alia in ratione ipſa, cum demonſtremus, aut demonſtrare uideamur. Propter mores igitur credunt, cum ſic dicitur oratio, ut fide dignus qui dicit uideatur. Nam probis & magis & facilius de omnibus ſimpliciter credimus. In quibus uero certitudo non eſt: in ijs, quoniam diuerſis agimur opinionibus: etiam omnino. uerum id etiam non quoniam præopinatus quis fuerit talem quendam eum eſſe qui dicit, ſed ui orationis oportet euenire. Nam probitas dicentis, non (ut quidam eorum reliquerunt qui artes ſcripſerunt) nihil affert ad probandum ſed fere (ut breui abſoluam) præcipuam mores faciunt fi-

affectus. dem. Propter ſeipſos autem auditores credunt, cum oratione in affectum impelluntur. Non enim ſimiliter iudicium reddimus cum dolemus, ſeu cum lætamur, & cum diligimus, & cum odimus. Qua de re ſola qui nunc artes ſcribunt, præcipere conantur. de quibus ſingulis explanabimus cum de affectibus dicemus. Rationibus autem in fidem auditores inducimus, cum uerum aut ueriſimile ex probabilibus quæ in unoquoq; ſunt, eſſe demonſtramus. Verum quoniam fides his fit, patet hæc tria eſſe capiunda: ut ſcilicet facultatem ratiocinandi habeamus, ut mores ac uirtutes conſideremus, & tertium, ut de affectibus quid unuſquiſq; ſit, & quale quid, & ex quibus naſcitur, & quo pacto. Itaq; efficitur, rhetoricam quaſi propaginem eſſe dialecticæ, & eius negotij quod circa mores eſt: quod cum de affectibus ſit, æquum eſt ut ciuile appelletur. Quapropter & rethorica ipſa, & qui eam adepti ſunt: uel ignorantia, uel arrogantia, uel alijs cauſis quibus homines perturbantur, ipſius quoq; ciuilis poteſtatem conſecutos ſe arbitrantur. Particula enim dialecticæ quædam eſt ac ſimulacrum, ut principio diximus. Neutra enim earum de re determinata quomodo ſe habeat ſcientia eſt: ſed facultates quædam ſunt inueniendarum rationum. De ipſarum igitur ui, et quo pacto altera ſe ad alteram habeat, ſatis ferè dictum eſt. Eorum autem quibus probamus (ut & in dialecticis) aliud inductio eſt, aliud ſyllogiſmus. Nam enthymema quidem ſyllogiſmum rhetoricum, exemplum uero rhetoricam inductionem appello. Omnes autem fidem faciunt demonſtrando, uel exempla dicendo, uel enthymemata, & præter hæc penè nihil. Quare ſi omnino neceſſe eſt ſyllogiſmo uel inductione quodcunq; oſtendere, ut à nobis in Reſolutiuis expoſitum eſt, neceſſario

rhetorica & dialectica nō sunt de re determinata

syllogismus rhetoricus. Inductio rhetorica.

alterum

alterum ipſorum alteri idem erit. Quid autem inter enthymema & exemplum interſit, ex Topicis patet. Nam ibidem de ſyllogiſmo & inductione dictum eſt prius: quia ſi in multis ac ſimilibus ſic ſe habere oſtendas, ibi quidem inductio, hic autem exemplum eſt. Sin uero cum quædam ſint, aliud quid horum cauſa eueniat propter hæc, quoniam hæc ſunt aut ut uniuerſaliter, aut ut plurimum. ibi quidem ſyllogiſmus, hic autem enthymema uocatur. Nec latet quod utrunq; rhetoricæ genus laudatur. Nam ut & in methodicis dictum eſt, ita & in his ſe habet. Vt enim orationum quædam ſunt exemplares, quædam enthymematicæ: ſic oratorum quoque alij exemplares, alij enthymematici. Neque minus credibilis oratio eſt quæ per exempla eſt: turbatur autem magis enthymematica: cuius rei cauſam, et quo pacto utendum utraq; ſit, poſtea dicemus. Nũc uero de his ipſis explanatius determinabimus. Nam cum credibile, cuidam credibile ſit, & aliud quidem per ſeipſum illico ſit credibile atq; probabile, aliud quoniam probari per talia uideatur: cumq; ars nulla conſideret ſingularia, ut medicina quid Socrati aut Calliæ ſalubre ſit, ſed quid tali, uel talibus: id enim artificioſum eſt: ſingularia autem infinita ſunt, & ſcientia nequeunt contineri: nec rhetorica utiq; quod cuiq; credibile eſt conſiderabit, utputa quid Socrati aut Hippiæ, ſed quid talibus, ueluti & dialectica. Vtitur enim & ipſa ſyllogiſmo, non ex quibuſcunq;, cũ deliris quoq; nonnulla uideantur: ſed dialectica ex ijs quæ illis uidentur quibus cum ſit diſputatio: rhetorica ex ijs quæ illis uidentur qui hæc in cõſilio quærere conſueuerũt. Huius enim officium de ijs eſt de quibus conſultamus, & artẽ non habemus: & apud huiuſmodi auditores qui nequeant per plura intelligere, nec ex remotis

ratioci

ratiocinari. Conſultamus autem de ijs quæ uidentur utroque poſſe pacto fieri. Nam de ijs quæ aliter fieri aut fore aut ſe habere non poſſunt, nemo uelit ſic exiſtimare, cum non aliter quàm ſic conſultari poßit. Eſt autem poßibile ratiocinari atq; colligere alia quidē ex ijs quæ prius ſyllogiſmo collecta ſunt, alia uero ex ijs quæ ſyllogiſmo quidem collecta non ſunt, ſyllogiſmo autem indigēt, eò quòd non ſint probabilia: quorum neceſſario quædam huiuſmodi ſunt, ut ea iudex propter prolixitatem (ſimplex enim eſſe ſupponitur) non bene conſequatur. Quædam non credibilia, quoniam nec ſunt ex cōceßis, nec ex probabilibus. Quare neceſſe eſt tam enthymema quàm exemplum de ijs eſſe, quæ ut plurimum aliter quoq; poſſunt ſe habere: exēplum quidem, inductionem, enthymema uero, ſyllogiſmū, & ex paucis, ac ſæpe paucioribus quàm ea ſunt ex quibus conſtat primus ſyllogiſmus. Nam ſi quid eorum perſpicuum eſt, id dicendum nō eſt. Ipſe nanq; auditor id ex ſeipſo affert: ut Lacedæmonius eo certamine uicit, quo coronam meruit. ſufficit dicere Olympia. Quòd autem qui Olympia uincit, coronetur, non eſt opus apponere: cum qui id ignoret, ſit nemo. Verum quoniam pauca eorum ex quibus rhetorici conſtant ſyllogiſmi, neceſſaria ſunt, cum plurima de quibus iudicia & deliberationes ſunt, aliter quoq; poßint ſe habere: quæ nanq; agunt, de ijs conſulūt atq; deliberant, quorum nihil (ut uno uerbo dicam) neceſſarium eſt: ea uero quæ ut plurimum accidunt, quæq; poßibilia ſunt, neceſſe eſt ut ex alijs huiuſmodi per ſyllogiſmum comprobentur, neceſſaria quoque ex neceſſarijs, quod in Reſolutiuis aperte à nobis explanatum eſt: patet ea ex quibus ea enthymemata fluūt, quædam fore neceſſaria, plurima uero huiuſmodi, ut ferè ſemper ſoleant fieri.

qui olympia uincebat coronabatur.

Fluunt

Fluunt autem enthymemata ex probabilibus & ſignis: quare horum alterum alteri idem eſſe neceſſe eſt. Probabile nanq; eſt quod ferè ſemper ſolet fieri: uerum nõ ſimpliciter (ut quidam definiunt) ſed quod, cum de iis ſit quæ aliter ſe poſſunt habere, ſic ſe habet ad illud ad quod eſt probabile, ſicut uniuerſale ad particulare. Signorum autem aliud ita ſe habet ut ſingulare quiddam ad uniuerſale: aliud ut uniuerſale quiddam ad particulare. Horum quoddam neceſſarium eſt argumentum: quod autem non neceſſarium, id ſecundum hanc differẽtiam innominatum eſt. Neceſſaria uero appello, ex quibus ſyllogiſmus conſtituitur: quocirca & argumentum dicitur. Nam cum non poßint ſoluere quod dictum eſt, tunc putant argumentum eſſe allatum quaſi demonſtratum ſit atq; concluſum. Signum enim & concluſio idem eſt ſecundum ueterem linguam. Signum igitur quod eſt tanquàm ſingulare ad uniuerſale, huiuſcemodi eſt, ut ſi quis ſignum diceret eſſe omnes ſapientes iuſtos eſſe, quoniam Socrates cum eſſet ſapiens, iuſtus erat. Id igitur ſignum eſt, quod ſoluitur etiam ſi uerum ſit. Non enim poteſt ſyllogiſmo colligi. Si autem dixeris quempiam ægrotare, quoniam febricitet: aut peperiſſe, quoniam lac habeat: id iam neceſſarium, & ſolum ex ſignis argumentum eſt, cum ſolum (ſi uerum eſt) inſolubile ſit. Quod uero quaſi uniuerſale ſe habet ad particulare, huiuſmodi eſt ut ſi quis febricitare hominem dicat, & eius ſignum eſſe, quòd crebro reſpiret. ſolubile autem & hoc eſt, etiam ſi uerum ſit. Poßibile nanque eſt etiam ſi febre non agitetur, crebro tamen anhelare. Quid igitur probabile, quid ſignum, quid argumentum ſit, quidq; inter ſe differant, & nunc dictum eſt: & in reſolutiuis de iis, & quemadmodum alia eorum ſyllogiſmo

colligan

colligantur, alia non, explanatius demonſtratum eſt. Exemplum autem quid ſit, & quid inductio ſit, & in quibus uerſetur inductio, dictum eſt. Eſt enim neque ut pars ad totum, neq; ut totum ad partem, neq; ut totum ad totum: ſed ut pars ad partem, ſimile ad ſimile, quando utraque ſub eodem genere ſunt, ſed alterum altero magis perſpicuum, hoc pacto: Per inſidias Dionyſius ad tyrãnidem præſidium petit. Nam & Piſiſtratus ad tyrannidem per inſidias petijt præſidium: quod cum impetraſſet, tyrannide ciuitatem oppreßit. Et Theagenes in Megaris. Alij etiam quos id feciſſe ſciunt, omnes exemplum Dionyſij fiunt, quem nondum ſciunt idcirco petere. Quæ omnia ſub eodem ſunt uniuerſali. Qui præſidium petit, inſidioſe tyrannidem affectat. Ex quibus ergo ſint quæ demonſtratiuam fidem facere uideantur, dictum eſt. Inter enthymemata uero non mediocris illa eſt differentia, maximeq; omnibus penè ignota, quæ eſt etiam in dialectica ſyllogiſmorum uia & ratione. Nam quædam eorum ſecundum rhetoricam ſunt, ut et ſyllogiſmorum ſecundum dialecticam uiam ac rationem, quædam ſecundum alias artes atq; facultates, quarum aliæ ſunt, aliæ nondum comprehenſæ ſunt: quapropter auditores quoq; latent, magisq; poſſunt aliquo modo tangentes commodius elabi. Verum quod dicimus, apertius erit ſi pluribus explanabitur. Voco igitur dialecticos & rhetoricos ſyllogiſmos, eos quorum locos dicimus. Hi autem ſunt qui communiter de iuſtis, phyſicis, ciuilibus, & de multis ſpecie differentibus ſunt, ueluti maioris & minoris locus. Non enim ex hoc magis ratiocinari uel enthymema inferre poterimus de iuſtis aut phyſicis, quàm de quocunq; alio, quamuis hæc ſpecie differant. Propria uero, quæcunq; ex ijs ſunt quæ circa

unam

unamquanq; ſpeciem ac genus propoſitionum ſunt. Sunt enim propoſitiões de phyſicis, ex quibus nec enthymema nec ſyllogiſmus de moralibus eſt: Et de his aliæ, ex quibus non erit ſyllogiſmus de phyſicis: eodemq; modo de cæteris. Et illa quidem nullo in genere facient prudentem, cum non ſint circa ſubiectum ullum. Ex iis uero ſi diligentius quiſquam propoſitiones deligat, faciet ignorans aliam quàm dialecticam ac rhetoricam ſcientiam. Nam ſi principia forte habebit, non amplius rhetorica uel dialectica, ſed illa erit cuius principia poßidebit. Enthymematũ autem plura ex his generibus emanant, quæ particularium ſunt atque propriorum, ex communibus uero pauciora. Quemadmodum ergo in Topicis, ſic etiam hic enthymematum ſpecies ac loci ex quibus ſumendum eſt, diſtribuẽdi ſunt. Voco autem ſpecies, proprias uniuſcuiuſq; generis propoſitiones: locos uero, qui ſimiliter omnium ex æquo communes ſunt. Primum igitur de ſpeciebus dicemus, ſi prius genera rhetoricæ cognouerimus: ut cum diſtribuerimus quot ſint, eorum elementa propoſitionesq; ſeorſum inueſtigemus.

De Tribus generibus cauſarum, & finibus ipſorum.

QVoniam igitur tria ſunt auditorum genera: tria quoq; numero Rhetoricæ genera ſunt. Nam cum ex tribus oratio conſtituatur, ex eo qui dicit, de quo dicit, & ad quem, id eſt auditorem, penes quem etiam finis eſt: quem neceſſe eſt aut ſpectatorẽ eſſe, aut iudicem: & iudicem aut præteritorum aut futurorum: qui de futuris iudicat, ſenator, qui de præteritis, iudex: qui uero de facultate, ſpectator eſt. Quare neceſſario tria ſunt dicẽdi genera: deliberatiuum, iudiciale, demonſtratiuũ. Eſt autem deliberaliberal

Tria auditorum genera.
Senator.
Iudex.
Spectator.

libera

deliberatiuæ

liberatiuæ orationis, aliud ſuaſio, aliud diſſuaſio. Nam ſemper & qui priuatim conſulunt, & qui publice concionantur, horum alterum aggrediuntur. Iudicialis, aliud accuſatio, aliud defenſio: horum enim alterutrum occupant litigantes. Demonſtratiuæ, aliud laus, aliud uituperatio. Horum autem unicuiq; tempus accommodatur. Conſulenti, futurum. De futuris enim conſulit, aut ſuadens, aut diſſuadens. Litiganti, præteritum. Nam de præteritis ſemper alius accuſat, alius defendit. Demonſtranti autẽ præcipue tempus præſens. Nam omnes ſecũdum ea quæ præſentia ſunt, laudant, aut uituperant: ſed utuntur etiam ad hæc plerunq; præteritis, in memoriam illa reducentes, futura quoq; de eis conijcientes. Vnicuiq; etiam horum finis aliud eſt. Cumq; tres ſint, fines etiam tres ſunt. Conſulenti utile, aut cõtra. Nam qui ſuadet, quaſi ad melius hortatur. Qui autem diſſuadet, quaſi à peiore dehortatur. Cætera uero aut iuſtum, aut iniuſtum, aut honeſtum uel turpe, ad hæc aſſumunt. Litiganti iuſtum & iniuſtum. Cætera uero etiam hi ad hæc aſſumunt. Laudanti & uituperãti, honeſtum & turpe. Sed hi quoq; ad hæc cætera referũt. Quod uero dictus unicuiq; finis eſt, ſigno illud eſt, quòd de cæteris interdum quidam non ambigunt: utputa qui cauſam dicit, quòd factum non ſit, aut quòd non obfuerit, quandoq; nullam facit quæſtionem. Quòd uero iniuriatus fuerit, nunquam cõfitebitur. Non enim eſſet opus lite. Similiter etiam qui conſulunt, cætera ſæpe concedunt: quòd uero ad inutilia hortentur, aut ab utilibus dehortentur, nunquam concedent. Sed utrum non iniuſtum ſit, finitimos, ac eos qui non iniurientur, ſeruitute premere, ſæpe non curant. Eodem modo et qui laudant, aut uituperant, non animaduertunt utrũ utilia geſſit, an cõtra: ſed ſæpius etiam

iudiciale.
demonſtratiuæ.
Tempora horum generũ.
fines.

etiam laudi dant, quoniam ut præclare gereret, parui propriam duxit utilitatẽ. Laudãt enim Achillem quòd Patrocli ſodalis ultionem ſuſceperit: cum ſciret parum ſe hac de cauſa uicturum: cui mors huiuſcemodi pulchrior, uita uero utilis fuit. Ex *dictis ergo patet neceßarium eſſe de ijs prius propoſitiones habere.* Argumenta *nanque & probabilia, & ſimiliter ſigna, rhetoricæ propoſitiones ſunt.* Nam *ſyllogiſmus uniuerſaliter ex propoſitionibus eſt: enthymema uero ſyllogiſmus ex dictis conſtans propoſitionibus.* Verum *quoniã impoßibile eſt ut quæ impoßibilia factu ſunt, ac item quæ non fuerunt, aut futura non ſunt, ea uel facta iam, uel faciunda ſint, neceſſe eſt tam conſulenti quàm litiganti & demonſtranti habere propoſitiones de poßibili & impoßibili, & utrum factum ſit an non, & ſi erit uel non.* Præterea *cum omnes ſiue laudent aut uituperent, ſiue ſuadeant aut dißuadeant, ſiue accuſent aut defendant, non ſolum quæ diximus, uerumetiam quod conferens aut nocens ſit, quod honeſtum uel turpe, quod iuſtum uel iniuſtum,* Et *hæc omnia magna uel parua ſint, aut per ſeipſa, aut adinuicem comparata, oſtendere conentur: perſpicuum eſt quod opus ſit de magnitudine quoque ac paruitate, & de maiore & minore, tam de uniuerſali quàm de unoquoque propoſitiones habere: utputa quid maius aut minus bonum, & quæ maior aut minor iniuria, & iure factum: eodem'que modo de cæteris.* De *quibus igitur propoſitiones accipiendæ ſunt diximus.* Nunc *uero ſeorſum de unoquoque iſtorum diſtribuendum eſt.* Et *primum de quibus deliberatio eſt, deinde de quibus demonſtrationes, tertio de quibus iudicia.*

De quibus deliberatio eſſe ſoleat.

No de omnib. reb. consulimus.

PRimum igitur tenendum eſt,non de omnibus bonis aut malis conſiliarium conſulere, ſed de iis quæ poſſunt fieri,& non fieri.de ijs autem quæ neceſſario ſunt, aut erunt,aut quæ impoßibile eſt eſſe uel fieri, nulla deliberatio eſt.Sed neque de cũctis contingentibus.Sunt enim quædam à natura,quædam à fortuna bona:quæ quamuis contingentia ſint,poßintq; fieri & non fieri, nihil tamen ad ea confert deliberatio. Hinc patet de ijs eſſe conſultationem,quæcunq; referri ad nos nata ſunt, quorumq; origo & cauſa in nobis eſt. Nam ad hoc uſque deliberamus, quouſque,poßimus'ue an non poßimus agere, inuenerimus. Verum certius ſingula enumerare,ac in ſpecies ea omnia redigere,ſecundumq; ueritatem in quantum poßibile eſt determinare, de quibus conſilia fieri conſueuerunt, non eſt præſentis temporis, non eſt enim artis rhetoricæ, ſed altioris ac uerioris.Sed tamen multo plura nunc ipſi propria theoremata cõcedantur. Nam quod iam diximus, uerum eſt,rhetoricam ſcilicet ex reſolutiua ſcientia, & ea ciuili quæ de moribus eſt,cõpoſitam eſſe,ſimilemq; eſſe partim dialecticæ,partim orationis ſophiſticæ. Si quis autem aut hanc,aut dialecticam non ut facultates, ſed ut ſciẽtias inſtruere ac docere conatur,is naturam earum hoc tranſitu interimere uidetur,cum non ſolum in orationis, ſed in quarundam ſubiectarum rerum ſcientias redigat. Attamen quæcunque diſtribuere operæpretium eſt,& ciuili ſcientiæ conſiderationẽ relinquunt,etiam nunc dicamus. Nam maxima de quibus omnes conſultant,& quæ deliberantes aggrediuntur, quinque fere numero ſunt:de opibus, de bello,ac pace,de regionis locorum cuſtodia,de ijs quæ inferuntur uel efferuntur, de legum latione. Qui ergo de opibus conſulere conſtituit, cum oportet ciuitatis reditus

maxima de quib. oēs cōsultāt.
opes.
bellū.
pax.
regionis locorum custodia.
ea quæ inferūt, uel efferunt.
legū latio.

tus

tus qui ſint & quot ſint, percepiſſe, ut ſi quis neglectus ſit, reſtituatur: Et ſi quis tenuior ſit, amplificetur. Præterea expenſas ciuitatis omnes: ut quæ inutilis ſit, dematur: & quæ profuſior, cogatur ad modicum. Non enim ſolum rerum acceſſiones, uerumetiam expenſarum attenuationes reddunt ditiores. Quæ non uſu ſolum, quem de noſtris habemus rebus, conſpicere poſſumus, ſed neceſſarium eſt ad dicendum de ijs ſententiam, eorum etiam quæ alij adinuenerũt, hiſtoriam retinere. De bello autem & pace qui dicit, his ciuitatis copias non ignorabit, quantæ in præſentia ſunt, & quàm magnæ fore poſſunt, et ad hæc quales quædam ſunt quas modo habemus, & quales quas habituri ſumus. Præterea quomodo, & quæ bella ciuitas geſſit. Hæc igitur ſcire oportet, nec ſolum ſuæ ciuitatis, ſed finitimorum etiam, ac eorum maxime aduerſus quos bellum ſuſcipiendum opinaris: ut pax cum melioribus habeatur, & in ipſis ſit cum minoribus belligerare. Copias etiam, ſimiles, ne, an diſſimiles ſint. Nam hac quoq; parte meliores quidam aut imbecilliores eſſe poſſunt. Sed maxime ad hæc pertinet bellorum euentus, non modo ciuitatis ſuæ, uerumetiã aliarum, quomodo exierint perſpexiſſe. Similia enim à ſimilibus fieri conſueuerunt. Præterea non oportet ignorare quo pacto regio cuſtodiatur, ſed tam multitudinis cuſtodum, quàm qualitatis non eſſe neſcium, locorum quoq; ubi ſint præſidia collocanda: quod impoſſibile eſt, niſi regionem optime noueris: ut ſi minora ſint præſidia, augeantur: ſin uero ſuperuacua, omnino tollantur, & loca opportuna magis cuſtodiantur. Ad hæc quàm magna impenſa ciuitati ad uictum ſufficiat, & quæ à proprijs agris colligatur, & quæ afferatur aliunde. Itẽ quas res efferre, quas inferre opus ſit, ut ad huiuſmodi homines fœdera ſint atq;

conuetus. Ad duo enim genera hominũ ſine crimine cõſeruanda ciuitas eſt: ad meliores, & ad eos qui ad prædicta conducunt. Sed cum horum omnium cognitio multum ad ciuitatem tutandam pertineat, tum uero non minimum eſt legumlationis eſſe ſagacem. Nam ſalus ciuitatis in legibus ſita eſt. Quare neceſſarium eſt ſcire quot rerum publicarum genera ſunt, quæq; unicuiq; conferunt, & quibus extingui ſolent tam contrarijs, quàm ſecundis. Dico autem ſecundis extingui, quoniam præter optimam rempublicã cæteræ omnes & intentione et remiſſione corrumpuntur: ut popularis ſtatus non modo cum remittitur, imbecillior ita redditur, ut tandem ad potentiam paucorum deueniat: ſed etiam cum uehementer intenditur, ueluti aquilinũ uel ſimum non ſolum ad mediocritatem perueniunt cum remittũtur, ſed ualde huiuſmodi facta ſima aut aquilina ſic naſum afficiunt, ut ne naſus quidem eſſe uideatur. Verum ad legum lationem utile maxime eſt, tum ex præteritis, qui Reip. ſtatus conducat perſpicere, tum aliorum quoque ſcire conditionem, & quæ quibus conueniant, non ignorare. Ita patet, ad ferendas quidem leges, peregrinationes, quibus multarũ gentium leges cognoſcere poteris eſſe perutiles: ad publica uero conſilia, diligenter perſcriptam rerum geſtarum hiſtoriam. Quæ omnia ciuilis ſcientiæ, non rhetoricæ officia ſunt. De ijs igitur quæ oporteat eum habere qui de rebus maximis dicturus ſententiam eſt, tot dicta ſint. Verum ex quibus tam de ijs quàm de alijs ſuadere aut diſſuadere conueniat, rurſum dicamus.

opt. resp. peregrinationes.

De felicitate ac fine deliberantium.

FEre autem & unicuiq; priuatim, & publice omnibus finis quidam eſt, quem cõijcientes, alia perſequuntur, alia

alia fugiunt. Is uero eſt (ut uno uerbo dicam) fœlicitas, aut eius pars aliqua. quare exempli gratia exponamus quid ſit (ut ſimpliciter dicam) fœlicitas, & quæ ſint eius particulæ. De hac enim, & de ijs quæ ad hanc conferunt, de eius quoque contrarijs ſuaſiones diſſuaſionesq́; ab omnibus ſuſcipiuntur. Nam quæ aut ipſam, aut particularum eius quampiam efficiunt, aut maiorem reddunt, faciunda: quæ uero interimunt uel impediunt, uel contraria faciunt, ea minime faciunda ſunt. Sit ergo fœlicitas, fortuna ſecunda cum uirtute, uel per ſe ſufficiẽtia uitæ, uel uita tuta & iucundiſſima, uel poſſeſſionum facultas, & corporis uires, cum factiua, conſeruatiua, amplificatiuaq́; horum uirtute. Omnes enim ferè unum quiddam iſtorum, aut plura, fœlicitatem eſſe fatentur. Quod ſi huiuſmodi quid fœlicitas ſit, neceſſe eſt partes ipſius eſſe nobilitatem, multorum atque bonorum gratiam, diuitias, bonorum liberorum & multorũ procreationem, cõmodam ſenectutem, præterea corporis commoda, ueluti ſanitatem, formam, uires, proceritatem, robur ad certandum, gloriam, honorem, proſperitatem, uirtutem, ac partes eius, prudentiam, fortitudinem, iuſtitiã, temperantiam. Sic enim ſufficiẽtiſſimus quiſpiam erit, ſi ſibi aſſint quæque in ipſo, & quæ extra ſunt bona, cum præter hæc alia nõ ſint. Sunt autem in ipſo, quæ in anima, & quæ in corpore ſunt. Extra uero nobilitas, amici, pecuniæ, honores. Ad hæc oportere arbitramur potentiam & fortunam non deeſſe. Hoc nanque pacto uita erit tutiſſima. Sed dicamus ſimiliter quid ſit, horum unumquodque.

Nobilitas igitur gentis ac ciuitatis eſt, indigenas aut uetuſtiſſimos eſſe, & primos duces illuſtres, multos quoque ea ex gente in rebus quæ expetuntur, præclaros extitiſſe. Priuata uero nobilitas, aut à uiris, aut à mulieribus

eſt,legitimaq; ab eis procreatio.Et ut in ciuitate,ſic in priuata quoque nobilitate,aut uirtute,aut diuitijs,aut alia re laudata primos claros fuiſſe.multos quoque famoſos ex ea gente uiros & mulieres iuniores ac ſeniores fuiſſe.Probitas uero liberorum ac multitudo quæ ſit, perſpicuum eſt. Publice id ita accipitur,ſi multa ſit iuuentus, ac bona. Et bona tum commodis corporis,ut proceritate, forma, uiribus,certandi robore:tum animi uirtutibus, ut temperãtia, & fortitudine.Hæ nanq; iuuenum uirtutes ſunt. Priuatim uero,ſi proprij liberi tam mares quàm fœminæ, & multi & probi ſunt. Eſt autem fœminarum uirtus corporis quidem forma,& proceritas:animi uero,pudicitia,& operandi ſtudium abſque illiberalitate. Oportet igitur & priuatim & publice tam uiris quàm fœminis ſingula horũ adeſſe. Nam quibuſcunque haud bonæ ſunt mulieres (ſicuti Lacedæmonijs) ij media penè felicitatis parte priuantur. Diuitiarum uero partes ſunt nummi, agri,prædia,ſupellex,animalia bruta,mancipia multitudine magnitudine pulchritudineq; excellentia. Quæ omnia firma, amœna,utilia eſſe nimirum debent. Sunt igitur utilia,quæ magis frugifera:ſunt amœna, quibus frui queas. Et frugifera ſunt ex quibus reditus capimus. Quibus uero fruimur, ex his nihil magni præter uſum conſequimur. Firmorũ autem ita definitio,ut hic & ſic poßideas,ut & uſus eius,& retinendæ alienandæ'que proprietatis poteſtas in te ipſo ſit. Alienationem porrò dico,cum donare atque uendere poßis. In ſumma,diuitem eſſe, in utendo magis quàm in poßidendo conſiſtit. Vtentis enim operatio eſt, poſſeßio uero ipſæ diuitiæ ſunt. Gloria uerò eſt cum uirtuoſus à cunctis exiſtimatur, aut id habere putatur, quod omnes, uel plures,uel probi uel prudentes expetunt. Honor autem

tem eſt exiſtimationis beneſactiuæ iudicium. Honorantur ergo maxime, atque merito, qui beneficia contulerunt: deinde qui conferre queant. Beneficentia uero illa primas partes habet, quæ ſalutis eſt cauſa, & ut ſimus: ſecundas uero, quæ diuitiarũ, uel alterius boni quod uel omnino uel hic uel aliquando non facile acquiritur. Nam multi honorem aſſequuti ſunt, quamuis parua præbuerint: ſed modus profuit, atque occaſio. Honoris uero partes ſunt, ſacra, memorationes, decantationes carminum, aut ſolutæ orationis ad laudem recitatio, luci, uel primi conſeſſus, ſepulchra, imagines, publici uictus. Ad hæc etiam barbara, ut inclinari, loco cedere: munera quoque, ſed alia apud alios honoratiora. Eſt autem munus rei alicuius donatio, ac honoris ſignum. Quapropter tam æris auidi quàm ambitioſi donari cupiunt, cum id donatio habeat quod utrique appetunt. Nam & res eſt quam auari deſiderant, & honorem affert, quem ambitioſi expetunt. Corporis uero uirtus eſt ſanitas, ut ſcilicet corpore penè inægrotabili ad labores utaris. Nam qui ſic ſani ſunt ut Herodicus fertur: eos nemo ſanitatis gratia felices putabit. Nam ille ut ſanus eſſet, quibus homines utuntur, his omnibus aut plurimis abſtinebat. Pulchritudo autem alia in alia ætate eſt. Nam iuuenis pulcher eſt, cui commodum ad ſubeundos & curſus, & uiolentiæ labores, corpus eſt, aſpectuq; inſuper iucundum. Quocirca pentathli formoſiſſimi ſunt: cum & ad uim, & ad uelocitatem ſimul præſtãtiſſimi ſunt. Vir uero pulcher eſt, qui et labores bellicos ſuſtinere queat: et ita iucũdus aſpectu eſt, ut ſimul quoq; dũ uideatur, terreat. Senex autẽ, cuius ad neceſſarios labores corpus ſatisfacit: cũq; nihil eorum habeat quæ ſenectus infert incommoda, facile ſine dolore conſeruatur. Vires

autem ſunt, quibus poßis quod mouere cupias, ita mouere ut uelis. Mouemus autē trahentes, aut pellentes, aut eleuantes, aut deijcientes, aut comprimentes. Quare robuſtus, uel cunctis uel quibuſdam horū robuſtus eſt. magnitudinis uerò ea uirtus eſt, qua in longum, uel in profundum, uel in latum plurimis ita præſtas, ut propter magnitudinē motiones corporis non retardentur. Corporis autem certatiua uirtus, ex magnitudine, robore, uelocitateq; conſtat. Velox nanq; robuſtus eſt. Qui enim poteſt pedes quodam proijcere modo, citoq; ac longe mouere, curſor eſt. Qui premere ac retinere, luctator. Qui pulſando pellere, is percußor. Qui utriſq;, is pancratiaſta. Qui omnibus, is pentathlus. Senectus uerò bona eſt, quæ cum tarde inuadit, etiam dolores non infert. Nam tam qui cito conſenuit, quàm qui tarde, ſed non abſq; dolore, incommoda utitur ſenectute. Verum id & corporis eſt, & fortunæ. Nam & qui ualetudinarius eſt & non robuſtus, cum facile patiatur ac doleat, uitæq; breuioris ſit, non eſt felix. Eſt autē etiam ſine robore ac ſanitate uis quædā alia uitæ longioris. Multi enim abſque uirtutibus corporis diu uiuunt. Sed impræſentiarū exacta horum inquiſitio inutilis eſt. Quid autem multorū ac proborum amicitia ſit, amici definitione oſtendetur. Eſt igitur amicus, qui quæ amico bona fore putat, ea propter ipſum agit amicum. Cui ergo multi huiuſmodi, is multorū: cui etiam uiri probi, is proborū amicus eſt. Secunda uero fortuna eſt, cum omnia uel plurima uel maxima bona eorum quorum ipſa fortuna cauſa eſt, forte eueniant, atq; permaneant. Eſt autem fortuna, cauſa quorundam artificialium, & multorū inartificialium: quæ quanquā à natura ſint, poſſunt etiam præter naturam eſſe, ut ſanitatis ars eſt cauſa, pulchritudinis, ac pro

ac proceritatis natura. Et omnino ea bona ſunt à fortuna, in quibus inuidia eſt. Verum eorum quoq; bonorum quæ præter rationem accidunt, fortuna cauſa eſt, ut ſi cũ cæteri fratres deformes ſint, ſolus formoſus ſit. Vel ſi cum cæteri theſaurum non uiderint, ſolus aſpexerit. Vel ſi cum proximus ſagitta interierit, is ne tactus quidẽ ſit. Vel ſi ſolus nõ uenerit, cũ ſemper ſolitus: & qui non ſolebant, ſemel tunc uenerint, et occiſi ſint. Nam hæc omnia fortunatorum eſſe uidentur. De uirtute uerò animi, quoniam ad laudes is locus maximè accommodatur, cum de demonſtratiuo dicemus, tunc determinabimus.

De Vtili ac Bono.

DE quibus igitur nobis uel ut futuris uel præſentibus conijciendum eſt, ſiue ſuadentibus, ſiue diſſuadentibus, iam aperuimus. Contraria enim ſuadentibus, diſſuadentes habent. Verum quoniam dicenti ſententiam, finis utilitatis propoſitus eſt, nec de fine, ſed de ijs quæ ad finem ſunt, conſulit, quæ ſunt quæ in rebus gerendis condũcunt, quoniamq; utile bonum eſt: quaſi elementa quædam de bono ac utili ſimpliciter ſumẽda ſunt. Sit ergo bonum, quod ſui ipſius gratia eſt expetendũ, et id cuius gratia aliud quiddam appetimus, & quod omnnia appetunt, uel quæ ſenſum habent omnia, uel quæ intellectum habent, aut ſi haberent. Et quicquid intellectus unicuiq; tribuerit, & quicquid qui de ſingulis eſt intellectus tribuit, id unicuique bonum eſt: & id quod cum adſit, bene afficitur cui adeſt, ſatiſq; habet, & ſufficiens per ſeipſum. Præterea quod hæc efficit aut conſeruat, & id quo hæc conſequuntur, & quo horum arcentur contraria, & quæ corrumpunt. Conſequuntur autem dupliciter: aut ſimul, aut poſtea, ut ad diſcẽdum ſcire, ſed poſtea. ſanitatẽ uerò, uita

Bonũ.

ſimul. Efficientia uerò tripliciter: ut ſanitatis quædam, ut ſanum eſſe: quædã ut cibus, quædam ut exercitatio. Nanq; plerunque ſanitatem efficit. His ita determinatis, acquiſitiones bonorũ, & malorum abiectiones neceſſario bonæ ſunt. has enim, ne malum habeas, ſimul conſequitur. Illas uerò, ut bonũ adipiſcaris poſtea. Maioris quoq; boni pro minore, & minoris mali pro maiore acceptio. Nam quo minus exceditur à maiore, id illius acquiſitio, huius abiectio eſt. Virtutes etiã neceſſe eſt bonũ eſſe, cũ bene ijs afficiantur qui habent: & effectiuæ atq; actiuæ bonorũ ſunt. Verũ de ſingulis, & quæ, & quales, ſeparatim tractandũ. Voluptatẽ quoq; eſſe bonum conſtat, cum animalia ipſam ſecundum naturã appetant. Quare iucunda ac ſpecioſa, bona eſſe neceſſariũ eſt. Nam & illa uoluptatis efficientia ſunt, et ex ſpecioſis quædã delectant, quædam expetibilia per ſeipſa ſunt. Vt uerò ſigillatim dicamus, hæc bona eſſe neceſſe eſt: fœlicitatẽ quidem, cum per ſe ipſam expetibilis ſit, atq; ſufficiẽs: multaq́; gratia huius appetimus: iuſtitiã, fortitudinẽ, modeſtiam, magnanimitatẽ, magnificentiam, cæteroſq́; huiuſcemodi habitus, qui animi uirtutes ſunt. Prætera ſanitatem, formam, & huiuſmodi. Corporis nanq; uirtutes hæc ſunt, et effectiua multorum: ueluti ſanitas, & uiuendi, & uoluptatis. Idcirco multis quoque optimum eſſe uidetur, cum horum duorum, quæ præcipua ſunt, cauſa ſit, uiuendi ſcilicet, ac uoluptatis. Ad hæc diuitias. Poſſidendi enim hæc uirtus eſt, & multorum effectiua. Amicum quoq;, ac amicitiam. Nam amicus expetibile per ſe, ac multorum effectiuum eſt. Item honorem ac gloriam: iucunda enim ſunt, & effectiua multorum, ac ut plurimũ ea uere ineſſe oſtendunt, propter quæ fiunt. Dicẽdi etiam atque agendi uirtutem. Nam omnia hæc bonorum effectiua

ctiua ſunt. Similiter ingenium, memoriam, diſcendi facilitatem, mentis præſtantiam, & quæ huiuſmodi ſunt. Bonorum enim effectiuæ omnes hæ uirtutes ſunt. Eodemq; modo ſcientias omnes, ac artes, et uiuere ipſum. Nam etiamſi nihil aliud bonum inde ſequeretur, per ſeipſum tamen expetendum eſt. Ad hæc iuſtum ipſum, quoniam publicè conducit. Hæc fermè ſunt quæ apud omnes bona eſſe conſtat. Ea uerò de quibus dubitatur: ex ijs bonum eſſe ratiocinabimur: Cuius contrarium malum eſt, & cuius contrarium inimicis cōducit: id bonum eſt. Verbi gratia, Si timidos nos eſſe, hoſtibus maximè conducit, fortitudo nobis utiliſsima eſt. Et omnino quod inimici optant, aut quo gaudent, huius contrarium nobis utile eſt. Vnde illud excogitatum Homero eſt: Profecto Priamus lætabitur. Sunt autē non ſemper hæc, ſed plerunq; bona: cum nihil obſtet interdum unum ac idem aduerſarijs & nobis cōferre. Vnde & cum eadem res utriſq; incommoda ſit, dici ſolet, mala cunctis ſimiliter hominibus obeſſe. Item quod modicum eſt: id bonum. Nam quod maius eſt quàm oporteat: id malum eſt. Et cuius gratia multos pertulerunt labores, aut multa conſumpſerunt. Iam enim bonum id apparet, ac ut finis, & quidem multorum exiſtimatur. finis uerò bonus eſt. Hinc illud Homero dictum eſt, Aſt Priamo gloriam. & illud, Turpeq; diu trahere moram. Prouerbiū quoq; hinc, In ianua urceum. Ad hæc, quod multi expetunt, cuiuſq; cauſa bella ſuſcipi uidentur. Nam quod omnes expetūt, id bonum. Multi uerò quaſi omnes apparēt. Item laudabile. Nemo enim laudat quod bonum non eſt. Et quod inimici ac praui laudant. Quaſi enim omnes iam laudant, cum uel illi de quibus male meritus eſt, laudant. Quoniam enim perſpicuè bonum eſt, idcirco plures laudare uidentur: ueluti

ueluti etiã ij praui, quos amici uituperant: & ij boni, quos inimici laudibus ornant. Quapropter conuitiatũ Simonidem Corinthij ſibi putarunt, quòd cecinerit non conqueri de Corinthijs Ilium. *Item quòd prudentium ac bonorum uirorum quiſpiam uel fœminarũ prætulit, ut* Vlyxem Minerua, Helenã Theſeus, Alexandrum Deæ, Achillem Homerus. *Ac uniuerſaliter quæcunq; eligibilia ſunt. eligunt enim ac agunt quæ dicta ſunt.* Et *quæ inimicis obſunt, ac amicis proſunt. Item poßibilia, quæ duplicia ſunt, quæ uix fierent, & quæ facile.* Facilia *uerò ſunt, quæ uel ſine dolore, uel tempore breui fiunt. Difficile enim aut dolore, aut magnitudine tẽporis definitur. Item ſi ut optãt fit. Optant autẽ ut nihil mali, aut bono minus. Quod erit, ſi aut celare poſſunt, ne puniantur, aut pœna parua ſit. Itẽ quæ ſua, & quæ nemo, & quæ ultra neceſſarium uſum ſunt. Sic nanq; honorẽ magis cõſequuntur. Item quæ ſibi coaptantur, cuiuſmodi ſunt, quæ ſibi ex genere pertinere, aut uiribus ſuis conuenire, at quamuis parua ſint, tamen ſibi deeſſe arbitrantur.* Nec *enim minus hæc agere optant. Item quæ ad exitũ facile perducere putant. poßibilia enim hæc, ſicuti facilia. Ad exitum autem commodè perduci putantur, quæ omnes aut plures, aut pares, aut minores geſſerunt. Item quæ amicis grata, & inimicis moleſta. Item quæcunq; ij eligunt, quos ſingulares ducunt. Item ea quorum uſum habent, & ad quæ apti natura ſunt. Hæc enim facilius ſe geſturos omnes arbitrantur. Item quæ nemo improbus. hæc enim laudantur magis. Item quæ cupiunt.* Nam *hæc & iucunda & meliora uidentur. Item ea unuſquiſq; quibus maximè afficitur, ut bellicoſus uictoria, ambitioſus honore, auarus pecunia: eodemq; modo cæteri. De bono igitur ac utili ex ijs faciunda fides eſt.*

De Maio

De Maiore ac Minore.

VErum quoniam ſæpenumero quid utile ſit conceden tes, quid magis conferat quærunt: de maiore nunc bono ac magis utili dicendum uidetur. Sit igitur exce- dens quidem, quod tantum, & amplius. Exceſſum uerò, quod ineſt. Et maius quidem, & plus ſemper ad minus. Magnum uerò, ac paruum, & multum ac paucum, ad multorum magnitudinem. Magnum igitur excedens eſt. Cui autem deficit, id paruum. Multum quoq; ac paucum, eodem modo. Quoniam ergo bonum dicimus, quod non alterius, ſed ſui ipſius gratia eſt expetibile, & quod ap- petunt omnes, & quod quæcunq; mentē aut prudentiam habent, expeterent, & efficiens, ac conſeruans, uel id ad quod hæc conſequuntur: id uerò cuius gratia, finis eſt: is nanq; eſt, gratia cuius cætera: quoniam etiā id ipſi bonū, quòd ſic ad ipſum diſpoſitum eſt: neceſſe eſt plura uno ac paucioribus cōnumeratis, maius eſſe bonum, excedit enim. quod uerò ineſt, exceditur. Itē ſi maximū à maximo exce ditur, ipſa quoq; ab ipſis. & ſi ipſa ab ipſis, maximū quo- que à maximo: ut ſi uir maximus maior eſt quàm fœmina maxima, omnino quoq; uiri fœminis maiores: & ſi omni- no maiores ſunt fœminis uiri, uir quoq; maximus maxi- ma fœmina maior. Exceſſus enim generum, & eorū quæ in generibus maxima ſunt, proportionabiliter ſe habent. Item cum quippiam ex aliquo ſequitur, & hoc ex illo nō ſequitur: ſequitur autem aut ſimul, aut poſtea, aut poteſta te. Nam uſus eius quod ſequitur, in altero eſt. Sequitur au- tem ſimul quòd ſi ſanus eſt, uiuat: ex hoc uerò illud non ſequitur. Scire uerò ex diſcere poſtea ſequitur. Sed pote- ſtate ad ſacrilegium furtum ſequitur. Nam qui rem ſa- cram abſtulit, priuatam quoque abſtuliſſet. Præterea illa

maiora

maiora ſunt, quæ eandem rem maiore excedunt, cum neceſſe ſit ipſum quoque maius excedi. Ad hæc quæ maioris boni efficientia ſunt, ipſa quoque maiora ſunt. Id enim erat effectiuum eſſe maioris. Illud quoque cuius efficiens maius, eodem modo. Nam ſi ſalubre iucundo eligibilius maiusq́; bonum, ſanitas uoluptate quoq; maior. Item quod per ſe expetibile eſt, eo eligibilius eſt quod non per ſe: ut uires ſalubribus rebus, cum hæ non ſui gratia, illæ ſui gratia, quæ boni ratio erat, expetantur. Item ſi alterũ finis ſit, alterum nõ. hoc enim alterius gratia eſt, illud ſui: ut exerceri ad ſanitatẽ ſe habet. Item quod minus alio aut alijs indiget. eſt enim ſufficientius. Indiget autem minus, quod paucioribus aut facilioribus indiget. & cum hoc abſque illo aut non ſit, aut fieri non poßit: illud uerò abſque hoc fieri poßit. Nam cum ſufficientius ſit quod non indiget: maius bonum uidetur. Item ſi unum principium eſt, alterum non eſt. Et ſi cauſa unum, alterum non, propter eandem cauſam. Nam ſine principio aut cauſa impoßibile eſt eſſe aut fieri. Cumq́; duo principia diuerſorum ſint: quod à maiore principio eſt, maius eſt, & quod à maiore cauſa ſimiliter: & è conuerſo, duorum principiorum aut cauſarum, quod maioris principium, aut cauſa: maius eſt. Ex dictis itaq; patet utrunq; maius eſſe. Quòd ſi alterum principium eſt, alterum nõ: illud maius uidebitur. & hoc etiam quod principium non eſt. Nam finis maius eſt, & tamen principium non eſt: ut accuſando Leodamas ad Calliſtratum dixit: eum qui conſuluit, magis peccaſſe quàm qui fecerit: quoniam non eſſet factum, niſi conſultũ fuiſſet. Chabrias uerò, eum qui geßit, peccaſſe magis quàm qui conſuluit. Non enim factum eſſe, niſi fuiſſet qui faceret. Huius enim gratia conſulunt, ut agant ſcilicet. Præterea quod

rarius eſt, eo magis quod abundantius, ut aurum ferro. Inutilius enim ferrum. Auri nanque maior poſſeßio, quoniam difficilius inuenitur. Alia uerò conſideratione, quod abundat magis, id maius eſt: quoniam eo in pluribus utimur. Rarum namq; à frequenti exceditur: unde dicitur aquã eſſe optimã. Et ſummatim, difficiliora facilioribus, quoniam rariora ſunt. Et faciliora difficilioribus, conſideratione alia, quoniam habeantur cum uolumus. Præterea cuius contrarium maius. Item cuius priuatio maior. Item uirtus non uirtute, & uitium non uitio maius: cum illa fines ſint, hæc nõ ſint. Item quorum opera pulchriora uel deformiora, ipſa quoque maiora. Item quorum uitia & uirtutes maiores ſunt, eorum quoque opera maiora ſunt. Siquidem ſicut cauſæ principiaq; ſe habent, ſic & effectus: & ſicut effectus, ſic & cauſæ & principia. Præterea quorũ exceſſus eligibilior aut pulchrior, ueluti bona oculorum acie uti, eligibilius, quàm olfactu bono. Nam & uiſus olfactu eligibilior. Et ſimiliter amicorum eſſe ſtudioſum, pulchrius, quàm pecuniarum. Quare ſtudia quoque in amicos, pecuniarum ſtudio: & contrà rerum meliorum exceſſus meliores ſunt, & pulchriorum pulchriores. Præterea quorum cupiditas melior, aut laudabilior. Maiorum nanque rerum maior appetitio eſt: & propter id ipſum meliorum laudabiliorum'que cupiditates laudabiliores meliores'que ſunt. Præterea quorum ſcientiæ pulchriores ſunt, magiſq; expetuntur: ipſæ quoque res pulchriores ſunt, & magis expetuntur. Nam ſicut ſcientia, ſic & ipſa ueritas. Vnaquæque autem quod ſuum eſt præcipit. Eadem etiam de cauſa rerum quæ magis expetuntur, ac pulchriorum ſcientiæ, proportionaliter ſe habent. Præterea quod cenſerent, aut quod iam

decreuerunt prudentes uel omnes, uel multi, uel plures, uel præſtantes maius eſſe bonum: id neceſſarium eſt aut ſimpliciter ita ſe habere, aut inquantum ſecundum prudentiam iudicarunt. Id autem etiam cum alijs commune eſt. Nam & quid, & quantum, & quale ſic ſe habet, ut ſcientia prudentiáque iudicaret. Verum id ad bona retulimus: quoniam bonum id definitum eſt, quod unaquæq; res expeteret ſi haberet prudentiam. Quare patet id eſſe maius, quod ita prudentia iudicat. Item quod melioribus aut ſimpliciter ineſt, aut quatenus meliores: ut fortitudo uiribus corporis. Præterea quòd melior aut ſimpliciter eligeret, aut qua melior, ut iniuriam potius pati, quàm inferre. Nam illud iuſtior profecto eligeret. Præterea iucundius, quàm minus iucundum. Voluptatem enim omnia inſequuntur, & ipſius iucundi gratia appetunt. His enim bonum ac finis definitur. Iucundius autem, quod à dolore magis abeſt, & quod longiori tempore iucundum eſt, & quod melius eſt minus bono. Bonum enim ipſum uel iucundum eſt, uel quod per ſe expetibile eſt. Præterea quorum aut ſibi amicis cauſa eſſe mallent, ea maiora bona. Quæcunq; uerò minimè, ea maiora ſunt mala. Præterea diuturniora ijs quæ minus diuturna ſunt, & ſtabiliora inſtabilioribus. Nam uſus illorum quidem tempore, horum uerò uoluntate ſuperat. Nam rei ſtabilis uſus præſto magis eſt cum uolueris. Præterea quæcunq; à ſimilibus caſibus atq; coniugatis conſequuntur: ueluti ſi quod fortiter fit, pulchrius ac deligibilius fit, quàm quod modeſte: fortitudo quoque pulchrior quàm modeſtia. fortem enim eſſe, melius quàm modeſtum. Item quod omnes expetunt, eo quod non omnes: & quod plures, eo quod pauciores. Bonũ enim id erat quod omnes appetunt. Quare

maius

maius etiam, quod magis appetunt: & quod inimici litigio expetunt, aut qui iudicant, aut qui iudicum ſententiam ſubeunt. Nam illud ita eſt, ut omnes dicerent: hoc, ut qui potiuntur, & qui ſciunt. Et interdum etiam quo participant omnes, id maius. uituperabile nanq; eſt ſi non participes. Interdum uero quo aut nemo, aut pauci. Idem enim rarius. Præterea quæ laudabiliora ſunt. pulchriora enim. Et quorum maiora ſunt pretia: ipſa quoq; ſimiliter. Nam pretium ueluti dignitas quædam eſt. Et quorum iactura maior. Præterea quæ ijs maiora ſunt, quæ aut certe maiora ſunt, aut uidentur. Hæc cum in partes diuiduntur: multo maiora uidentur. Plurium enim apparet exceſſus. Quare poëta quoq; perſuaſiſſe Meleagro ait uxorē ut in prælium exiret, enumerantē quot accidant urbe capta hominibus mala, ſternuntur populi, ignis concremat urbē hoſtilis, trahuntur ab hoſtibus liberi, & arctius ſuccinctæ mulieres. Præterea ſuperpoſitio & exaggeratio, ut apud Epicharmum partim eadem de cauſa qua diuiſio. magnum enim oſtendit exceſſum exaggeratio. partim quoniam principium atq; cauſa rerum magnarū uidetur. Verum quoniam id maius eſt, quod rarius eſt atq; difficilius: occaſiones quoq;, ac ætates, loca, tempora, uires, maiores res reddunt. Nam ſi ultra uires, ſi præter ætatē, ſi præter cæteros, ſi ſic, uel hic, uel tunc: pulchritudinis, aut bonitatis, aut iuſtitiæ, uel oppoſitorū magnitudinem habebit. Vnde elogium quoq; in eum qui Olympia uicit. Habens prius in humeris aſperā aſyllam, ex Argis piſces adferebam. Hinc Iphicrates quoq; ſeipſum laudabat dicens, ex quibus ea fuerunt. Præterea quod ex ſeipſo eſt, ut Epictetus ait. difficilius enim. Quare poëta quoq; dicit per ſeipſum didiciſſe. Præterea rei magnæ pars maxima,

ueluti Pericles in funebri ait oratione, Ita ciuitatẽ iuuentute ablata deformem, ut annus, ſi uer ab eo remoueretur. Præterea quæ in maiore inopia neceßitateq; requirũtur, ueluti quæ in ſenectute, ac morbo. Præterea de duobus quod fini propius eſt. Præterea quod ipſum, & ſimpliciter. Præterea poßibile melius quàm impoßibile, cum illud in ipſo ſit, hoc non ſit. Præterea quæ in fine uitæ. finis nanq; magis ſunt ea quæ prope finem. Præterea quæ ad ueritatẽ pertinent, magis quàm quæ ad opinionẽ. Definitur autẽ id quod ad opinionẽ ſit, hoc pacto. Quod ab eo non eligeretur qui id occultũ fore putaret. Vnde accipere quàm facere beneficiũ, eligibilius eſſe uidetur. Illud enim, uel ſi nemo ſciat te accepiſſe, profecto eliges: hoc, ſi occultum futurũ eſt te cõtuliſſe, non uideris electurus. Præterea ea quæ magis eſſe quàm uideri uolunt. ad ueritatem enim magis. quapropter iuſtitiã quoq; aiunt paruũ quid eſſe, quoniam eligibilius uideri, quàm eſſe: at ſanũ eſſe, non ita. Inſuper quod ad plura utile, ueluti ad uiuendũ, & ad bene uiuẽdum, & ad agendũ honeſta, & ad uoluptatem. Quapropter diuitiæ ac bona ualetudo maxima eſſe uidentur: cum omnia hæc poßideant. Ad hæc quod cum ſit abſq; dolore, uoluptatẽ etiam affert. Vno enim plura meliora. Quare cum & uoluptas & indolentia bona ſint, duo in unum compoſita totum maius efficiunt. Item quæ cum aßint non latent, quàm quæ latent. Ad ueritatẽ enim illa tendunt. Ita maius eſt bonũ, diuitem eſſe, quàm uideri. Præterea quod charum eſt, & alijs ſolum, alijs non ſolum. Quo circa non pari iactura luſci quis oculum eruet, & eius qui duos habet. charum enim & unicum luſcus amiſit. Ex quibus igitur tam ſuadendo quàm dißuadendo fidem facimus, ferè dictum eſt.

De num

De numero ciuitatum in ſpecie.

CAeterum ad perſuadendum beneq; cõſulendum illud eſt omnium maximum atq; firmiſſimũ, ut rerumpublicarum ſpecies omnes pernoſcamus, & qui mores, quæ leges, quæ commoda unicuiq; ſint, diſtinguamus. Cunctis enim utilitas perſuadet. Vtile autem eſt, quod ciuitatem conſeruat & tutatur. Ad hæc principantium ſentẽtia rata eſt: principantes uero diſtinctione ciuitatum diſtribuuntur. tot enim ſunt principantes, quot ciuitates. Quare cum quatuor ciuitates ſint, populi, paucorũ, optimatum, unius: quod principatur ac iudicat, uel pars aliqua horum, uel uniuerſum erit. Populus igitur eſt ciuitas in qua ſorte magiſtratus declaratur. Paucorum uero poteſtas, in qua cenſu. Optimatũ autem, in qua qui diſciplina excellunt, ij principantur. Appello autem diſciplinam, quæ legibus poſita eſt. Nam qui legibus ſemper obtemperarunt, ij optimi uidentur, ac in huiuſmodi ciuitate gerendarum rerum principatu potiuntur: à quibus & nomen ciuitas ſortita eſt. Monarchia uero eſt (ut uel nomẽ ipſum oſtendit) in qua unus omnium dominus eſt. Hæc ordine quodam conſtituta, regnum: inordinata uero, tyrannis appellatur. Cum igitur ea eligantur quæ ad finem ſunt: non oportet uniuſcuiuſq; finem ignorare. Popularis ergo ſtatus finis eſt libertas. Paucorum uero, diuitiæ. Optimatum autem, quæ ad diſciplinam & ad leges pertinent. Tyrannidis uero, cuſtodia. Quare patet ad hos fines uniuſcuiuſq; mores & commoda, & quæ legibus conſtituta ſunt, eſſe diuidenda. Siquidem ad hos referentes eligunt. Verum quoniam non ſolum rationibus, ſed etiam oratione affecta & morata fidem facimus, (credimus enim eo facilius, quo qualis quidam orator uidetur, id eſt ſi uir bonus, ſi

nus, ſi beneuolus, aut utrunq;) non oportebit ciuitatum nos ignorare mores. Probantur *enim uniuſcuiuſq; mores, ſi ad ciuitatis mores accommodantur. ij autem reperientur ex ijſdem.* Ex *uoluntate enim ac electione mores aperiuntur.* Voluntas *uero ac electio ad finem refertur.* Quæcunq; *igitur uel futura, uel præſentia ſuadentibus expetenda ſunt, & ex quibus de utili fidem facimus, ad hæc de ciuitatū moribus ac inſtitutis, itemq; quibus, & quo pacto inueniemus, quantum ad præſens opus eſt, dictum eſt.* Diligentius *uero de his in* Politicis *explanauimus.*

De Honeſto ac Laudabili: quæ ad Demonſtratiuum genus pertinent.

NVnc *autem de uirtute ac uitio, honeſto ac turpi dicamus. laudantes enim ac uituperantes hæc intendunt.* Continget *etiam ſi de ijs dicemus, illa ſimul aperire, quibus quales quidem moribus putabimur: quod ſecundo loco fidem facere diximus.* Ex *eiſdem enim & de nobis & de alijs uirtutis opinionē facere poterimus.* Verum *quoniā accidit ioco uel ſerio laudare ſæpe nō ſolum hominē aut deum, ſed etiam inanimata, aliorumq; animalium quodlibet: de ijs quoq; propoſitiones eodem modo accipiendæ.* Quare *ueluti exempli gratia hæc etiam percurramus.* Honeſtū *igitur eſt, quod cum propter ſe eligibile ſit, laudabile eſt: aut quod cum bonum ſit, idcirco iucundum eſt, quoniam bonū.* Quod *ſi ſic eſt: neceſſe eſt uirtutem honeſtum eſſe.* Nam *cum ſit bonū, laudabilis quoq; eſt.* Eſt *autem uirtus, ut uidetur, uis quædam productiua aut conſeruatiua rerum bonarum.* Item *uis beneficiendi multa ac magna, & omnia in omnibus.* Huius *partes iuſtitia, fortitudo, modeſtia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, manſuetudo, prudentia, ſapientia.* Neceſſe *autem*

autem eſt, ſi quidem uirtus, beneficiendi uis eſt, maximas eas eſſe uirtutes, quæ plurimum alijs conferunt. Quapropter iuſtos ac fortes maxime laudant: cum alij bello, alij etiam in pace utiles hominibus ſint: deinde liberales. non enim cōtendunt de pecunijs: ſed largiūtur eas, quas ſummopere cæteri cupiunt. Iuſtitia igitur eſt uirtus qua ſinguli ſua ſecundum leges poßident. Iniuſtitia eſt per quam aliena contra leges retinēt. Fortitudo eſt per quam actiui bonarū rerum, ut leges iubent, in periculis ſumus: eſtq́; legibus adminiſtratiua obtemperatiuaq́;. Huius contrarium timor eſt. Liberalitas eſt pecunijs beneficiatiua. Illiberalitas contrarium. Magnanimitas eſt magnorū beneficiorum effectiua uirtus. Magnificentia eſt uirtus magnitudinis ſumptuum effectiua. Harum contraria modicitas, & puſillanimitas. Prudentia eſt mētis uirtus, qua de malis ac bonis quæ ad felicitatem pertinent, bene poſſumus conſulere. De uirtute igitur ac uitio uniuerſaliter, & de partibus ſatis impræſentiarum dictum eſt: de cæteris autem non eſt difficile perſpicere. Perſpicuū enim eſt & uirtutis effectiua, quoniam ad uirtutem, & quæ à uirtute fiunt, laudabilia eſſe. Huiuſmodi autem ſunt indicia uirtutis & opera. Quoniam ergo indicia & ſimilia quæcunq; ſunt boni uiri opera uel paßiones, laudabilia ſunt, neceſſe eſt quæcunq; fortitudinis opera uel indicia ſunt, aut fortiter geſta ſunt, hæc omnia laudabilia eſſe. Iuſta quoq; ſimiliter, & quæ iuſte facta ſunt. ſed paßiones nequaquam. Nam in hac una uirtute non ſemper quod iuſte fit, honeſtum eſt. Cum enim damnantur, turpe magis eſt ſi iuſte fit, quàm ſi iniuſte: eodemq́; modo in reliquis uirtutibus. Item ea quorum præmium honor eſt, omnia laudabilia ſunt. Et ea magis quorū honor, quàm ea quo-

rum pecunia. Item quæcunq; eligibilium non ſui quiſpiam gratia gerit. Et quæ ſimpliciter bona ſunt, ut quæcunq; pro patria quiſpiam facit, ſua contemnens. Et quæ natura bona ſunt, & quæ bona, ſed non ſibi. Nam quæ ſibi, ſui gratia facit. Et quæcunq; mortuum magis conſequuntur quàm uiuum. Nam quæ uiuos conſequuntur, ea ſui gratia facere magis uidentur. Item quæcunq; opera laudis fiunt gratia. Nam hæc minus ſui gratia ſunt. Item quæ non ſibi ſed alijs utilitati ſunt, & benefactoribus magis. Iuſtum enim & beneficia, quoniam in alios. Item his oppoſita, quibus aut dicentes aut facientes aut dicturi aut facturi erubeſcũt. Turpia enim uerecundantur & dicentes & facientes & facturi: quẽadmodum Alcæo dicenti, Vellem tibi aliquid dicere, ſed pudor impedit: Sappho reſpondit, Si bona laudabiliaq; cuperes, nec lingua aliquid turpe dicere meditareris: nullus oculos pudor retineret. Item ea de quibus trepidant, etiã ſi non timeant. Sic enim his bonis maxime afficiuntur, quæ ad gloriam ducunt. Item uirtutes ac opera eorũ qui natura excellunt, laudabiliores: ueluti uiri magis quàm mulieris: & quibus alij magis fruuntur quàm ipſi. Quamobrem iuſtum & iuſtitia laudantur. Item inimicos ulciſci potius, quàm reconciliari. Nam malum pro malo reddere, iuſtum eſt. Et iuſtum omne laudabile. Et ad hæc fortis eſt inuictum eſſe. Quare uictoria & honor laudabilium ſunt. Nam etiam ſi inutilia ſint, eligibilia tamen ſunt, & uirtutẽ eximiam oſtendunt. Item memorationes, ac monumenta: & quæ magis, magis. Magis autem quæ ad defunctum conſequuntur, & quibus honos maior connectitur. Item quæ ſuperuacanea ſunt, & ſoli inſunt, laudabiliora. digniora enim memoratu. Itẽ non frugifera prædia. liberius nanq;

id magis. Singulorum quoq; propria, laudabilia ſunt: & quæcunq; indicia eorum ſunt, quæ apud eos quibus cum uiuis, laudãtur: ueluti apud Laconas comam nutrire, laudabile eſt. Nam quoniam non eſt facile ſeruile aliquod opus facere crinitũ hominem: libertatis id apud eos indicium eſt. Item nulla uti arte fabrili. Liberũ nanq; non uiuere ad alium. Ea quoq; accipienda ſunt, quæ honeſtis propinqua ſunt, tanquã ad laudẽ uel uituperationẽ conferentia: ut ſi moderatũ, ac mitioris animi, tumidũ & inſidiatorẽ appelles: & inſenſatũ, frugi: & manſuetũ, eum qui dolorẽ animi non ſentit. Et hoc modo à conſequentibus ad optimũ ſemper: utputa iracundũ ac furioſum, ſimplicem: & arrogantẽ, magnificũ atq; honeſtũ. Eos quoq; qui excedunt, quaſi uirtuoſi eſſent: ut ferocẽ fortem eſſe, prodigum liberalẽ. Nam & pluribus ita uidetur: & apparentem ex cauſa poteſt habere rationem. Nam ſi ubi neceſſe non eſt, pericula ſuſcipit: multo magis uidebitur in re honeſta ac laudabili. & ſi in quoslibet profuſus; quanto magis in amicos? Virtutis enim eximiæ eſt cunctis benefacere. Oportet etiam apud quos laudamus conſiderare: ſicut Socrates dicere ſolebat non eſſe difficile Athenienſes apud Atheniẽſes laudare. Et quod apud ſingulos honori eſt; id oportet affirmare: ut apud Scythas; apud Laconas, apud philoſophos: ac uniuerſaliter honorabile aſſerere oportet quod honeſtũ ſit. Propinqua enim eſſe uidentur. Item quæcunq; ut conueniens eſt, ueluti ſi maioribus digna, ſi inceptis. Ad honeſtatem nanq; ac felicitatem pertinet honoris acceßio. Aut etiam ſi præter id quod conueniens eſt, ad melius atque honeſtius: ut ſi quis utitur ſecunda fortuna, is moderatus ſit: & qui aduerſa, is magnanimus. Aut ſi cum ad maiora conſcendit,

frugi tamen magis,ac facilior ſit:quale illud eſt Iphicratis:Oͅ quæ ſunt ex quibus. & illius qui deuicit olympia: Qui prius durã ferebam in humeris. Et illud Simonidis, Cuius mulieris pater ac maritus tyrannorũ fratres fuerunt. Verũ quoniam laus ex operationibus eſt, uirtuoſiq; proprium electione agere:ita dicẽdum,ut oſtendatur electione ipſum geßiſſe quæ geſſerit. Quam ad rem confert, ut ſæpius feciſſe demonſtretur. Quare quæ caſu aut fortuna facta ſunt:conſilio ac iudicio attribuenda. Nam ſi multa ſimiliaq; connectuntur, uirtutis atq; iudicij uidebuntur eſſe indicium. Cum uero laus ſit, magnitudinem uirtutis oſtendens oratio: oportet operationes extollere. Laus igitur operum eſt. Ea uero quæ afferũtur extra,ut fidem faciant dicuntur,ut nobilitas, doctrina. Veriſimile nanq; eſt bonum eſſe ex bonis, & ſic educatum eiuſmodi eſſe. Laudamus ergo eos qui fecerunt: quoniam facta, ſigna ſunt habitus,nam etiam eum qui non fecit, laudaremus ſi talem eſſe crederemus. Beatio uero & felicitatio ipſis quidem eadem,his autem non eadem: ſed ut felicitas uirtutẽ,ſic continet hæc felicitatio. Habent autem communem ſpeciem laudis cum deliberatione. Nam quæ in admonendo diceres,ea dictione orationis commutata laudem conſtituunt. Cum ergo habeas quæ agenda ſint,& qualem quendam eſſe oporteat:hæc quaſi admonendo dicta, uerbis commutanda tranſponendaq; ſunt.ut in admonitione conſilioq; ſic: Non oportet ſecunda fortuna confidere nimium, ſed ijs quæ à ſeipſo ſunt. In laude ſic: Non ſecũda fortuna,ſed ſeipſo plurimũ cõfidebat. Quas ob res laudando quid admoneas, & cõſulendo quid laudes conſidera, & oppoſita neceſſario dictione utaris, cum tam prohibens quàm non prohibens commutaueris.

Vtaris autem & eorum quæ amplificant pluribus, ut ſi ſolus, ſi primus, aut cũ paucis, aut quod maxime factum eſt. Laudabilia enim hæc omnia. Præterea quod ex tempore atque occaſione eſt, quæ ſunt præterquam conuenit. Ad hæc ſi ſæpius eandem rem geſſit. magnum nanque id, nec à fortuna, ſed ab eo ipſo profectum uidetur. Si quibus ad uirtutem inflammamur, & quibus honoramur: hæc ab eo inuenta conſtitutaq; ſunt. Si primus omnium laudatus eſt, ſicut Hippolocho & Harmodio ac Ariſtogitoni in foro ſtatuæ primum poſitæ. & in contrarijs ſimuliter. Quod ſi ex eo ipſo non facile adinuenire potes: alijs compara. Quod Iſocrates ex conſuetudine declamandi faciebat. Sed oportet illuſtribus comparare. Amplificat enim id, maxime'que laudabile eſt, cum uirtuoſis melior oſtendatur. Cæterum amplificatio merito in laudes incidit. excellentia enim eſt: et excellere, laudabile. Qua propter cum exceſſus ipſe uirtutem oſtendere uideatur: & ſi non illuſtribus, attamen alijs comparandum. E generibus igitur omni orationi communibus amplificatio demonſtrationi accommodatior. Nam cum res geſtas quaſi certas accipiant: reliquum eſt ut magnitudinem eis ac ornamentum afferant. Exempla uero deliberatiuis aptiora ſunt. ex præteritis enim futura conijcientes iudicamus. Enthymemata autem iudicialibus magis conueniunt. Nam quod factum eſt: & cauſam quare factum eſt ſuſcipit, & probationem patitur, quoniam incertum eſt. Ex quibus igitur laus ac uituperatio fermè omnis, & ad quænam reſpicientes laudare ac uituperare oporteat, & ex quibus commendationes & opprobria fluant: hæc ſunt. Nam horum contraria non latent: Vituperatio autem ex contrarijs eſt.

De Accuſatione & Defenſione.

NVnc de accuſatione ac defenſione,ex quibus et quot ratiocinationes faciundæ ſunt, dicendum uidetur. Tria igitur ſumenda ſunt.Primum,quot & quorum gratia iniuriam inferunt.Deinde quomodo affecti. Tertium, quales,& quomodo ſe habentes.Si ergo iniuriā primum definierimus, de reliquis deinceps explicabimus. Sit ergo iniuriari,ſponte præter leges officere. Legum autem alia propria,alia communis.Propriam dicimus,qua ciues ſcripta utuntur:communem uero,qua nonnulla etiam ſi ſcripta non ſunt,apud omnes tamen ualere uidentur. Sponte autem facimus,quæcunq; ſcientes & non coacti facimus: Quæ igitur ſponte facimus,non omnia eligimus: quæ autem eligimus, omnia cognoſcimus. Nemo enim ignorat quæ eligit.Ea uero quibus officere,ac praua præter leges committere ſtatuunt:improbitas ſunt & intemperātia.Si enim uitium habeant unum, aut plura: in quo improbi ſunt,in eo etiam iniuſti:ueluti prodigus in pecunijs:intēperatus in uoluptatibus corporis:mollis in deſidia,timidus in periculis.Deſerit enim periculorum ſocios propter timorem. Ambitioſus etiam propter honores iniuſtus eſt:. iracundus propter iram: contentioſus cupiditate uictoriæ:acerbus propter ultionem: ſtultus quoniam circa bonum & iuſtū decipitur:eodemq; modo cæteri unuſquiſq; in ſuo ſubiecto.Verum hæc partim ex ijs quæ de uirtutibus dicta ſunt,perſpicua ſunt:partim ex ijs quæ de affectibus dicentur,patebunt.Quare reliquum eſt,ut cuius gratia,quomodoq; ſe habentes,& quibus iniuriantur,tractemus.Primum ergo diuidentes dicimus quæ ſunt quæ appetimus,& qualia ſunt quæ ut fugiamus, iniuriam facere conamur.Perſpicuum enim eſt,conſiderandum eſſe accuſator

cuſatori quot & quæ reo inſunt ex ijs quæ omnes appetunt, qui iniuria cæteros afficiunt. Defenſori autem, quæ & quot eorum non inſunt. Quæ igitur agunt, alia omnes propter ſeipſos agunt, alia non propter ſeipſos: & iſtorũ alia caſu, alia neceßitate. Horum etiam quædam ui, quædam natura. Quare quæcunque non propter ſeipſos faciunt: aut caſu, aut natura, aut ui faciunt. Quæcunque autem propter ſeipſos, quorum ſcilicet ipſi cauſa ſunt: alia propter conſuetudinem agunt, alia propter appetitum. Et horum quædam appetitu rationali, quædam irrationali. Nam uoluntas appetitus eſt boni cum ratione. Nullus enim aliquid uult, niſi cum bonum eſſe putauerit. Appetitiones uero irrationabiles ira & cupiditas. Quare quæcunq; homines agũt, ſeptem eos de cauſis agere oportet: fortuna, ui, natura, conſuetudine, ratione, ira, cupiditate. Neq; oportet ſecundum ætates aut habitus, aut talia quædam ea quæ aguntur diſtinguere. Nam ſi accidit ut iracundi aut cupidi iuuenes ſint, non tamen propter ætatem agunt quæ agunt: ſed propter cupiditatem, ac iram. Neq; diuites ac pauperes propter diuitias & paupertatem: ſed accidit ut pauperes propter egeſtatem pecunias cupiant, diuites uero propter licentiam uoluptates non neceſſarias. Itaq; ij etiam non propter diuitias aut egeſtatem agunt, ſed propter cupiditatem. Eodemq; modo iuſti & iniuſti, cæteriq; qui ſecundum habitus agere dicũtur, propter hæc omnia agent. Nam aut propter rationẽ, aut propter affectũ. Sed quidam moribus & affectibus bonis, quidã contra. Accidit autẽ ut ad hos quidẽ habitus alia, ad illos uero alia cõſequantur. Forſan enim ſtatim modeſtum ꝑpter modeſtiam ipſam tam opiniones quàm cupiditates probæ circa uoluptates conſequuntur. At immode-

ſtum

ſtum circa eaſdem ipſas contrariæ. Quapropter huiuſmodi diuiſionibus ſuperſedendum eſt,& conſiderandum quæ quos ſequi ſoleant. Nam ſi albus, aut niger,aut magnus,aut paruus,nihil ex eis conſequitur.Sin autem iuuenis,aut ſenex,aut iuſtus,aut iniuſtus,iam inter ſe differũt: & omnino quæcunq; accidentium mores hominum differentes efficiunt:ut ſi quis diuitem ſe aut inopem putat, & felicem aut infelicem, id ipſum uero nonnullam faciet differentiã. ſed de his poſtea. Nunc de alijs dicamus. Fortuna igitur fiunt,quæcunque ita fiunt, ut cum eorum cauſa indeterminabilis ſit:nec huius gratia, nec ſemper,nec ut plurimum,nec ordine fiunt. Quæ omnia fortunæ ipſius definitione patent. Natura fiunt, quæ cauſam & ordinem in ſe ipſis habent. Nam aut ſemper,aut ut plurimum ſic eueniunt. Nam quæ præter naturam fiunt, ea utrum ſecundum quandam naturam, an alia cauſa fiant, non oportet inquirere:quanuis etiam fortuna cauſa horum eſſe uideatur. Vi autem,quæcunque per cupiditatem ac rationem per ipſos agentes fiunt. Conſuetudine uero, quæcunq; ideo faciunt, quoniam ſæpe fecerunt. Ratione autem,quæ cum ſint ex bonis iam dictis,conferreq; uideantur uel ut finis, uel ut ad finem, propter utilitatem aguntur. Nam quædam intemperantes etiam agunt utilia, uerum non propter utilitatem, ſed propter uoluptatem. Ira uero fiunt,quibus ulciſcimur. Differũt autẽ pœna,& ultio. Nam pœna,eius qui patitur gratia fit. Vltio uero eius qui facit,ut expleatur. Verum ex quibus ira ſit,ex ijs quæ de affectibus dicemus patebit. Cupiditate autem aguntur quæcunq; iucunda uidentur. Verum & conſuetudo, & ea in quibus aſſueti ſumus,iucũda ſunt. Nam multa etiam eorum quæ natura iucunda non ſunt,cũ uoluptate faciunt

qui aſſueti ſunt. Quare ut breuiter dicam, quæcunq; propter ſeipſos agunt: omnia uel bona ſunt, uel bona eſſe uidentur: & aut iucũda, aut uidentur iucunda. Verum quoniam quæ propter ſe ipſos agunt, hæc ſponte agunt: non ſpõte autẽ, quæ non propter ſeipſos: omnia quæ uolentes agunt, bona erunt, uel apparentia bona: & aut iucunda, aut apparentia iucunda. Ponimus autem malorum etiam uel apparentium malorum reiectionem, aut minoris pro maiore aſſumptionem in bonorum numero, cum eligibilia quodammodo ſint. Et ſimiliter doloris uel apparentis doloris reiectionem, aut minoris pro maiore aſſumptionem in iucundis numeramus. Quare quot & qualia utilia ſint, aut iucunda, ſumendum eſt. Sed cum de utilibus, quando de deliberatione tractabamus, ſatis dictum ſit, de iucundis impræſentiarum agamus. Oportet autẽ definitiones has ſufficientes putare, ſi ita ſe habent, ut de uno quoque neq; obſcuræ ſint, neq; exactæ. Supponatur igitur nobis uoluptatem eſſe motum animi quendã & affectionem totam ſimul & ſenſibiliter in naturam proficiſcentem, dolorem uero contrarium.

De iucundis.

QVare ſi hoc uoluptas ſit: patet id iucundum eſſe, quod dictam affectionem efficit: triſte uero, ac doloroſum, uel eius corruptiuum, uel contrariæ affectionis effectiuum. Ita iucundum neceſſario eſt tam quod ſecundũ naturam ut plurimum proficiſcitur, ac maxime cum quæ natura fiunt, iam naturam ſuam & conſuetudinem conſequuta ſunt. Quod enim uſitatum eſt, quaſi iam innatum eſſet gignitur. Nam cum ſæpe ipſum, ipſi ſemper propinquum ſit, & ipſius quidem ſemper natura ſit, ipſius uero ſæpe conſuetudo: naturæ conſuetudo ſimilis eſt. Et quod uiolen

uiolentum non eſt. Vis enim præter naturam eſt. itaq; triſtis neceßitas eſt, recteq; dicitur uiolentum omne naturæ dolorem efficere. Quare curæ, ſeria, conatus, triſtia ſunt. Neceßitudine enim ac ui fiunt, niſi qui faciũt, aſſueti ſint. Horum uero contraria iucunda ſunt. Idcirco deſidia, iocus, quies, accubationes, ſomnus, in iucundis ſunt: cũ nihil eorum ui fiat. Præterea cuius cupiditas ineſt, omne iucundum. Nã cupiditas iucundi appetitio eſt. Cupiditatum autem aliæ ſine ratione ſunt, aliæ cum ratione. Irrationales dico quas ex nulla cogitatione cupiũt: quales ſunt quæ natura eſſe dicuntur: ut quæ ſunt per corpus, ueluti alimenti ſitis & fames. Eſt autem in ſingulis etiam alimẽti ſpeciebus cupiditas, & in guſtabilibus atq; uenerijs, & uniuerſaliter in tangibilibus, & in olfactu odoris, & in auditu, atq; uiſu. Rationales uero, cum quædam perſuaſi cupiũt. Nam multa & expetere, & poßidere cupiunt cum audiuerint, perſuaſiq; fuerint. Verum quoniam uoluptate frui tum eſt, cum aliquo ſenſu afficimur, imaginatioq; ſenſus quidam eſt debilis, & recordantem ac ſperantem eius rei ſequitur imaginatio quam recordatur ac ſperat: quoniam igitur hæc ita ſunt, patet uoluptates ineſſe recordantibus ualde atq; ſperantibus. ſiquidem & ſenſus. Quare neceſſarium eſt iucunda omnia uel in ſentiendo præſentia eſſe, uel in recolendo præterita, uel in ſperãdo futura. Siquidẽ præſentia ſentimus, præterita meminimus, futura ſperamus. Quæ igitur meminimus, iucũda ſunt: nec ſolum quæ cum aderant, uoluptatem afferebant: uerum etiam nõnulla eorum quæ dolorem, ſi poſt illa bonum ac laudabile quid habeamus. Hinc illud dictum eſt, Iucundũ eſt ſeruato meminiſſe periculi. Et illud, Lætatur enim uir poſt labores, cum multa tuliſſe, multaq; geßiſſe recordetur. Cuius cauſa eſt,

ſa eſt, quoniam malum etiam non habere, iucundum eſt. Eorum autem quæ in ſpe ſunt, quæcunque delectationem aut utilitatem afferre non paruam cum aſſunt, aut ſine dolore iuuare uidentur: et omnino quæcunq; cum aſſunt, delectationi ſunt: ea inquam omnia ſperantibus quoque ac recordantibus ut plurimum iucunda ſunt. Idcirco iraſci quoq; iucundum. Vnde Homerus etiam dixit de ira, quòd defluente melle multo ſit dulcior. Nemo enim illis iraſcitur, quos ulciſci putat impoßibile. Illis etiam qui potentia excedunt, aut non iraſcuntur, aut minus iraſcuntur. Ad hæc ingentes quoque cupiditates uoluptas quædam cõſequitur. Nam cum ſe aſſequutos meminerint, aut ſperent aſſequuturos, uoluptate quadam afficiuntur: ueluti qui febricitant, ſiti oppreßi, memoriæ habentes quòd biberint, ſperantesq́; ſe bibituros, gaudent. Similiter amantes cum alloquantur, aut ſcribant, aut quicquam aliud faciant ad eum quem abſentem amant, gaudent. In omnibus namq; his quaſi ſentire putant eum quem amant, cum eius recordentur. Idq́; amoris initium omnibus eſt, ſi non ſolum cum adeſt lætantur, ſed abſentis etiam memoriam tenentes amant. Idcirco etiam cum mœſti ſunt quoniam non adeſt, & in luctu ac fletu ineſt quædam uoluptas. Mœror enim in eo eſt, quod non adeſt: uoluptas autem, quod recordentur, ac illum quodammodo uideant, et quæ agebat, & qualis erat. Vnde illud dictum eſt, Sic fatus, flendi cunctis immiſit amorem. Vlciſci etiam iucundũ eſt. Nam quod ſi non aſſequeris, triſte: ſi aſſequeris, id iucundum eſt. Et punire delectabile eſt. id enim adipiſci iucundum, cuius fruſtratio eſt triſtis. Qui uero iraſcuntur, magnopere dolent non ulti: ſperantes autem gaudẽt. Vincere quoq; iucũdum eſt, nec contentioſis ſolũ, ſed omnibus.

Exceſſus nanq; imaginatio ſit: cuius rei omnes aut mode= rate aut magis etiam quàm oporteat cupidi ſunt. Verum quoniam iucundum uincere eſt, ludos etiam omnes qui pu gnæ aut contentionis ſpeciem habẽt, iucundos eſſe neceſ= ſe eſt (ſæpe nanq; in ipſis uictoria ineſt) ut teſſeras, aleam, pilam, tabulam, ludos quoq; liberos ſimiliter. Nam eorum alij iucundi fiunt, ſi quis aſſueſcit: alij ſtatim iucundi, ut uenatio, & omnis beſtiarum perſequutio. Vbi enim cer= tatio eſt, ibi uictoria quoq; eſt. Quapropter forum diſpu= tationesq; aſſuetis atq; potentibus iucunda. Honor etiam atq; gloria iucundiſsimorum eſt. Fit enim unicuiq; imagi= natio talem ſe eſſe, ac uirtuoſum, præſertim cum ij aſſerãt quos non exiſtimant mẽtiri, quales domeſtici potius ſunt quàm alieni, deinde familiares ac noti, & ciues potius quàm peregrini: & qui ſunt, potius quàm futuri: pruden= tes potius quàm fatui, & multi quàm pauci. Hos enim ueraciter prædicare uериſimilius eſt quàm oppoſitos. Nul la enim cura eſt, ut ab ijs quos quiſpiam nimium deſpicit, ueluti à pueris, aut à beſtijs honor aut gloria conquira= tur: nõ inquam ipſius gloriæ, ſed forſan cuiuſdam alterius gratia. Amicus quoq; iucundum eſt: nam & amare, iucun dum. Nullus enim uinum amat, qui uino nõ lætatur. Ama= ri etiam iucundum. imaginatio enim hic quoq; fit bonum ſibi ineſſe, quod qui ſentiunt, omnes cupiunt. Admiratio= ni etiam eſſe, iucundum: quoniam & honorari. Aſſentatio= nibus quoq; aures præbere. Ideo etiam adulator iucundũ. Nam & admirari & amare uidetur. Idem etiam ſæpius agere, iucundum. Conſuetudo nanq; iucunda erat. Varie= tas quoq; ac uiciſsitudo iucunda. In naturam enim muta= tio fit. Quodcunq; autem uno modo ſemper ſe habet, con ſtituti atque fixi habitus ſatietatẽ generat. Vnde dictum

eſt,

eſt, Viciſsitudinem rerum omnium iucundam eſſe. Idcirco etiam quæ interuallo temporis magno uidentur, iucunda ſunt, tam res, quàm homines. Mutatio enim præſentium fit. Et ſimile etiam eſt quod magno temporis interuallo interpoſito fit. Diſcere quoque & admirari, iucundum ut plurimum eſt. In admirãdo enim diſcendi cupiditas ineſt. Quare admirabile deſiderabile eſt. In diſcendo autem reditus ineſt in naturam. Beneficium etiã tam conferre, quàm accipere, ex iucundis eſt. Nam qui recipit, quod cupit adipiſcitur. Qui autem confert, habet abundatq́; ijs quæ uterque appetit. Verum quoniam bene mereri iucundum eſt, idcirco ſubuenire quoque propinquis. & manca ſupplere, ſuaue hominibus eſt. Et quoniam diſcere, atque admirari, iucundum: neceſſe eſt ut quæ imitatione aſſequuti ſumus, iucunda ſint: ut pingendi atque fingendi artes, & poetica ſimiliter, omneq́; quod imitatione fit, etiam ſi iucundum id non ſit quod imitantur. Non enim illo lætantur, ſed quoniam ratiocinationẽ faciunt, quod hoc illud eſt, quare aliquid diſcere accidit. Euadere quoq; à periculis, tanto iucundius, quãto propius periculo. Admirabilia enim omnia hæc ſunt. Et quoniam quod ſecundum naturam eſt, iucundum eſt, omniaq́; genere inter ſe coniuncta, ſecundum naturam coniuncta ſunt: idcirco ut plurimũ quæ ſimilia ſunt, ac genere coniuncta, iucunda ſunt: ut homo homini, equus equo, adoleſcens adoleſcenti. Hinc & prouerbia celebrata ſunt, quòd æqualis æqualem delectat, quodq́; ſemper à ſimili ſimile amatur, & quòd belua beluam cognoſcit, & quòd ſemper merula ad merulam, & quæcunque huiuſmodi. Verum quoniã quod ſimile & eiuſdem generis eſt, ſibi ipſi iucundum eſt, idq́; maxime unuſquiſq; ad ſe ipſum habet: neceſſe eſt omnes, alios plus, alios minus ſeipſos

amare. Nam omnia illa unicuique ad ſeipſum maxime inſunt. Quòd ſi omnes ſe ipſos amant, ſua quoque unicuiq; iucunda eſſe neceſſe eſt: ut opera, orationes. Quare aſſentatorum ut plurimum atque amatorum amici ſunt. Ambitioſi quoque, ac liberorum amore uicti. Nam liberi, opera ſua ſunt. Manca quoque ſupplere, iucundum: quoniam opus iam ſuum ſit. Et quoniam principari iucundiſsimum eſt, ideo ſapientem eſſe iucundum uidetur. Nam ſapere, principantis eſt. Sapiẽtia autem multarum ac mirabilium rerum ſcientia eſt. Præterea quoniam ut plurimum ambitioſi ſunt, neceſſe eſt increpare quoque alios, iucundum eſſe. Item in quo unuſquiſque ſibi optimus eſſe uidetur, in eo uerſari: ut Euripides ait, In id adducitur, magnam dici partem ei attribuens: ut ipſe ſe ipſo fruatur, cum ſit optimus. Inſuper cum ludus ac iocus ex iucundis ſint: otium quoque omne, ac riſus, & ridicula, iucũda neceſſario ſunt, & homines, & uerba, et opera. Sed de ridiculis in ijs quæ de arte poetica dicta ſunt, determinatum eſt. Verum de iucundis hæc dicta ſint. Dolorem autem inferentia, ex contrarijs horum patent. Quorum igitur gratia iniuriantur, hæc ſunt.

Quomodo ſe habentes & quibus iniuriantur.

NVnc autem quomodo ſe habentes, & quibus, exponamus. Ipſi ergo tum rem geri poſsibilem arbitrantur, & ſibi poſsibilem, ſiue celare ſperent, ſiue deprehenſos non daturos pœnas: aut daturos quidem, ſed minus ſibi uel ſuis futurum ſupplicium quàm emolumentum. Verum quæ poſsibilia, quæq; impoſsibilia uideãtur, poſterius explanabitur. Cõmunia enim ſunt omnibus rhetoricæ partibus. Ipſi autem poſſe ſe abſque damno iniuriari arbitrantur, ſi

tur, ſi orationis copiam habeant: ſi actiui ſint: ſi multis in certaminibus experti: ſi amicis abundant: ſi diuites ſunt, aut ipſi maxime, aut ſaltē ſi huiuſcemodi ſibi amici aut miniſtri aut ſocij ſint. Nā hæc propter & celare, & facere, & non dare pœnas poſſunt. Præterea ſi amici ſunt ijs qui iniuriam perpetiuntur, aut iudicibus. Nam & amici nec obſeruant iniuriantes amicos, & reconciliari malunt, quàm accuſare: & iudices ijs gratificantur quos amant, & aut omnino abſoluunt, aut parui condemnant. Celare autem facilius poſſunt, partim qui ad ipſa crimina incommodi ſunt: ut ſi imbecillus pulſaſſe hominem accuſetur, aut inops aut deformis adulterij. Et quæ in aperto & ante oculos poſita ſunt. Nam quæ nemo putat, nemo ſeruat: & quæ tot & tanta ſunt, ut ea nullus. Nam & hæc minime obſeruantur. Omnes enim homines quibus uſitatiſſimæ iniuriæ ſunt, ab eis cauent: ueluti etiam à morbis qui ſolent inuadere. Quo autem nondum aliquis laborauit, ab eo nemo cauet. Partim ij quibus inimicus nullus eſt, aut plurimi. Alij enim celaturos ſe putant, quòd non obſeruentur: alij quòd non uideantur aggreſſuri fuiſſe, cum obſeruentur. Habentq; defenſionem hanc, quòd non fuiſſent aggreſſuri. Partim quos uel mores uel affectio uel locus commode celant. Partim ij qui ſi celare nō potuerint, propellere omnino iudicium poſſunt, aut in longius prorogare, aut iudices corrumpere. Partim ij qui ſi pecunia damnabuntur, uel ſolutioni ſuperſedere poſſunt, aut in longius producere, uel ob inopiam nihil habeant quod perdant. Partim quibus emolumenta quidem aperte adueniunt, uel magna, uel de propinquo: damna uero econtra, uel occulta, uel parua, uel de lōge. Partim quibus maior eſt utilitas, quàm ut par ſupliciū excogitari queat: quod tyrannis cōſequuta uidetur.

Partim quibuſcunq; iniuriæ lucra quidem ſunt, condemnationes autem opprobria ſolum. Et contra quibus iniuriæ quidem laudi quodammodo ſunt: ut ſi alicui ſimul cōtigerit parentem ulciſci, uelut Xenoni. Condemnationes uero, aut exilij, aut pecuniæ, aut alterius huiuſmodi. Iniuriantur enim utriq; ij, ſiue hoc ſiue illo ſe pacto habeant. ſed non ut ijdem ipſi ſunt, uerum ut oppoſiti in moribus. Partim qui ſæpe aut celarunt, aut condemnati non ſunt. Item quibus ſæpius aggreßis parum ſucceßit. Sunt enim nonnulli tales in iniuriando, quales in re bellica qui iterum atque iterum pugnas inceptant. Præterea qui uoluptatem aut lucrum ſtatim aſſequuntur: dolorem aut damnum poſtea: quales incontinentes ſunt. Ineſt enim incontinentia circa omnia quæ appetuntur. Et contra qui dolorem aut damnum ſtatim perpetiuntur, uoluptatem uero aut emolumentum poſtea, & tardius. Continentes enim ac ſolertiores hæc perſequuntur. Partim qui uideri poſſunt uel fortuna, uel neceßitudine, uel natura, uel conſuetudine feciſſe: & in ſumma erraſſe, ſed non iniuriatos fuiſſe. Partim qui ius ſuum haud aliter obtinere poſſunt. Partim qui eguerint. Sunt autem egentes dupliciter. Nam aut neceſſarijs, ut inopes: aut ſuperuacaneis, ut diuites. Partim qui præclari aut infames ſunt. Alij quoniam non uidebuntur. Alij quoniam non magis uidebuntur. Ac ipſi quidem ſic ſe habentes aggrediuntur. Iniuria uero afficiunt hos, & in his. Primum habentes ea quibus ipſi egeant, uel ut neceßitatem expleant, uel ut abundent, uel fruantur. Deinde tam longe abſentes, quàm propè. Ab alijs nanque cito auferunt, ab alijs tardius puniuntur: ueluti qui Carthaginenſibus furantur. Præterea non obſeruantes, neque cauentes, ſed credulos. Nam omnes hos celare facile. Ad hæc

negli

negligentes. Nam *ulciſci diligētis eſt.* Verecundos *etiam. non enim pugnant de lucro.* Eos *quoque qui affecti à multis iniuria, non curarunt de ultione.* Nam *(ut trito prouerbio dicitur)* Myſorū *ij præda ſunt.* Inſuper *eos quos nunquam, & quos ſæpius.* Vtriq; *enim incauti: illi quòd nunquam, ij quòd non amplius.* Item *eos qui aduerſis rumoribus uel opprimuntur, uel facile poſſunt opprimi.* Nam *ij nec uolunt, cum timeāt iudices: nec perſuadere queunt: cuiuſmodi ſunt & quos multi oderunt, & quibus multi inuident.* Item *aduerſus quos cauſam habuerunt uel ex ipſis, uel ex parentibus, uel ex amicis: qui male aut fecerunt, aut facturi erant uel ſibi, uel parentibus, uel ijs qui ſibi curæ ſunt, ſicuti prouerbio fertur,* Improbitas *cauſam quærit.* Item *amicos, atque inimicos. alios nanque facile, alios iucunde.* Item *eos qui amicos non habent.* Item *eos qui nec ad dicendum, nec ad faciendū multum ualent.* Nam *ij aut ulciſci negligunt, aut recōciliantur, aut non ad finem uſq; perſequuntur.* Præterea *quibus inutile eſt, dum iudicia & compenſationem expectant, tempus cōſumere: quales ſunt aduenæ ac opifices, qui iniuriantes ſibi paruo abſoluunt, & facile ceſſant.* Præterea *eos qui aut ipſi alijs ſæpe iniuriam intulerunt, aut iniuria talia fecerunt qualia patiūtur.* Nam *id non uidetur ferè iniuria, cum tale quid perpeſſus quiſpiam ſit, quale ipſe eſt ſolitus facere. ut ſi quis contumeliari ſolitum uerberauerit. uel eos qui male aut fecerūt, aut uoluerunt, aut facturi ſunt.* Nam *& uoluptatē id & laudem habet: nec fere iniuria eſſe uidetur.* Item *eos quorū iniuria uel amicis uel dominis, uel in ſumma quibus ipſi uiuunt, grata uidetur.* Item *eos à quibus ſperant ueniam ſe conſecuturos.* Præterea *eos de quibus cōqueſti ſunt. ut* Calippus *in* Dionem *fecit.* Hæc *enim ad iniuriādum accedere*

uidentur. Præterea *eos quos etiam ſi ipſi dimitterent, ab alijs tamen opprimerentur:quaſi non ſit amplius poßibile conſilium adhiberi:ut* Aeneſidemus *ad* Gelonem *, cum ab eo* Cotabia *oppidum depopulatũ fuiſſet, ſcripſiſſe fertur: quòd ſcilicet eum urbem illam depopulaturum paulo præ ueniſſet.* Præterea *eos quibus iniuriati potuerũt iuſte agere multa,quaſi facile reſarturi:ut* Iaſon Theſſalus *dixit opus eſſe in quibuſdam iniuriari, ut iure quoq; multa facerè poßis.* Item *ea facilius committunt, quæ multi factitant.* Veniam *enim ſe conſecuturos in his putant.* Item *ea quæ celari ubique commòdius poſſunt:qualia ſunt quæ uel cito conſumuntur,ut edulia: uel facile figura,colore, complexione immutantur.* Vel *quæ celari ubique poſſunt.*Et *quæ facile portantur, & paruis in locis reconduntur.* Item *ea quorum ſimilia multa iniurians poßidebat: & quæ perpeſſum dicere pudet:ut uxorum adulteria, contumeliasq́; ſui,uel liberorum.*Et *in quibus qui accuſat,litium ſtudioſus uidetur:qualia ſunt parua,& in quibus uenia dari ſolet.* Ac *quomodo ſe habentes iniuriantur, & quibus, & quomodo,& cur,hæc ferè ſunt.*

De iniuria,iureq́; factis.

SEd *iniuria,iureq́; facta omnia diſtinguamus: hinc primum incipientes.*Determinãtur *itaque iuſta atque iniuſta primum duabus legibus:deinde quibus fiunt,dupliciter.* Legem *autem dico,alteram propriam eſſe,alteram communem.*Et *propriam quidem quæ ſingulis inter ſe ipſis determinata eſt.*Et *hanc aliam ſcriptam,aliam non.*Communem *uerò quæ ſecundum naturam eſt.*Eſt *enim quoddam natura, iuſtum, & iniuſtum quod omnes uaticinãtur,etiam ſi nulla inter ſe ſocietas aut pactio ſit:quale* Antigone *apud*

Sophoclem

Sophoclem dicere uidetur, cum iuſtum eſſe aſſerat, ſepulturæ Polynicen *tradere*. Nõ *enim, inquit, nũc aut nudiuſtertius, uerum ſemper id uiget, nemoq́; ſcit ex quo ita conſtitutum eſt*. Et *ut* Empedocles *dicit de non interficiendis animatis*. Non *enim id apud quoſdam iuſtum, apud quoſdam uero iniuſtum: ſed apud omnes, inquit, legitimum, ac per æthera latum terraſq́; iacentes conſtitutum eſt*. Et *ut* Alcidamas *etiam in* Meſeniaco *dicit*. Quibus *autem determinata ſunt, dupliciter determinata ſunt*. Nam *aut ad communem ſocietatem, aut ad unum ſupremum ſocietatis agenda, aut nõ agenda ſpectant*. Idcirco *dupliciter etiam iure ac iniuria facere poſſumus*. Nam *aut unum ac certum, aut ciuitatem lædimus*. Qui *enim adulteratur, aut hominem cædit, certum quendam lædit*. Qui *uero militiam deſerit, ciuitatem*. Cum *igitur quæ iniuſte fiunt, omnia ita bipartito diſtribuantur, ſi prius quid ſit iniuriam pati, repetierimus, cætera dicemus*. Iniuriam *pati ergo eſt, cum à uolentibus iniuſta inferuntur*. Iniuriari *enim, uoluntarium eſſe iam definitum eſt*. Verum *quoniam neceſſe eſt eum qui iniuſte patitur, lædi, neque ſponte lædi: læſionesq́; ex ijs quæ iam diximus patent (bona enim & mala prius diuiſa ſunt, uoluntaria etiam dictum eſt ea eſſe quæ ſcientes faciunt) neceſſe eſt peccata omnia uel ad ciuitatem, uel ad priuatos ſpectare: & hæc aut à neſciente, aut à nolente, aut à uolente atque ſciente fieri*. Et *horum quædam electione, quædam affectu*. Ac *de his quidem in tractatu de affectibus explanabitur*. Quæ *uero eligunt, & quomodo ſe habentes, iam explanatum eſt*. Verum *quoniam ſæpe concedentes feciſſe, aut intentionem accuſatoris negãt, aut id de quo eſt intentio, ut cepiſſe, ſed non furatum fuiſſe: uerberatum, ſed non contumeliatum eſſe: fuiſſe unà, ſed*

non adulteratum fuiſſe: aut furatum eſſe, ſed non commiſiſſe ſacrilegium: nō enim rem diuinam attigiſſe, aut ſuſtuliſſe, ſed non publica: aut colloquutum cum hoſtibus fuiſſe, ſed nō prodidiſſe: propterea oportebit etiam quid furtum ſit, quid contumelia, quid adulterium, determinare: ut ſiue eſſe, ſiue nō eſſe iuſtum uelimus oſtendere, facere queamus. Nam de omnibus his quæſtio eſt, utrum iniuſtus ſit, & improbus: an nō. Eſt enim in electione improbitas, atque iniuria: & huiuſmodi nomina elegiſſe oſtendunt, ueluti contumelia, furtum. Nec enim ſi uerberauit, ſtatim cōtumelia affecit: ſed ſi alicuius gratia, ut ſi aut uituperandi alium, aut uoluptatis ſuæ. Nec ſi clàm accepit, ſtatim furatus eſt: ſed ſi ut alteri damnum, ſibi utilitatem afferret. ſimiliterq́; de alijs. Quoniam uero duæ iuſtorum atque iniuſtorum partes erant (quædam enim ſcripta, quædam non ſcripta) de ijs quidem de quibus leges ſcribunt, dictum eſt: ea uero quæ ſcripta non ſunt, bipartito diſtribuimus. Nam alia ſunt per exceſſum uirtutis, aut uitij: in quibus uituperationes, honores, infamiæ, donationeſ'que ſunt: ueluti gratiam habere benemerito, paratum eſſe amicis, cæteráque huiuſmodi. Alia legum ſcriptarum defectus. Nam æquum & bonum, iuſtum eſſe uidetur. Aequum autem & bonum eſt, quod præter legem ſcriptam iuſtum eſt. Id'que accidit partim uolentibus, partim inuitis legumlatoribus. Inuitis quidem, cum ſe effugerit: uolentibus autem & cum nequeant determinare, ſed neceſſe ſit uniuerſaliter dicere quod non ita, ſed ut plurimum. Et cum determinatio propter infinitatem facilis non ſit, ut ſi ferro percuſſit, quanto & quali quodam. tempus enim deerit enumeranti. Si ergo de quo determinari non poteſt, de eo lex ferēda eſt, neceſſario ſimpliciter dicendū. Quare ſi cum

ſi cum annulatus ſit, manum extollat uel percutiat: lege quidem ſcripta reus eſt, & iniuriatus eſt: uere autẽ non eſt iniuriatus: & id eſt æquum ac bonum. Si ergo quod dictũ eſt, æquum ac bonum eſt, patet æquum etiam eſſe ne tanti errores fiant, quanti iniuria: nec quæ aduerſa fortuna eueniunt, tanti, quanti errores. Dicuntur autem aduerſa fieri fortuna, quæcunq; cum præter opinionem fiant, non fiunt ex prauitate. Errore autem, cum nec præter opinionẽ, nec ex prauitate. Iniuria uerò, cum nõ præter opinionem, & ex prauitate. Nam quæ cupiditate fiũt, ex prauitate fiunt. Aequum etiam eſt rebus humanis ad ignoſcendum commoueri, & non legem, ſed legis ſcriptorem, ac non uerba, ſed ſententiam ſpectare: nec factum, ſed uoluntatem: nec partem, ſed totum: nec quis nunc, ſed quis ſemper, aut ferè ſemper fuerit, conſiderare, & meminiſſe bonorum magis quæ in ſe collata ſunt, quàm malorum, & eorum bonorũ magis quæ recipit, quàm quæ fecit: & non iniquo animo iniuriam ferre, & oratione diſceptare potius uelle, quàm re: & in arbitrium magis, quàm in forum uelle deſcẽdere. Nam arbiter ad æquum & bonum, iudex ad legẽ ſpectat. Et hac de cauſa arbiter eligitur, ut æquum & bonũ præualeat. Ac de æquo & bono ſic determinatum ſit.

De Maiore ac Minore iniuria.

I*Niuria uerò maior, quæ à maiore proficiſcitur iniquitate. Quo circa quæ minima ſunt crimina, maxima interdum uidentur: ut Menalopum Calliſtratus accuſabat, quòd tẽpli cuſtodes decepiſſet, triaq; uaſcula è ſacris nimi ponderis ſuſtuliſſet. Contra uerò eſt in ipſa iuſtitia. Hæc autem ita ſunt, quoniam uiribus excedunt. Nam qui ſacra uaſcula parui põderis furatus eſt, is quauis in re peccabit. Interdum igitur ſic magna iniuria, interdum ex ma*

 gnitudine

gnitudine damni æſtimatur, ut illa cui nullum poteſt ſupplicium exæquari, ſed omnis pœna minor inuenitur, & cui remedium afferri nõ poteſt. Acerbum enim, atq; inauditum. Et in qua nõ poteſt qui paſſus eſt, pœnam ſumere: cum res nullum remedium patiatur. Nam ultio atq; pœna remedium eſt. Et ſi qui perpeſſus eſt, turpitudinẽ ferre non potuit. Maiore nanq; ſupplicio, qui fecit, dignus eſt, ut Sophocles cum Euctemonis cauſam ageret, ac ille non ferens contumeliam, ſe ipſum interemiſſet: non æſtimare ſe contumeliam minoris inquit, quàm quanti qui paſſus eſt æſtimauit. Et ſi ſolus, aut primus fecit, aut ſi pauci admodum eo crimine contaminati ſunt. Idem etiam ſæpius peccare, permagnum. Similiter maximè is peccat, cuius cauſa quærantur ac excogitẽtur quæ prohibeãt, ut ſupplicia, et cruciatus: ſicut ij, propter quos carcer exædificatus eſt. Et apud Argiuos pecunia is multatur, propter quem lex poſita eſt. Maius etiam eſt, quod beluarũ magis eſt: & quod ex præmeditatione magis: & quod qui audiunt, timent magis quàm miſereantur. Amplificantia uerò illa ſunt, quòd multa iuſta euertit, aut contempſit iuſiurandum, datam dexteram, hoſpitium, fidem, affinitates. Multorum nanq; criminum exaggeratio fit. Ad hæc non parum ibi peccare, ubi puniuntur iniuſti: quod falſi teſtes faciunt. Vbi enim non peccabũt, qui uel apud iudices peccant? Præterea ea maiora, in quibus turpitudo maior. Summa etiam iniuria, ſi eum lædit, qui de ſe bene meritus eſt. Plura nanq; peccat, quòd non bene facit, & quòd male. Is etiam uituperandus, qui iuſtitiam ſecundum leges ſcriptas ſolummodo ſeruat. Melior enim qui non coactus iuſtus eſt. Scripta uerò coacti ſeruant, ſed non coacti minimè. Alio etiam modo qui præter ſcripta facit. Nam qui ea committit, quæ leges

prohibent, & de quibus ſupplicia ſunt: is ea multo magis committet, de quibus nullum ſupplicium eſt. De iniuria igitur maiore uel minore dictum eſt.*

De inartificiali fide.

DE *fide autem quæ inartificialis dicitur, deinceps dicendum. Propria enim iudicialium cauſarum. Sunt igitur quæ fidem huiuſmodi faciunt, quinq; numero: leges, teſtes, pacta, quæſtiones, iuſiurandum. Primum autem de legibus, quo pacto ſuadenti, & diſſuadenti, & accuſanti, & defendenti utendum ſit, dicamus. Patet ergo ſi lex ſcripta aduerſus nos ſit, communi tunc lege utendum eſſe, & æquo ac bono tanquam iuſtioribus: & quod optima ſententia uti, hoc eſt, ne utaris ſcriptis in omnibus: & quod æquum & bonum idem permaneat ſemper, & nunquam immutetur, ſed nec communis lex, cum ſecundum naturam ſit: ius uerò ſcriptum ſæpius. Vnde dictum eſt in Antigone Sophoclis, feciſſe ſe præter Creontis legem: ſed non præter illam non ſcriptam. Non enim nunc, aut nudiuſtertius, ſed ſemper. Hanc ergo ego non curabam hominis, uerum nullius legem. Et quod iuſtum, uerum quid eſt atq; utile: ſed non id quod uidetur. Quare quæ ſcripta eſt, lex non eſt, cum legis opus non faciat. Et quòd iudex quaſi argenti atque auri cognitor eſt, ut uere iuſtum ab adulterato diſcernat. Et quòd melioris eſt uiri, nõ ſcriptis potius quàm ſcriptis uti, & in eis permanere. Et ſi aliquæ probetur legi, aut ſibi ipſi cõtraria eſt, ueluti ſi altera eſſe iubeat firma quæcunq; inter ſe pacti ſunt, cum altera uetet: ne aduerſus leges pangant. Et ſi ambigua, ut uertere, inſpicereq́; liceat, quam ad partem iuſtum, ad quã utile accommodabitur: ac ita demum ipſa uti. Et ſi res de quibus lex lata eſt, non ſimiliter ſe habeant, lex autem ita:*

tunc

tunc uerò id ipſum ſignificandum eſt, oſtendendumq́; ſibi ipſi eam repugnare. Sin uerò lex ſcripta rebus conueniat, tunc optima ſententia dicendum non eſſe legem poſitam, ut præter leges iudices, ſed ne ignorando quod leges uolunt, peieres. Et quòd nemo eligit quod ſimpliciter bonũ eſt, ſed omnes quod ſibi. Et quòd non differat uel nullas eſſe leges, uel nõ uti. Et quòd etiam in morbis nõ conferat aduerſus medicum cauillari: quamuis non tantum medici error officiat, quantum ſi obaudire principibus aſſueſcimus. Et quòd probatæ leges id maximè uetant, ne quis ſe legibus prudentiorẽ uelit oſtendere. Ac de legibus quidem ſic determinatum ſit. Teſtes autẽ alij ueteres, alij iuniores. Et horum cum alijs periculum cõmune eſt, alij omnino extra periculum ſunt. Veteres igitur dico poëtas, cæterośq; claros, quorum ſententiæ approbantur, ſicuti Homero teſte de Salamine Atheniẽſes uſi ſunt. Tenedij quoque nuper aduerſus Sigienſes Periandro Corinthio, & Leophron in Critiam Solonis uſus eſt elegijs, ut oſtenderet iam ex priſcis temporibus domum eius impudicã fuiſſe. Non enim ſcripſiſſet Solon, Flauo Critiæ dicendũ mihi eſt, ut patri auſcultet. Hi ergo teſtes de præteritis ſunt, de futuris uerò oraculorum etiam interpretes: ut Themiſtocles quòd muri lignei, nauali utendũ eſſe pugna moneãt. Præterea prouerbium quoq;(ut dictum eſt) teſtimonium quoddam eſt: ueluti ſi quis cum conſulat ſenem non eſſe in amicitia ſuſcipiendũ, prouerbium huic atteſtari dicat, quo fertur, Nunquam beneficium in ſenem collocandum. Cum uerò liberos cum parentibus interficiendos, Fatuus, qui patre cæſo liberis pepercit. Iuniorum etiam qui clari ſunt, ſententiæ litigantibus conferunt, ſicuti Eubulus in iudicio Platonicum quiddam aduerſus Chareta protulit.

quod

quod Plato in Archibium dixit, Increuiſſe iam propter illum in ciuitate,ut prauos ſe omnes eſſe fateātur. Et quibuſcunq; commune periculum eſt, ſi mentiri uiderentur. Verum ij de huiuſmodi ſolummodo teſtes ſunt, factum'ne ſit,an non, & utrum ſit, an non. de qualitate uerò minimè:utputa, ſi iuſtum, ſi iniuſtum: utile, an inutile. Priſci autē etiam de qualitate. Nam cū corrūpi nō poßint, fide dignißimi ſunt. Qui ergo teſtes non habet, ijs præſidijs utetur, quod ex probabilibus iudicandum ſit. Id enim eſt optima ſententia iudicare, quòd pecunia corrumpi probabilia non poßint,quòd falſi nunquam teſtimonij crimine accuſentur. Qui autem habet,aduerſus non habentem his utetur, quòd ad ferendam ſententiam probabilia non ſufficiant: quòd teſtibus nunquam opus eſſet, ſi ratione res ſatis cognoſci poſſet. Sunt autem teſtimonia uel de nobis,uel de aduerſarijs:& alia de re,alia de moribus. Quare patet teſtimonij conferentis inopiam nunquam futuram. Erit nanq; de re quidem uel pro nobis,uel contra aduerſarios:de moribus autem, de bonitate noſtra, uel de aduerſariorum nequitia. Cætera uerò de teſtibus, amicis, aut inimicis,aut neutris,uel probis,uel improbis, uel neutris, ac de quibuſcunq; alijs huiuſmodi teſtium differentijs, ex ijs locis quærendum, ex quibus enthymemata etiā ipſa manant. De pactis autem is orationis uſus eſt,ut augeas,aut extenues, & uel credibilia uel incredibilia oſtendas. Nam ſi pro nobis ſunt, credibilia & uera: Sin pro aduerſarijs,contra. Qui ergo probabilia uel contra oſtendere uult, ea conſiderabit quæ de teſtibus diximus. Nam ex qualitate eorum qui in pactis conſcripti ſunt, aut qui ſeruare ea debent, credibilia uel contra ſunt. Cum uerò conceditur pactum ſic interceßiſſe:ſi pro nobis eſt:amplificatione

ficatione utendum. Pactum enim lex quædam de particulari eſt. Ac leges quidem non approbantur à pactis. Pacta uerò cum legitima ſint, à legibus comprobantur. Et omnino lex ipſa pactum quoddã eſt. Quare qui non credit, euertitq; pactum, leges euertit. Præterea commutationes rerum ultro ac citro. Similiter quæ uoluntaria ſunt, pactis ut plurimum facimus. Quare ſi quis pacta infirmat, is uſum hominum inter ſe penitus euertit. Cætera uerò hanc ad rem accõmodata, facilia intellectu ſunt. Sin autem pro aduerſarijs ſint: primum omnia quæ in legem contrariam quiſpiam dicet, accõmodari poſſunt. Eſt enim abſurdum, ſi legibus, cum non rectè, ſed iniuſtè, ac dolo malo latoris poſitas cognouerimus, non ſtabimus: & pactis neceſſario ſtabimus. Deinde ſi iudex iuſti diſtributor eſt, nõ eſt cõſiderandũ quod iuſtum eſt, ſed quod iuſtius. Et iuſtum quidem nec deceptione, nec neceßitate uerti poteſt, quoniam innatum ſit. Pacta uerò & à deceptis, & à coactis fiunt. Ad hæc perſpiciẽdum ſi pacta alicui legum uel ſcriptarũ, uel non ſcriptarum, ſi iuſtis, ſi honeſtis, ac demum ſi alij pacto priori uel poſteriori contradicunt. Nam aut priora uera ſunt, & poſteriora falſa: aut rectè ſe habent poſteriora, ſed priora fefellerunt. Itaque altero iſtorum ex re noſtra utemur. Denique altius inſpiciendum ſi aliquo modo iudicibus inutilia ſunt: cæteráque huiuſmodi. facilia nanque inuentu ſimiliter ſunt. Quæſtiones autem, teſtimonia quædam ſunt, uidenturque fidem facere, quoniam cogunt: quas non eſt difficile percipere, ac ea quæ hinc inueniri diciq́ue poſſunt, conſpicere. Nam ſi pro nobis ſunt, amplificatione utendum eſt, quòd ex teſtimonijs ſola hæc uera ſint. Sin uerò aduerſus nos, & pro aduerſarijs, diſſoluemus, quæ uera ſunt, de uniuerſo genere quæ-

ſtionum

ſtionum differentes. Nam qui coguntur, non minus falſa dicunt quàm uera: & tum tolerantes uera occultant, tam falſa dicentes credunt ſe citius euaſuros. Sed oportet hæc exemplis comprobare, quæ ipſis iudicibus nō ignorentur. De iureiurando autem quadripartitò diſtribuere poſſumus. Nam aut offert, & ſuſcipit, aut neutrum, aut alterutrum: id eſt, aut offert, ſed non ſuſcipit: aut ſuſcipit, ſed non offert. Præterea de ijs ipſis aliter ſi iam iuratum eſt, & ſic uel ab hoc, uel ab illo. Non offerre igitur ſe dicet, quoniā homines cū ab eis pecunia petitur, facile peierāt: & quoniam qui iurauit non reddit: qui non iurauit, eum facilius condemnari putant: & quoniam minus periculum iudicibus cauſam committere, cum his credat, illi minime. Non ſuſcipit uerò, quoniam pro pecunia iuſiurandum eſt. Et cum ſit melius aliqua de cauſa prauum eſſe, quàm de nulla: iuraſſet profectò ſi prauus eſſet. Nam iurando habebit, non iurando non habebit. Quare non ne peieraret, ſed propter uirtutem non ſuſcipit. His conſentaneum illud Xenophanis, non parem eſſe hanc prouocationem impio ad pium, ſed ſimilem, ac ſi robuſtus ad inferendum ſuſcipiendumq; ictum, imbecillem prouocaret. Qui ſuſcipit, non aduerſarijs, ſed ſibi ipſi aſſeuerabit. Illud quoque Xenophanis conuertendo, dicet par eſſe ſi impius offerat, & pius ſuſcipiat. Graue eſſe repellere iuratos, cū iudices eadem de re uelit ſententiam ferre. Qui offert, pium affirmabit eſſe, ut dijs uelis committere: præterea non eſſe opus aduerſario alijs iudicibus, cum ſibi ipſi iudicium permittatur. Ad hæc iniquum eſſe iuſiurandum repellere, cum eadem de re alios uelit iurare. Quoniam igitur per ſingula quid dicendum ſit aperuimus, patet etiam in coniunctis: ut ſi ſuſcipit, & nolit offerre: aut ſi offert, & non ſu

non ſuſcipit: aut ſi offert ſimul & ſuſcipit: aut neutrum. Nam cum hæc ex illis coniungantur, horum etiam rationes ex rationibus illorum coniungi neceſſe eſt. Quod ſi ab aduerſario quiſpiam deceptus eſt, patet id periurium non eſſe. Iniuria enim ex uoluntarijs eſt: & periurium iniuria eſt: cūcta uerò quæ ui, uel deceptione fiunt, inuolūtaria. Hinc colligitur quid peierare ſit. Eſt enim mente, ſed non ore. Quod ſi iam ab aduerſario iuratum ſit, omnia dicemus eum conuertere, qui non ſeruat quæ iurauit. Nam idcirco legibus etiam utimur prius iurantes. Et cum, Iudices, dignum putemus, ut uos iudicando ea ſeruetis quæ iuraſtis, ipſi nō ſeruabimus? Cæteraq; huiuſmodi quæ amplificādo quiſpiam dicet. Verum de comprobatione inartificiali tot dicta ſint.

RHETORICORVM ARISTOTELIS AD THEODECTEN LIBER SECVNDVS.

Quòd auditores afficiendi ſunt.

EX quibus igitur ſuadere ac diſſuadere, uituperare ac laudare, accuſare ac defendere oporteat, & quæ ad faciendam in eis fidem opiniones & propoſitiones cōducunt, hæc ſunt. De his enim & ex his, ut ſeorſum de unoquoq; genere oratiōis tractemus, enthymemata ducūtur. Verum quoniam iudicij cauſa rhetorica eſt, nam & in deliberationibus iudicant, & in foro iudicium eſt: neceſſe eſt non ſolum dare operam ut oratio

fide

ſide digna, demonſtratiuaq́; ſit: ſed ut ipſe quoq́;, ac iudex, qualis quidam efficiatur. Nam id in conſilijs præcipue, deinde & in iudicijs ad fidem faciendam plurimum pertinet, ut qualis quidam uideatur qui dicit, puteturq́; ab auditoribus affectus quodammodo erga ipſos eſſe. Ad hæc, ut & ipſi auditores affecti quodammodo ſint. Verum conſulenti magis confert ut ipſe qualis quidam eſſe uideatur. Auditoris autem affectus litiganti utilior. Non enim eadem iudicibus uidētur cum diligant & cum oderint, nec iratis & quietis: ſed uel omnia diuerſa, uel magnitudine diuerſa. Nam reus aut nullam aut paruā feciſſe iniuriam amanti uidetur: contrà uero ei qui oderit: cupienti autem, ſperantiq́;, ſi quod dicitur futurum, iucundum ſit, & fore, & bonū fore uidetur. Contrà uero ei uidetur qui aſpernatur atq; deſperat. Vt igitur dicentes ipſi fide digni uideātur, tres cauſæ ſunt. Tria enim ſunt quæ præter demonſtrationē fidem faciunt, prudentia, uirtus, beneuolentia. Nam qui dicunt aut conſulunt, uel propter hæc omnia, uel propter aliquid horum fallunt. Aut enim propter ſtultitiam non recte opinantur: aut recte ſentientes, propter improbitatem non dicunt ut ſentiunt: aut quamuis recte ſentiant, uirtuoſiq́; ſint, tamen cum beneuoli non ſint, facile creduntur ſponte non optime conſulere. Hæc igitur ſunt quare fallunt, & præterea nihil. Quare neceſſe eſt ſi quis omnia hæc uidetur habere, fide dignum eſſe apud audientes. Verum unde prudentes ac uirtuoſi uideri poterunt, ex ijs quæ de uirtutibus dicta ſunt, ſumendum eſt. Nam ex eiſdem tam alium quàm ſeipſum huiuſcemodi quiſpiam efficiet. De beneuolentia uero & amore, ac uniuerſaliter de affectibus nunc dicendum. Affectus igitur ſunt quibus homines commoti differenter iudicant:

quos quidem affectus uoluptas aut dolor conſequitur, ut ira, miſericordia, timor, cæteraq; huiuſmodi, & his oppoſita. Sed oportet quæ circa unũquemq; ſunt, in tria diſtribuere, ueluti quæ circa iram, quomodo affecti iraſcuntur, quibus iraſci ſoleant, qualibus in rebus. Nam ſi unũ horũ aut duo, & non omnia habeamus, non erit nobis poßibile in iram audientes impellere. Similiterq; in alijs. Ac ſicut in ſuperioribus propoſitiones ipſas conſcripſimus, ſic in his quoq; faciemus diſtribuentes ut diximus.

De Ira.

SIt ergo ira apparentis ultionis appetitus cum dolore propter apparentẽ immerito uel in ſe uel in ſuos contemptum. Quoniam igitur id ira eſt, neceſſe eſt cum quis iraſcitur, cuidam ſemper ex ſingulis iraſci, ut Cleoni: ſed non homini: & quoniam ei uel ſuorũ alicui aliquid fecit, uel facturus erat. Et ad omnem iram quandam ſequi uoluptatem propter ſpem ultionis. Iucũdum enim eſt ſi quis putat ea ſe conſequuturum, quæ expetit. Nemo enim quæ ſibi uidentur impoßibilia, expetit. Quare iratus poßibilia ſibi expetit. Itaque recte illud de ira dictum eſt, quòd defluente melle dulcior in uirorũ pectoribus gliſcit. Conſequitur enim uoluptas etiam quædam & propter hæc quæ diximus, & quoniam in ulciſcendi cogitatione immorantur, quæ imaginatio uoluptatem ſimilem ei efficit, quæ in ſomnijs accidit. Quoniã uero cõtemptus eſt actus opinionis in id quod nihil dignum æſtimatur (mala enim & bona, quæq; ad ea tendunt, non parui facimus, ſed ea nihili pendimus quæ aut nulla ſunt aut minima) tres contemptus partes erũt, deſpectus, detractio, cõtumelia. Nam & deſpiciens contemnit. Quæ enim nihili ducunt, hæc deſpiciunt. Contemnunt autem rei digna nullius. Et qui

detrahit,cõtemnere uidetur. Eſt enim detractio, cum alicuius uoluntati quiſpiã impedimẽto eſt, non ut ſibi quicquam, ſed ne illi. Quoniam ergo nihil ſibi quærit, ideo contemnit. quod inde patet, quod ſibi nec obfuturũ existimat: (nam ſi putaret,timeret,& non contemneret) nec in re de qua curandum ſit,profuturum. Daret enim operam ut ab eo diligeretur. Et qui contumeliatur, ſimiliter contemnit. Contumelia enim eſt damno atq; dolore in ijs afficere,in quibus turpe patienti eſt:non ut aliud quoddã ſibi fiat,quàm quod factum eſt:ſed ut uoluptate afficiatur. Qui enim par pari reddunt,non cõtumeliantur,ſed ulciſcuntur. Eſt autẽ uoluptatis contumeliantibus cauſa,quòd arbitrentur maleficiendo eis, magis excellere. Quapropter iuuenes & diuites contumeliatores ſunt.longe nanque putant contumeliando excellere. Contumeliæ autem uituperatio propria. Contemnit enim qui uituperat. Nam quod nullius rei dignum eſt,nullius eſt pretij, neq; boni, neq; mali. Propterea iratus Achilles dicit, Nullius existimarunt:meum nanq; honorem abſtulit ipſe:ac me priuauit,ut quendã nullius pretij exulem.quaſi hæc propter iraſcatur. Multi enim fieri ſe oportere arbitrantur à minoribus genere,potentia,uirtute,ac omnino in quo multum excellũt,ut diues in pecunijs pauperem ſuperat, & orator in oratione uerborũ inopem,& princeps ſubditũ, & qui ſe principatu dignum putat,dignũ ſeruire. Vnde dictum eſt,Animus autem magnus eſt in regibus diuis. Et illud,Sed iram etiam poſtea ſeruat,ut ulciſcatur. Moleſte nanq; ferunt,quoniam excedunt. Ad hæc à quibus oportebat gratiam referri. Hi autem ſunt quibus aut benefecit ipſe, uel ſuorum aliquis,uel propter ipſum, & aut uult, aut iam uoluit. Ex his igitur patet quomodo ſe habentes

iraſcuntur, & quibus, & quas ob res. Nam *ipſi quidem quādo dolent.* Nam *qui dolet, aliquid expetit, ſiue in oppoſitum quis ſe obijciat: ueluti ſitienti ne bibat, ſiue non.* Ex *oppoſito idem uidetur facere: & ſiue contra faciat quiſpiam, ſiue non adiuuet, ſiue aliud quoddā perturbet: omnibus, cum ſic ſe habeat, iraſcatur.* Quapropter *ægrotantes, pauperes, amantes, ſitientes, ac uniuerſaliter cupientes & non aſſequētes iracundi ſunt, ac facile incēduntur, primum quidem ac maxime aduerſus eos qui propter præſentē fortunam ſe contemnunt, ueluti ægrotus eos qui propter morbum, pauper eos qui propter pecuniam, militans eos qui propter militiam, amans eos qui propter amores, ac in cæteris ſimiliter.* Præparatur *enim quilibet ut unicuiq; iraſcatur, à turbatione quæ in ipſo eſt.* Deinde *ſi forte oppoſita expectabat.* Maiorem *enim infert dolorem, quod magnum eſt, & præter opinionem: quemadmodum etiam delectat ſi præter opinionē factum ſit quod optant.* Hinc *tempora quoque ac diſpoſitiones & ætates patent quænā aptiores ad iram ſint, & qui facile mobiles ad iram, & quando, & ubi.* Et *quo in his magis ſunt, eo etiam magis mobiles ſunt.* Ipſi *ergo ſic ſe habentes, facile mobiles ad iram ſunt.* Iraſcuntur *autem deridentibus primum, & ſubſannantibus, atq; conuitiantibus, omnes enim contemnunt.* Deinde *ijs qui ita officiunt, ut contumeliæ cauſa facere uideantur.* Huiuſmodi *autem facta ſunt, quæ neq; alicuius rei gratia, & inutilia ſunt facientibus.* Hæc *enim contumeliæ cauſa fieri uidentur.* Præterea *maledicentibus aut uilipendentibus ea quibus ipſi maxime ſtudent: ut qui philoſophia gloriantur, philoſophiam: qui forma, formā contemnentibus: ac in cæteris ſimiliter.* Longe *uero magis in his iraſcuntur, ſi ſuſpicati fuerint non*

eſſe

eſſe in eis uel penitus uel non ualde uel opinione hominũ ea in quibus increpantur. Cum uero uehementer ſibi ea ineſſe putãt, non perturbãtur. Ad hæc amicis magis quàm inimicis. putant enim oportere magis ab illis ſibi benefie= ri, quàm non. Et aſſuetis honorare ac multi facere, ſi non ſimiliter erga ipſos ſe habeant. paruipendi enim ab his arbitrantur. Idem faciunt etiam ſi qui non remunerant, nec æqualia reddunt. Et oppoſita facientibus, ſi minores ſunt. Nam ij omnes cõtemnere uidentur, hi quidem qua= ſi minores, illi uero quaſi à minoribus. Et ijs maxime, qui nullius opinionis ſunt, ſi cõtemnunt. Nam & ſuppoſitum eſt iram eſſe cum quis immeritò contemnitur. Et par eſt ne à minoribus maiores contemnantur. Amicis autem ſi non benedicunt, aut faciunt: ac multo magis ſi contra uel dicunt, uel faciunt: & ſi non animaduertunt egere ipſos: ſicuti et Plexippus Antiphontis Meleagro. Nam cũ quæ nobis curæ ſunt, non latent, contemptus ſignum eſt non animaduertere. Et ijs qui in aduerſa ſua fortuna geſtiant, aut omnino contenti eſſe uideantur. Nam uel inimicitia= rum uel contemptus id ſignum eſt. Et ijs qui non curant ſi dolorẽ intulerũt. Qua de re malorũ nuncijs etiam ira= ſcuntur. Et ijs qui uel audiunt, uel oculis mala eorum cer= nunt: quippe cum aut contemnẽtibus, aut inimicis ſimilli= mi uideantur. Amici enim condolent, ac omnes qui ſua mala cõſiderant, dolent. Præterea ijs qui apud hos quan= doq; contemnunt, apud quos honorari cupiunt quos ad= mirãtur, quibus mirabiles uideri cupiunt, quos uerentur. Et demũ apud illos qui eos uerẽtur. Apud hos homines ſi quis cõtemnat, ei ualde iraſcuntur. Et ijs qui eos contem= nunt, quibus niſi ſuccurrant, turpe eſt: ut parẽtes, liberos, uxores, ſubditos. Et ingratis. Contemnunt enim qui non

agunt ut par eſt. Et illudẽtibus ſtudia ſua apud ſtudioſos. Nempe illuſio ex contemptu proficiſcitur. Et ijs qui in cæteros liberales ſint, erga ſe non ſunt. Contemni enim uidetur, cum ſolus indignus iudicatus ſit. Ad hæc omnia, obliuio quoq; iram efficit, ueluti & nominum, quamuis res minima ſit: quippe cum ipſa quoq; ſignum eſſe contemptus uideatur. proficiſcitur enim ex negligentia. negligentia uero contemptus eſt. Quibus igitur iraſcuntur, qualiterq́; ſe habentes, & quas ob res, dictum eſt. Patet autem opus eſſe ut oratione tales orator præparãdo efficiat, quales ſunt qui ad iraſcendum ſunt apti: aduerſariosq́; ijs rebus reos, propter quas iraſcuntur, ac tales, quales quibus iraſcuntur.

De Manſuetudine.

VErum quoniam iraſci, & manſuetum eſſe, contraria ſunt, & ira manſuetudini contrarium: dicendum nunc eſt quomodo ſe habentes manſueti ſunt, & quibus, & quas ob res. Sit igitur manſuetudo, depreſſio iræ, atq; ſedatio. Si ergo cõtemnentibus iraſcuntur, contemptusq; uoluntarius eſt: manifeſtum eſt ijs qui nihil horũ faciunt, aut inuiti faciunt, aut huiuſmodi uidentur, manſuetos ac mites eſſe, & ijs qui contra uellent, quàm fecerint: & omnibus qui in ſeipſos etiam huiuſmodi ſunt: cum nemo ſeipſum contemnere uideatur: & ijs quos pœnitet, & fatentur. Nam quaſi pœnas ſumpſerint, quòd dolent factum, ceſſant ab ira. Huius ſignum in punitione ſeruorum ſumere poſſumus. Negantes enim atq; contradicentes multo magis punimus: cum uero iure ſe puniri fateantur, ceſſamus ab ira. Cuius cauſa eſt, quoniam manifeſta negare, impudentia eſt: impudentia uero contemptio eſt atque deſpectus. Quare quos ualde deſpicimus, eos non

uereantur. Præterea ijs qui humiliter ſe gerunt, neq; contradicunt iratis. Videntur enim minores ſe fateri: minores uero metuunt: & metuens nullus contemnit. Quòd autem humilitate ira ſedatur, canes quoq; oſtendunt, qui ſedentes non mordent. Et ijs qui ſtudioſi erga ſtudioſos ſunt. non enim cõtemni, ſed multifieri uidẽtur. Et ijs qui maiora largiti ſunt, & rogantibus atq; deprecantibus. humiliores enim. Et ijs qui nec contumeliatores, nec ſubſannatores, nec contemptores, aut nullius, aut non bonorum, aut non talium quales ipſi. Vniuerſaliter uero ex contrarijs mitigantia conſideranda ſunt. Præterea ijs quos timent, & quos uerentur. Nam quandiu ſic ſe habent, non iraſcuntur. Impoßibile enim eſt timere ſimul atq; iraſci. Ad hæc ijs qui ira cõcitati fecerũt, aut non iraſcũtur, aut minus iraſcuntur. Non enim uidentur contemptu feciſſe: quippe cum nullus iratus contemnat. Eſt enim contemptus abſq; dolore: ira uero non ſine dolore. His etiam qui ipſos uerentur. Præterea qui modo ſe contrario habent, quàm qui iraſcuntur, eos patet mites eſſe, ueluti in ludo, in ioco, in die feſto, in felicitate, in ſucceſſu, in conſummatione, ac in totum in non dolendo, & in laudabili uoluptate, ac ſpe honeſta. Inſuper eos qui iam diu eſt ex quo perturbati fuerunt. Sedat enim iram tempus. Sedat autem etiam maiorem hominis iram, ſumptum ab alio prius ſupplicium. Quocirca recte Philocrates cum ei quidam dixiſſet, Cur te iratæ plebi non purgas? nondũ, inquit, opportunũ. Quando igitur? Cum alium, inquit, condemnatum uidero. Manſueſcũt enim cum iram in alium effuderint: quod Ergophilo contigit: quem, quamuis magis in eum furerent, quàm in Calliſthenem, quoniam tamen pridie Calliſthenem morte damnarant, facile abſoluerunt.

Si prætereà maiora incommoda paßi ſunt qui deliquerunt, quàm irati eos affeciſſent. Quaſi enim ſupplicium ſumpſiſſe arbitrantur. Ad hæc ſi intuliſſe ipſi putāt iniuriam, ac ideo non iniuria uexari. Non enim ex iure facto aut dicto ira proficiſcitur. Cum ergo immerito uexari arbitrantur (quod ira erat) oratione caſtigandi ſunt. Quare uel ſerui ſic caſtigati minus moleſte ferunt cum puniantur. Itē ſi ignoraturos putāt quod propter ipſos, atq; pro ijs quæ paßi ſunt. Vt enim ex definitione patet, ira in ſingulos eſt. Quare rectè dictum eſt à poëta, Vlyſſem dic urbium expugnatorem. quaſi non ultus, niſi & à quo & quam ob rem, cognouiſſet. Quare nec cæteris qui non ſentiunt, iraſcuntur: nec defunctis, quaſi iam extrema peßi, nec dolituri, nec cognituri ſint, quod irati cupiunt. Quapropter probe poëta cum Achillis iram ſedare uellet, quam in Hectorem iam mortuum gerebat, dixit, Surdam enim terram iratus uexas. Iam ergo patet ſi ſedare iram uolumus, ex his locis ita dicendum eſſe, ut & auditores huiuſmodi faciamus: & quibus iraſcuntur, eos aut timendos, aut uerendos, aut gratos, aut inuitos feciſſe, aut factum dolentes oſtendamus.

De amicitia, & amore, & eorum contrarijs.

QVos autem amant, aut oderunt, amicitiam, & amare ipſum prius definientes dicamus. Sit igitur amare, uelle alicui quæ bona putat, illius, non ſui gratia: eorumq́; actiuum eſſe inquantum poteſt. Amicus autem eſt, qui amat, & redamatur. Itaque amicos ſe putant, qui ſic ſe adinuicem habere putant. His ita ſuppoſitis eum qui & in bonis congratulatur, & in dolore condolet, non alia de cauſa niſi illius, amicū eſſe neceſſe eſt. omnes

enim

enim gaudent ſi ut uolunt fit:ſi contra, dolent. Quare do lores ac uoluptates, uoluntatis ſignum ſunt. Præterea quibus iam eadem bona ac mala ſunt, & qui eiſdem amici, & qui eiſdem inimici. Nam his eadē uelle neceſſe eſt. Qui uero eadem ſibi ac alij uult, hac ipſa de cauſa illi amicus eſſe uidetur. Amant etiam eos, qui uel beneficerunt aut ipſis, aut ijs qui ſibi curæ ſunt: præſertim ſi magna, ſi libenter, ſi temporibus huiuſmodi ſuiq; gratia: uel quoſcūque beneficiendi uoluntatem habere opinantur. Inſuper amicorum amicos, & amantes quos ipſi amant, & amatos ab ijs qui à ſeipſis amantur, & eiſdem inimicos, & eos qui oderunt quos ipſi odio habent, et inimicos inimicorum. Nam his omnibus eadem eſſe bona & ſibi uidentur: quare bona ipſis uolunt, quod erat amici. Ad hæc beneficos in pecunia & ſalute. quocirca liberales ac fortes colunt: Iuſtos quoq;. Tales autem eſſe putant eos qui non aliunde uiuunt, quales qui ab operando, horumq; qui ab agricultura, aliorū uero opifices maximè. Modeſtos etiā, quoniam non iniuſti. Et propterea etiam non curioſos. Et eos quibus amici eſſe uolunt, ſi uelle uidentur: quales ſunt qui uirtute excellunt, & clari uel apud omnes, uel apud optimos, uel apud eos quos ipſi admirantur, & in ijs in quibus ipſos admirantur. Præterea iucundos in conſuetudine diurna, quales ſunt faciles, & neq; peccata redarguētes, neq; contentioſi, neq; pertinaces. omnes enim hi pugnaces ſunt. Pugnātes uero non eadem, ſed oppoſita uelle uidentur. Ad hæc tam illudere quàm ſufferre apti. Ad eadem enim utriq; tendunt amici, cum & illudi & illudere apte poßint. Item eos qui præſentia bona laudant, & ea maxime quæ ipſi timent amittere. Mūdos quoq; facie, ueſte, tota uita, & non exprobrantes nec errores, nec bene-

 ficia:

ficia: utrique enim arguendi cupidi. Item eos qui malefi-cia obliuiſcũtur, quoniam crimina memoria non teneant, ſed facile reconciliantur. Nam quales erga cæteros eſſe putamus, tales etiam in nos futuros arbitramur. Item non maledicos, & tam aliorum quàm ſua mala ignorantes: ſed non bona. Id enim agere, boni eſt. Præterea non contradi centes iraſcentibus, aut ſtudioſe quicquam agentibus. Pu-gnaces enim qui ſic faciunt. Et eos qui erga nos ſic affe-cti ſunt, ut nos admirentur, uirtuoſosq́; putent, nobisq́; gaudent, ac ita maxime ijs in rebus affecti ſunt, in quibus magnopere uolumus ſtudioſi, admirationeq́; digni, ac iu-cundi uideri. Præterea ſimiles, eademq́; profitentes, niſi turbent, & niſi eadem ex re uitæ ſubſidia conſequantur. Hoc enim pacto illud fieret, Figulus figulo. Eadem etiam cupientes, ſi poßibilia ſit ſimul ipſos participare. quod ſi non, idem Heſiodicum ſimiliter ſequitur. Eos præterea erga quos ita ſe habent, ut non uereantur ſi ea contem-nant quæ ad gloriam pertinent: & eos apud quos ea ue-rentur quæ ad ueritatem. Et eos apud quos iactabundi ſunt: & eos quos æmulatores, ſed nõ inuidos habere uel-lent, aut amant, aut illis amici eſſe uellent. Et quibus bona cooperantur, ne ſibi ipſis maiora eueniant mala. Item eos qui abſentes ſimiliter atq; præſentes diligunt. Quo circa qui in defunctos huiuſmodi ſunt, hos cũcti amant. Et uni-uerſaliter ſtudioſos nimium in amicos, neq; derelinquẽtes. Nam ex omnibus bonis boni amici ſummopere diligũtur. Et eos qui nihil eis fingunt, neq; dißimulant, cuiuſmodi ſunt qui uel mala ſua nobis aperiunt. dictum enim eſt non uereri homines, ſi apud amicos, quæ ad gloriam. Si ergo qui ueretur, non amat: qui non ueretur, amanti ſimilis eſt. Præterea nõ timendos, & quibus cõfidimus. Nullus enim

amat quem metuit. Sunt autem amicitiæ ſpecies; ſodalitiũ, familiaritas; propinquitas, & quæcunq; huiuſmodi. Amicitiam uero efficiunt gratia, & ſi feceris non rogatus, et nõ ſignificaris cum feceris. ſic enim ipſius cauſa uideris, et nõ ob aliud feciſſe. De inimicitia autem & odiſſe patet ex cõtrarijs eſſe perſpiciendum. Huius efficientia ſunt, ira, detractio, calumnia. Sed ira ex ijs eſt quæ ad ſe ipſum pertinent. Inimicitia uero, etiã ſine illis. Nam ſi talem eſſe ſuſpicabimur, odimus. Præterea ira ſemper in ſingulos, ut Socratem, Calliam: odium uero etiam in genera. Omnes nanq; calumniantem atq; furem oderũt. & alterũ tempore ſanabile, alterum nõ. Ad hæc ira dolorem inferre cupit: odium uero affligere potius. Nam qui iraſcitur, cognoſci uult: hic uero nõ curat. Sunt autem cuncta quæ dolorem faciunt, ſenſibilia. Quæ uero maximè uitia ſunt, ea minime ſunt ſenſibilia, ueluti iniuſtitia, & amentia. Non enim infert dolorẽ præſentia uitij. Itaq; alterũ cum dolore eſt, alterũ abſq; dolore. Dolet enim qui iraſcitur: qui odit, nõ dolet. Et ille multis modis miſerebitur, hic nullo pacto. Nã ille inuicẽ dolere ipſum uult, cui iraſcitur: hic uero nõ eſſe quẽ odit. Ex his igitur patet qđ ſit poßibile inimicos atq; amicos & cũ ſint oſtẽdere, & cũ nõ ſint facere, et cum ſe eſſe ſignificãt, diſſoluere. Et uel ꝓpter irã uel ꝓpter inimicitiã dubios, utrã in partẽ uelis impellere. Quare autem timeant, & quæ, quomodoq; habẽtes, nũc erit manifeſtum.

De Timore, & eius contrario.

SIT ergo timor, ex imaginatione futuri mali corruptiui, aut dolorem inferentis, perturbatio quædam, aut dolor. Non enim cuncta timemus mala: ut ſi erit iniuſtus, aut tardus: ſed quæcunque uel magnos dolores uel corruptiones adducunt. Et ea quæ non longe abſunt,

ſed

ſed prope uidentur, ut iam impendeant. Remota nanque nimium, non timent. Omnes enim ſciunt ſe morituros: uerum quoniam non prope, idcirco non curant. Si ergo id timor eſt, neceſſe eſt ea terribilia timendaq́; eſſe, quæcũq; ingentes uidentur habere uires corrumpendi, aut ita nocendi, ut nocumentum ad ingentem tẽdat dolorem. Quare ſigna quoq; iſtorum timenda. prope nanq; oſtendunt eſſe quod timetur. Id uero periculum eſt. Eſt enim periculum, timendæ rei appropinquatio. Talia uero ſunt inimicitia & ira potentium quippiam facere. Nam cum nõ lateat uelle ac poſſe ipſos, prope iam ad faciendum ſunt. Itẽ iniuſtitia uires habens. Eo enim qd' uelit iniuſtus, iniuſtus eſt. Virtus quoq; ſi cõtumelijs afficitur, uireſq́; habeat. Patet enim quod uult, cum ſemper improperetur. Poteſt enim nunc & timor potentium quicquam facere. Nam in præparatione quoq; huiuſmodi homines eſſe neceſſe eſt. At quoniam plures lucro ſeruiunt, timẽdiq; in periculis ſunt, idcirco in poteſtate alterius eſſe timorem inferre, ut plurimum natum eſt. Quare conſcij quempiam perperam feciſſe, timentur, ne aut dicant, aut deferant. Præterea potentes ſemper iniuriari, illis terribiles qui poſſunt iniurijs affici. Homines nanq; ut plurimum cum poßint iniuriantur. Ad hæc qui paſſi iniuriam ſunt, aut pati ſe putãt. ſemper enim opportunitatem expectãt. Qui etiam iniuriam intulerunt, ſi uires habeant, terribiles, timentes ne contra referatur quod terribile ac timendum eſſe ſuppoſitũ erat. Et qui de eiſdem certant, cum utriſq; ſimul eadem eſſe nõ poſſunt. hi enim ſemper pugnant. Et qui à maioribus timentur, ij etiam à minoribus, cum poßint minoribus magis quàm maioribus obeſſe. Et quos maiores timent, & qui maiores interemerunt: & qui minores quàm ipſi ſunt

aggre

aggrediuntur, eadem de cauſa. Nam aut iam terribiles, aut cum creuerint. Præterea ex affectis iniuria, & inimicis, ac aduerſarijs, non qui acutæ iræ ſunt, atq; minaces, ſed trãquilli, diſsimulatores, uerſuti. latent enim qui prope. Quare nunquam timendum quod procul. Cuncta uero quæ timorem inferre poſſunt, terribiliora ſunt ſi cum errauerint, non poſsint corrigi, uerum aut omnino impoſſibilis ſit correctio, aut non in ſe ipſis, ſed in aduerſarijs. Item ea in quibus auxilia non ſunt, aut non facile ſunt. Ac (ut ſimpliciter dicam) terribilia timendáq; ſunt, quæ cum in alios fiant, aut immineant, miſerabilia ſunt. Terribilia igitur, & quæ timemus, hæc ferè maxima ſunt. Quomodo uero affecti timemus, nunc dicamus. Si ergo timor eſt cum expectatione corruptiuæ paſsionis, manifeſtum eſt neminem timere cum arbitretur nihil ſe paſſurum: nec ea quæ non putat pati: nec eos à quibus non putat: nec tunc quando non putat. Quare neceſſarium eſt eos timere qui ſe aliquid paſſuros arbitrantur, & ab ijs, & hæc, & tunc. Non putant autem quicquam poſſe pati nec qui ampla in fortuna ſunt: qui idcirco contumeliatores, contemptores ac audaces ſunt. Tales uero efficiũt diuitiæ, uires, potentia, amicorum multitudo. Nec qui iam perpeſſos omnia ſe grauia putant, quorum ſpes extincta: ueluti qui iam in ſupplicio ſunt. Sed opus eſt ſalutis ſubeſſe ſpem, pro quo perhorreſcunt. Cuius ſignum, quod timor ad conſulendum inducit. Nemo enim de re conſulit de qua nulla ſpes apparet. Quare opus eſt, quando melius ſit auditores in timorem inducere, tales ipſos reddere, ut credãt ſe pati poſſe, cũ & alij maiores paſsi: ſimiles quoq; aut pati, aut paſſos oſtendemus, & ab hijs à quibus non putabant, & hæc, & tũc cum non putabant. Ac quoniam

patet

patet quid timor ſit, & quid timendum, & quomodo ſe habentes ſinguli timeant, ex his etiam manifeſtum eſt quid confidere ſit, & in quibus homines confidant, & quo pacto fidentes affecti ſunt. Vt enim fiducia timori contrariũ eſt, ſic id quo confidimus, ei quod timemus. Quare ſpes eſt ſimul cum imaginatione rerum ſalutarium, quòd prope adſint, cum terribilia uel non ſint, uel longe abſint. Sunt autem in quibus confidendum eſt, & pericula, cum longe abſunt: & ſecũda, cum prope adſunt. Correctiones quoq; ſi ſunt, & præſidia uel multa, uel magna, uel utrunq;. Itẽ ſi neq; affecerint, neque affecti iniurijs ſint, ſi aduerſarij omnino non ſint, aut non habeãt potentiam: aut ſi habeãt, amici ſint, uel benemeriti de nobis, uel de quibus nos benemeriti. Item confert ſi plures in eiſdem ſunt, aut meliores, aut utrunq;. Ipſi uero fidentes ſunt, ſi ita ſe habeant, ut multa geßiſſe ſe putent: & non periclitaſſe, ſi ſæpius in pericula deuenerint, & euaſerint. Dupliciter enim impaſſibiles homines ſolent fieri, aut quòd experti nõ ſunt, aut quòd auxilium habeant, ueluti in periculis marinis et qui inexperti tempeſtatum ſunt, confidunt de futuris: & qui opitulari ſibi poſſunt, quoniam experti. Præterea ſi non terribile paribus ſit, aut minoribus, & quibus meliores ſe putant. Putant autem ijs ſe meliores quos ipſos uel eorum pares aut etiã meliores ſuperarũt. Si plura & maiora ſibi ineſſe arbitrantur, quibus cum excedant, timendi ſunt. Ea ſunt pecuniæ magnitudo, corporũ uires, opes regionis & amicorum, apparatus quoq; bellici, aut omnes, aut maximi. Si neminem iniurijs affecerunt, aut non multos, aut nõ tales quales metuerẽt. Et uniuerſaliter ſi pij in deos ſunt: & tam ad cætera quæ dijs attribuuntur, bene ſe habeant, quàm ad omina & oracula. Nam ira eiuſmodi eſt, ut ea cõ

fidere

fidere poſſint. Non *afficere autem iniurijs, ſed affici, iræ effectiuũ eſt*. Porrò *deus iniuria uexatis opitulari creditur. Ad hæc cum præuenientes, uel nihil ſe paſſuros, uel perfecturos arbitrantur. Vnde de terribilibus, & de ijs quibus confidunt, dictum eſt.*

De Verecundia, & inuerecundia.

QVAE *autem uerecundentur, & quæ nõ, & quos, & quomodo ſe habentes, hinc planum erit. Sit igitur uerecundia, dolor quidam atq; perturbatio ex malis aut præſentibus, aut præteritis, aut futuris, quæ infamiam inferant. Inuerecundia uero, contemptus quidam eorum, atq; impaſſibilitas. Si ergo id uerecundia eſt, neceſſe eſt in ijs malis erubeſcere, quæ uel ipſis, uel ijs qui ſibi curæ ſunt, dedecori eſſe uidentur: qualia ſunt, quæ à uitio proficiſcuntur, ut ſcutum amittere, aut fugere, quoniã è metu. Negare depoſitum, quoniam ex iniuſtitia. Commiſceri quibus non oportet, uel ubi non oportet, uel quando non oportet, quoniam ex libidine. Præterea lucra ex paruis aſſequi, aut à turpibus, aut ab impotentibus, ueluti à pauperibus, uel defunctis. Vnde prouerbium quoq; illud eſt, Vel mortuo auferre: quoniam ab auaritia & illiberalitate. Ad hæc nõ opitulari pecunia cũ poſſis, aut minus quàm poſſis, & iuuari ab ijs quib. minor facultas eſt. Et mutuo accipere, cũ petere uidearis, & petere cũ exigere, & exigere cũ petere, & laudare ut petas. Nec minus his, petere, et nõ cõſequi. Hæc enim omnia illiberalitatis indicia ſunt: præſentem autẽ laudare, adulationis. Item ſi bona nimis laudes, & praua delenias. Ad hæc ſi uehementius dolenti condoles, cæteraq; huiuſmodi. Cuncta enim adulationis ſunt ſigna. Ad hæc ſi labores nõ feras, quos aut ſeniores, aut qui in delicijs uiuũt, aut qui maiore ſunt in ptãte, ac*

uniuerſaliter imbecilliores. Omnia enim molliciei hæc ſigna. Præterea ab alio beneficia ſuſcipere, & ſæpius quæ tu beneficeris, exprobrare. Hæc enim omnia puſillanimitatis deiectionisq́; ſigna ſunt. De ſe quoq; multa dicere ac polliceri, & aliena ſua eſſe prædicare. arrogantis enim. Eodemq́; modo in cæteris morum uitijs, opera, ſigna, com paria. Turpia enim ſunt, & effectiua uerecundiæ. Ad hæc eorum eſſe bonorum expertem, de quibus omnes, aut pares omnes, aut plurimi participant. Pares uero dico eiuſdem gentis, ciuitatis, ætatis, propinquitatis, & uniuerſaliter in æqualitate conſtitutos. Turpe nanq; ſi nō participes, ueluti de diſciplina, & in tantum, ſimiliterq́; alijs. Quæ omnia maiorem inferunt ignominiam, ſi eorum in cauſa ſis, ſiue præteritorum, ſiue præſentium, ſiue futurorum. Patientes autem, aut paßi, aut paſſuri quæcunque in ignominiam atq; opprobria ducunt, uerecundantur, quæ ſunt quæ ad miniſteria pertinent uel corporis, uel operum turpium, quæ uituperationem pariunt: & quæ quidem ad libidinem pertinent, & uolentes, & inuiti. Quæ uero ad uim, inuiti. Ignauiæ enim timiditatisq́;, ſufferre ac perpeti, & non ſe defendere. Quæ igitur uerecundantur, hæc atq; alia talia ſunt. Verum quoniam uerecundia imaginatio eſt de ignominia, et de hac ſui gratia, ſed non propter euentus, nemoq́; de opinione curat, niſi propter opinantes: eos uerecundari neceſſe eſt, quos multifaciunt. Multi autem faciunt admirantes, & quos admirantur, & quos de ſe admirari uellent, & à quibus honorari cupiunt, & quorum opinionem non contemnunt, mirari de ſe hos uolunt. Mirantur autem eos qui aut bonorum honorabiliū quicquam habent, aut earū rerū domini ſunt, quas ipſi uehementer cupiūt: ut amātes ad pares quidē gloriātur pru

dentes

dentes uero tanquam ueraces magnificiũt, quales ſunt ſenes, aut docti. Verecũdantur prætereà tam quæ oculis cernunt, quàm quæ patent. Vnde prouerbium quoque fertur, Verecundia eſt in oculis. Idcirco ſemper affuturos magis uerecundantur, & obſeruãtes ipſos: quoniam utrique præ oculis. Et eos qui eidem turpitudini nõ ſunt obnoxij. Perſuadent enim ſibi errantes contraria illis uideri. Et eos qui non facile ignoſcunt. Non enim indignamur cum alij ea faciunt quæ nos ipſi. Quare ſi non faciunt, patet quòd indignamur. Et eos qui ad multos libẽter efferre ſolent quæ perceperunt. Nihil enim intereſt inter non uideri, & non efferri. Huiuſmodi autem ſunt & iniurijs oppreßi, quoniã obſeruant: & maledici. Nam ſi etiam innocentibus, multo magis nocentibus. Et eos qui uitam in peccatis aliorum agere uidentur: quales ſunt qui omnia irridere ſolent, ut Satyrici, & Comœdi. Maledici enim, ac libenter efferentes. Ad hæc quos nihil unquam fruſtra rogarunt. Quaſi enim admiratione ſui affectos illos putãt. Idcirco eos quoque qui nunc primum aliquid rogarunt, uerecundantur: quoniam nondum quicquam ab ipſis petierũt: quales ſunt & qui modo uolunt amorem alicuius ſibi conciliare. Quæ enim optima ſunt, perſpexerunt. Ideo probe Syracuſanis reſpõdit Euripides: Et ueteres familiares, ſi nullius rei conſcij ſunt. Pudet igitur homines non dictarum ſolummodo rerum, ſed etiam ſignorum: ut non ſolum rem ueneriam agentes, uerum etiam uenerià ſigna: nec ſolum turpiter facientes, ſed dicentes quoque. Similiter non ſolum prædictos uerecundantur, ſed eis etiam ſignificaturos, ut ſeruos atque amicos eorum. Omnino autem nõ pudet nec eorum de quibus cõmunis opinio eſt quod uere non dicant. Vnde neminem beſtiarum puerorumq; pudet, nec notorum hominum

minum,nec ignotorum,quamuis non in eiſdem. Sed notorum in ijs quæ ad ueritatem pertinere uidentur, ignotorũ uero in ijs quæ ad legem. Ipſi autem ſic affecti erubeſcunt. Primum ſiquidem tales ad eos ſunt, quales eſſe diximus quos uerecũdantur. Erant autem ij, aut quos admirantur, aut qui de ſeipſis admirãtur, aut quos uellẽt de ſe admirari, aut quorum in re aliqua egent, quam non aſſequentur ſi erunt infames. aut illi uel oculis uidentes: ſicuti Cydia de Samiorum diuiſione agrorum ad populum dixit. Rogabat enim Athenienſes ut circũſtare Græcos omnes fingerent, nec quaſi audituros ſolum, uerumetiam iam uidentes decretum ſuum. Vel ſi prope illi ſunt, uel ſi ſenſuri ſunt. Idcirco cum in aduerſa fortuna ſunt, nunquam uellent ab æmulis uideri. Admirari enim de æmulis ſolent. Præterea cum res geſtas habeant quas cõtaminare uidẽtur, aut ſuas, aut maiorum, ac aliorum quibus cum nonnulla ſit ipſis neceſſitudo, et omnino pro quibus ipſos puderet: quales ſunt quos iam ſignificauimus, & qui ab eis inſtituti ſunt, quorum doctores aut conſiliarij fuerunt, & ſi qui alij huiuſmodi ſunt, quos ſibi honorificos putant. Multa enim cum propter illos pudeat, & faciunt, & nõ faciunt. Item cũ uiſum iri neceſſe ſit, in apertoq; uerſari, uerecũdi magis propter conſciẽtiam ſunt. Hinc poëta quoq; Antipho ad ſupplicium à Dionyſio miſſus, cum eos uidiſſet qui ſecum morituri erant, capita uelaſſe per portas exeuntes, quid ita faciem, inquit, occultatis? An ne cras quiſpiam horum uos uideat? Ac de pudore quidem hæc. De impudentia uero patet ex contrarijs eſſe inueniendum.

De Gratia.

GRatiam autem quibus habent, & de quibus & qualiter ſe habẽtes, ſi gratiam quid ſit definierimus, manifeſtum erit. Sit igitur gratia, per quam dicuntur roganti

gratis aliquid facere:non pro re aliqua, nec ut ſibi quicquam qui faciunt ſubueniant, ſed ut cui faciunt. Magna uero erit,aut quia rogantes egeant nimium, aut quia magna & difficilia rogant,aut quia in temporibus huiuſmodi,aut quia ſolus,aut quia primus,aut quia maxime.Rogationes autem appetitiones ſunt:harum'que maximæ, quæ ſunt cum dolore aliter facti,[quales ſunt cupiditates, ut amores,& in afflictionibus corporis,& in periculis. Periclitans enim cupit,ſimiliter & dolens. Quas ob res qui in paupertate ac in exilio aſſuerunt,etiam ſi parua fecerunt, tamen propter petitionis magnitudinẽ atq; tempora grati ſunt:ut ille qui in Lycio fiſcellam dedit. Oportet igitur in ijs maxime ſubueniſſe.quod ſi non,at in æqualibus,uel maioribus.Quare ſi manifeſtum eſt quãdo,& in quibus gratia fit,& qualiter habentibus:patet hinc eſſe demonſtrãndum alios uel eſſe uel fuiſſe in huiuſmodi inopia & dolore,alios in ea inopia ſuccurriſſe tale quid facientes. Patet etiam hinc quibus locis tollere gratiã poſſumus, ac nõ gratificatos oſtendere.Nam aut quoniam ſui cauſa faciũt, aut fecerunt quod gratia nõ erat,aut quoniam forte incidit ut facerent,aut quoniam coacti fecerunt,aut quoniam reddiderunt,non dederunt,ſiue ſciuerunt,ſiue non.Vtroq; enim modo quid pro quo.Quare nec ſic ulla erit gratia.Conſiderandum autem per prædicamenta omnia.gratia enim eſt uel quia hoc,uel quia tantum,uel tale,uel quando, uel ubi. Signum uero, ſi minus non fecit, & ſi inimicis, uel hæc, uel æqualia,uel maiora.patet enim nec iſta noſtri cauſa facta eſſe.aut ſi praua cognouerit. Nemo enim rogare de prauis fatetur. Ac de gratia quidem quo pacto facta,'uel nõ facta eſt,dictũ ſit.quæ uero miſerabilia ſint,& quorum miſerentur,& qualiter ipſi ſe habentes,modo dicamus.

De Commiſeratione.

Sit ergo commiſeratio, dolor quidam ex apparente malo corruptiuo, ac dolorem inferente in non dignum pati: quod ipſe putabit ſe pati, uel ſuorum aliquem: idq́; ſic, ut propinquũ uideatur. Palam enim ſi miſeraturus ſit, eum huiuſmodi eſſe oportet, ut putare poßit aut ſe, aut ſuorum aliquem mali quicquam habiturum, malumq́; huiuſmodi, quale definiẽdo diximus, aut idem, aut ſimile. Quapropter nec omnino perditi miſerẽtur. Nihil enim ſe amplius paſſuros arbitrantur, ultima iam paßi. Nec qui ſe felices eſſe credunt, ſed cõtumeliantur. Nam ſi omnia ſibi bona adeſſe opinentur, nihil ſe mali pati poſſe profecto exiſtimãt: cum id quoque ex bonis ſit. Sic autem ſe habent, ut ſe poſſe pati putent, qui iam pertulerunt, ac euaſerunt. Senes etiam, tum quia prudentes ſunt, tum quia experti, & imbecilliores, ac timidiores. Docti quoque. nam recte ratiocinantur. Præterea qui parentes habent, aut liberos, aut uxores. Sua enim hæc, & poßibilia pati propter illa quæ dicta ſunt. Item qui non ſunt in fortitudinis affectu, utputa in ira, uel fiducia. Non enim faciunt hi de futuro rationem. Similiter qui in contumeliandi affectu non ſunt. Nam & hi nihil ſe paſſuros arbitrantur. Semper ergo inter hos medij. Sed nec rurſus qui ualde timent. Non enim miſerẽtur qui perterriti ſunt, cum perturbatione propria moueantur. Præterea qui putant probos quoſdam eſſe. Nam qui neminem probũ eſſe ducit, omnes malo dignos exiſtimabit. Ac uniuerſaliter cum ſic ſe habet, ut poßit talia uel recordari aut ſibi aut ſuis accidiße, uel timere futura ſibi, aut ſuis. Qualiter igitur ſe habentes miſerentur, dictum eſt. Miſerabilia uero quæ ſint, patet ex definitione. Sunt enim quæcunque ex ijs quæ dolorem inferunt, corruptiua ſunt,

ſunt, & quæcunque poſſunt interimere. Similiter omnia mala quorum fortuna eſt cauſa, ſi magnitudinem habeant. Sunt autem corruptiua, dolorisq; effectiua, mortes, uerbera, corporis afflictiones, ſenectus, morbi, cibi inopia. Mala uero quorum fortuna eſt cauſa, hæc ſunt: ſi neminem habeas amicum, aut quàm pauciſsimos: quare diuelli quoque à ſocijs atque amicis miſerabile eſt. Præterea turpitudo, imbecillitas, mancum eſſe, & ſi unde oportebat bonum quippiam contigiſſe, inde malum acciderit, & ſi ſæpius tale: & ſi cum iam paſſus ſit, bonum quoddam collatum eſt, ut quæ Diopithi à rege miſſa ſunt, quæ ipſo iam mortuo delata ſunt. Et ſi nullum bonum contigerit: aut ſi contigerit nulla eius fruitio quod affuit. Miſerabilia igitur hæc atque huiuſmodi ſunt. Miſerantur autem notos, niſi ualde propinqui atq; ſui ſint. Nam erga hos ſic ſe habent, quẽadmodum & in ſe ipſos. Quare Amaſis quoque cum ad mortem filius duceretur, non effudit lacrymas, ut fertur: at cum amicum mendicare aſpexiſset, effudit. eſt enim hoc miſerabile, illud terribile. Terribile enim aliud à miſerabili eſt, & ipſius commiſerationis expulſiuum, ac ideo aduerſario ſæpius utile. Præterea miſerantur cum terribile appropinquat. Similium quoque miſerentur ſecũdum ætates & morum ſecundum habitus, & dignitatum ſecũdum genera. In omnibus enim his ſibi quoque futurum maxime uidetur. Illud enim oportet uniuerſaliter ſumere, quod quæcunque ſibi ipſis timent, his, cum in alios fiant, in miſerationem impelluntur. Quoniam uero afflictiones tunc miſerabiles ſunt, cum oculis cernuntur: quæ autem mille annis antea fuerũt, uel futuræ ſunt, etiam ſi timeant, aut memoriæ habeant, uel omnino non miſerantur, uel non ſimiliter: neceſſe eſt, qui motu corporis, uoce, ueſte, ac uniuer-

ſim actione ſimulata talia conſequuntur, eos eſſe miſerabiliores. Efficiunt enim hi, ut ante oculos eſſe malum uideatur, ſiue quaſi futurum, ſiue quaſi præteritum. Ad hæc quæ nuper facta ſunt aut citò futura, hæc eadem de cauſa miſerabilia ſunt. Signa quoque ac facta, ut ueſtes eorum qui paßi ſunt, cæteraq; huiuſmodi. & uerba cum iam moreretur, ac maxime ſi magno in his temporibus animo fuerunt. Nam hæc omnia quoniã propinquiora uidentur, ac ante oculos calamitates ponũt, ſimulq; indignos fuiße oſtẽdunt, miſerationem mouent.

De Indignatione.

Miſerationi autem maxime id opponitur, quod indignari nuncupant. Dolere nanq; propter res aduerſas quæ indigne illatæ ſint, illi quodãmodo eſt oppoſitũ, ab eiſdẽq; proficiſcitur moribus, quod eſt rebus ſecũdis indigne collatis dolere. Suntq; perturbationes hæ bonorum ambæ morum. Oportet enim condolere cum quis indigne uexetur, ſimiliter'que propter illos indignari. Nam quod præter dignitatem fit, iniuſtum eſt. Ac idcirco dijs quoque ipſis indignatio attribuitur. Sed inuidia etiam eodem miſerationi opponi modo uideri poterit, quaſi proximum idem'que ſit cum indignatione. Sed aliud eſt. nam & inuidia dolor perturbans eſt propter res ſecundas, ſed non indigni, uerum æqualis atque ſimilis. Oportet autem ne quid ipſi accidat aliud, ſed propter ipſum proximum æqualiter omnibus ineſſe. Nam ſi propterea dolor atque perturbatio ineſt, quoniam ab alterius felicitate mali quicquam ſibi futurum ſit, non erit amplius hoc indignatio, illud inuidia, ſed timor. Perſpicuum autem eſt contrarias ad hæc ſequi affectiones. Nam qui dolet quoniam non digni

uexentur

uexentur, is uoluptate afficietur, aut certe non dolebit, cum illis contrarij uexentur:ueluti cum parricidæ ac ſceleſti puniuntur,nemo probus dolebit:cum oporteat eorum gaudere ſupplicio.Similiter quoque ſi ſecunda ei contingunt qui dignus eſt.Iuſta enim utraque,ac probis gaudiũ afferunt,cum neceſſe ſit ut ſperent ſibi quoque poſſe contingere,quæ ſimilibus.Proficiſcuntur igitur omnia hæc ex eadem animi conſtitutione:horum uero contraria,ex contrarijs.Idem enim eſt qui peruerſe gaudet, atque inuidus. Nam quo quiſpiam dolet cum fiat & ſit, hunc neceſſe eſt priuatione eius atque corruptione gaudere. Quapropter omnia hæc miſerationis prohibitiua ſunt, quæ quamuis propter expoſitas iam cauſas inter ſe differant,eodem tamen omnia modo ad eijciendam miſerationem conferunt. Primum igitur de indignatione, quibus indignantur, & in quibus,& qualiter ipſi ſe habentes, deinde de reliquis dicamus. Patet autem ex dictis. Nam ſi indignari eſt dolere quòd cuidam ſecunda indigne contingant, primo perſpicuum eſt non eſſe poſsibile de bonis omnibus indignari. Nemo enim indignatur ſi iuſti, ſi fortes, uel ſi omnino uirtutem aliquam habeant. Miſerationes enim non ſunt in horum contrarijs, ſed indignantur diuitijs, potentia, & huiuſmodi, quibus (ut ſimpliciter dicam) bonis indigni ſunt.Deinde ſi quæ ſecundum naturam bona ſunt,habeãt ueluti nobilitatem,formam,cætera'que huiuſmodi. Et quoniam uetus, ijs quæ ſecundum naturam ſunt propinquum uidetur: neceſſarium eſt, ſi qui bonum id habeant,nuper'que adepti ſint,ac ideo beati putentur, illis magis indignari. Magis enim perturbant qui modo diuitias aſſequuti ſunt,quàm qui olim & à genere receperunt.Similiter principes,potẽtes,gratioſi,bonos habentes

liberos,ac huiuſmodi alia. Et ſi propter hæc aliud quodam bonum ipſis contingat,ſimuliter. Nam his indignantur magis qui nuper ditati ſunt,cum propter diuitias principentur,quàm qui diuites ex maioribus fuerunt. Eodemq; pacto in alijs. Eius cauſa eſt, quoniam alij ſua poßidere uidentur,alij minime. Nam quod ſemper ſic ſe habere uidetur, uerum eſſe uidetur. Quamobrem non uidentur illi ſua poßidere: ac quoniam non quilibet unoquoque bono dignus eſt, ſed proportio quædam, atque quid idoneum conſideratur:ut arma pulcherrima non iuſto ſed forti conſentanea,& excellentes nuptiæ non nuper ditatis, ſed nobilibus,Si ergo cum probus ſit,quæ congruunt, non conſequitur,indigna res eſt: & ſi peior cum meliore contendat: ac maxime ſi in eodem. Vnde id quoque dictum eſt, Sed Aiacis Telamoniadæ uitabat congreſſum:Iupiter nãque ei, quòd uiro cum fortiore pugnaret, indignatus eſt. Si uero non,etiam, ſi qualitercunque peior cum meliore, ueluti ſi muſicus cũ iuſto, Nam iuſtitia melior quàm muſica eſt. Quibus igitur indignentur,& quas ob res,ex his adapertum eſt. hæc enim & huiuſmodi ſunt. Ipſi autem indignatiui ſunt primum ſi maximis digni ſunt bonis, eaq; poßidentes. Non enim iuſtum eſt ut non ſimules ſimilia conſequantur. Deinde ſi cum boni ſint, ſtudioſi quoque ſunt.iudicant nãque probe, oderuntq; quod iniuſtum eſt. Præterea ſi ambitioſi,quarundamq; operationum appetentes, ac maxime ſi in ijs ambitioſi ſunt, quæ & alij cum ſint indigni, tamen aſſequuntur. Et uniuerſim qui ſeipſos quibuſdam rebus dignos putant, quibus alios putant indignos,illis indignantur,& horum cauſa. Quocirca ſeruiles,praui,& honorem contẽnentes,indignatiui non ſunt,cũ nihil huiuſmodi ſit ut eo ſe dignos arbitrẽtur.

Ex his patet quibus in rebus ſi aduerſa utuntur fortuna, & affliguntur, aut non conſequuntur: gaudere, aut abſque dolore eſſe congruit. Nam ex dictis, quæ ſint oppoſita patet. Quare ſi & iudices ita oratio præparabit, & petentes ut ſui miſercatur, & quibus in rebus indignos quod uolunt aſſequi oſtendet, quia condigni nihil conſequantur, impoßibile erit miſereri.

De Inuidia.

PAtet etiam quibus inuident, & quibus in rebus, & quomodo ſe habentes. Siquidē inuidia eſt dolor quidam, quoniam ſimiles boni aliquid adepti uideantur, non ut quicquam ſibi, ſed propter illos. hi enim inuidebunt quibus aut ſunt quidam aut uidentur ſimiles. Similes uero dico genere, propinquitate, ætate, habitu, gloria, diuitijs. Item ij quibus parum deeſt ne omnia teneant. Quocirca maxima gerentes, & feliciter, inuidi ſunt: cum putent ſua ab omnibus auferri. Et qui ualde in aliqua re honorantur, ac maxime in ſapientia & felicitate. Et ambitioſi magis inuident, quàm non ambitioſi. Et qui ſe ſapientes uideri putant. Ambitioſi nanque in ſapientia. Et uniuerſaliter qui ex re aliqua gloriam quærunt, de illa ſunt inuidi: & puſillanimi, quoniam eis magna omnia uideantur. De quibus igitur inuident bonis, iam dictum eſt. De quibuſcunque enim operibus honorem atque gloriam quærunt, & quarum rerum gloriam concupiſcunt, ac de quibuſcunq; feliciter actis. Nam de omnibus ferè inuidia eſt, præſertim ſi aut appetūt ipſi, aut putant ea ſe habere oportere, aut ſi earum rerum poſſeßione ipſi parum ſuperent, uel parum deficiant. Patet autem & quibus inuident. ſimul enim dictum eſt. Nam qui proximi ſunt tempore, loco, ætate, gloria, ijs inuidēt. unde illud dictum eſt:

Propinquitas inuidere ſolet. Et quibuſcunque de honore contendũt. Contendũt autẽ quibus cum diximus. Cum ijs uero, qui antea mille annis fuerunt, & cum mortuis nemo contendit, nec cum ijs qui apud Herculis columnas habitant. Nec cum ijs à quibus uel ſuo uel aliorũ iudicio multum putant deficere. Nec cum ijs quos non parum excedere. Similiter nec cum ijs, & de talibus. Verum quoniam cum aduerſarijs & riualibus, at uniuerſaliter cum ijs qui eadem cupiunt, contendunt, neceſſe eſt ijs maxime inuidere. unde dictum eſt, Figulus figulo inuidet, faberq; fabro. Et ijs qui cito obtinuerũt, qui aut uix, aut nequaquã conſecuti ſunt, inuident. Præterea ijs qui ſi poßideant, aut ſi perficiant, ipſis opprobrium eſt. Nam & hi propè ſimiles ſunt. Patet enim eorum cauſa bonum ipſos non conſequi: quæ res cum dolorem inferat, inuidiam mouet. Iis etiam qui ea poßident aut habẽt quæ ipſos oportuit; uel quæ ipſi aliquãdo poßidebãt. Quapropter iunioribus ſeniores inuident. Ad hæc qui multa, ijs qui pauca eadem pro re conſumpſerunt. Perſpicuum etiam eſt quibus iſti rebus gaudeant, & quibus hominibus, qualiterq; ſe habentes. Nam quemadmodum non habẽtes dolent in contrarijs: ſi ſic ſe habeant, uoluptate afficientur. Quare ſi & ipſi ut ita ſe habeant præparentur, & qui ut ſui miſereantur, uel ut boni aliquid conſequantur, rogant, tales ſint quales iam dicti. palàm eſt quòd non conſequentur.

De Aemulatione.

QVomodo autem ſe habeant æmulantes, & in quibus, & quibus, hinc erit manifeſtum. Nam ſi æmulatio eſt dolor quidam, quoniã bona & honorabilia quæ ipſe quoq; aſſequi poſſet, natura ſimilibus adeſſe uideantur, non quoniam alijs ſunt, ſed quoniam non ipſi quoq;:

Ideo

Ideo & probum quiddam æmulatio eſt, & proborum: inuidia uero improborũ, & improbum. Alteri enim ut ad conſequenda bona ſe præparent, æmulatione concitantur: alteri propter inuidiam proximis impedimento ſunt. Neceſſe eſt ergo eos eſſe æmulatiuos, qui ſe ijs bonis dignos arbitrantur, quæ non habeant. Nullus autem ſe dignum putat impoßibilibus, ſi ſic apparent. Idcirco iuuenes atq; magnanimi huiuſmodi ſunt. Et qui ea bona poſſident, quibus præclari uiri digni ſunt, quæ ſunt diuitiæ, multorum gratia, principatus, & huiuſcemodi. Quaſi enim ſuum ſit bonos eſſe, quoniam hæc bona, bonorum ſunt, æmulantur in ipſis. Præterea ij quos cæteri dignos arbitrantur: & quorum maiores, aut cognati, aut domeſtici, aut gens, aut patria, præclara: hi de ijs æmulatiui ſunt. ſua enim hæc putant, & ſe ijs eſſe dignos. Quòd ſi honorabilia bona æmulabilia ſunt, neceſſe eſt uirtutes huiuſmodi eſſe, ac quæcunq; alijs utilia, & ad beneficiendum apta. Beneficientes enim atq; probos ſimiliter honorant. Inſuper ea bona quibus fruuntur, ut diuitiæ ac forma, magis quàm ſanitas. Hinc etiã patet, qui ſunt apti ut eos æmulentur. ſunt enim qui hæc taliaq; poßident, uelutì fortitudinẽ, ſapientiam, principatum. Nam principes multis beneficere poſſunt, ut duces, rectores, omnesq; qui talia poſſunt. Præterea ij quibus multi uellent ſimiles eſſe, aut quibus ſunt noti aut amici multi, aut quos multi admirantur, aut quos ipſi. Ad hæc, quorũ laudes uel à poẽtis uel à ſcriptoribus decãtantur. Hos igitur æmulantur, contrarios uero cõtemnunt. Contemptus enim æmulationi contrarium eſt. Aemulari quoq; atq; contemnere contraria ſunt. Eſt autem neceſſarium qui ſic ſe habent, ut non nullos æmulentur, aut ipſos alij, hos aptos eſſe ad eos

contemnendos, qui ea mala habeant, quæ bonorum æmulabilium contraria ſunt. Quapropter ſæpenumero contemnunt fortunatos, cum abſque honorabilibus bonis adeſt eis fortuna. Quibus igitur rebus affectus mouentur, & quibus diſſoluuntur, & unde fit fides, dictum eſt. Quales uerò quidam moribus, affectibus, habitibus, ætatibus, ac deniq; fortunis ſint, deinceps ſcribamus.

De Affectibus & Habitibus iuuenum.

A*Ffectus autem dico iram, cupiditatem, cateráq; huiuſmodi, de quibus iam diximus. Habitus uerò, uirtutes ac uitia, de quibus etiam dictum eſt. Et ad hæc, quæ ſinguli eligunt, quorumq; actiui ſunt. Aetates uerò ſunt iuuentus, uirilitas, ſenectus. Fortunam autem appello nobilitatem, diuitias, potentiam, & horum contraria, & uniuerſaliter ſecundam & aduerſam fortunam. Iuuenes ergo huiuſmodi moribus ſunt, ut aptiſsimi ad cupiendum ſint, potentesq; facere quæcunque cupiant. Maximè autem ex cupiditatibus eius ſequaces ſunt, quæ ex rebus uenereis eſt, & in hac incontinentes. Mutabiles uerò ſunt in cupiditatibus, citoq; faſtidientes. Et uehementer quidem cupiunt, ceſſant autem cito. Voluntates enim acutas habent, & non magnas, ueluti ægrotantium ſitis aut fames. Ad hæc, ad iraſcendùm apti ſunt, & acutæ iræ, potentesq; appetitiones ſequi. Vincuntur autem ira, quoniam ex ambitione contemni non patiuntur, ſed moleſte ferunt, cum putant iniuriam ſibi fieri. Ambitioſi etiã ſunt, imò contentioſi. Excedere nanq; iuuentus cupit: & uictoria, exceſſus quidam eſt. Sunt autem horum duorum magis quàm pecuniarum ſtudioſi: pecuniarum ſtudioſi minime. Non enim adhuc inopiæ periculũ fecerunt, ſicut elogium*

Pittaci in Amphiaraum continet. Nec malicioſi, ſed ſimplices. Nondum enim uerſutias multas inſpexerunt. Creduli etiam ſunt, quoniam nondum in multis decepti. Spei quoque bonæ. Sic enim à natura percalidi iuuenes ſunt, quemadmodum qui uino pleni ſunt. Et ſimul quoniam nondum in multis aberrarunt. Viuunt igitur maxime ſpe. Spes enim futuri eſt, memoria uerò præteriti. Ac iuuenibus futurum quidem multum reſtat, præteritum autem breue eſt. Nam primo die nihil meminiſſe putant, ſperare uerò cuncta. Qua de cauſa ut facile quoq; decipiantur, idonei ſunt, quoniam facile ſperant. Fortiores etiam quoniam facile iraſcuntur, & bene ſperant. Quorum alterum, ne timeant, alterum ut confidant facit. Nam neq; cum iraſcitur quiſpiam, timet: & cum boni aliquid ſperat, confidit. Præterea uerecundi. Nondum enim alia eſſe honeſta exiſtimant, ſed legibus ſolum caſtigati. Magnanimi quoque. Nam nec unquam uita ipſos deiecit, ſed periculorum expertes ſunt. Et dignum ſe magnis putare, magnanimitatis eſt, id uerò beneſperantis. In agendo autem honeſta potius eligunt quàm utilia. Moribus enim uiuunt magis quàm ratiocinatione. Ratiocinatio autem utilium eſt, uirtus uerò honeſti. Amicorũ quoq; ſtudioſi ſunt atq; ſodalium, multò magis quàm cæteræ ætates. Gaudent nanq; in cõuiuendo, nondumq́; ad utilitatem aliquid iudicant: quare nec amicos. Omnia etiam nimis, uehementiusq́; peccant, contra Chilonis dictum. Nimis enim agunt in omnibus, nimis amant, nimis oderunt. Cætera omnia ſimiliter. Scire quoq; omnia putant, atq; affirmant: quod etiam cauſa eſt ut omnia nimis. Iniurias etiam in contumeliam faciunt, nõ in malignitatem. Ad commiſerationem quoque parati, quoniam probos ac bonos omnes arbitrantur. Sua enim ſimplicitate

pliciтате cæteros metiuntur. itaque indigna ipſos pati fa-cile credunt. Riſui etiam ſtudent: idcirco & dicaces ſunt. Dicacitas enim caſtigata contumelia eſt. Iuuenum igitur mores tales ſunt.

De Affectibus & Habitibus ſenum.

SEniores autem, ac ætate prouecti, horum ferè contrarios mores ut plurimum habent. Nam quoniam multos iam annos uixerunt, & errauerunt in pluribus, deceptiq; fuerunt, ac inſuper quoniam rerum plurimæ uitioſæ ſunt, neque affirmant quicquam, & multo minoris cuncta exiſtimant, quàm oporteat. Sciunt autem nihil, ſed ambigentes, ſemper forſan ac fortaſſis addunt, & ſic omnia dicunt: firmiter uerò nihil. Malitioſi quoq; ſunt. Malitia uerò eſt, in peiorem cuncta partem ſuſpicari. Suſpitioſi nanque ſunt, quoniam increduli. Increduli uerò quoniam experti. Quapropter neque amant, neq; oderunt nimium, ſed ſecundum Biantis præceptum & amant ut oſuri, & oderunt ut amaturi. Præterea puſillanimi ſunt, uitæq; ductu deiecti. nullum enim magnum, neq; ſuperuacaneum, ſed quæ ad uitam neceſſaria ſunt, cupiunt. Illiberales etiã ſunt, quoniam ſubſtantia unum ex neceſſarijs eſt, ſimulq; quoniam experti non ignorant difficilem quidem eſſe acquiſitionem, iacturam uerò facilem. Ad hæc timidi ſunt, & ad pertimeſcendum cuncta parati. Contrario enim modo quàm iuuenes diſpoſiti ſunt. Sunt enim frigidi, cum illi calidi ſint. Itaque ſenectus uiam timori præparauit. Timor enim frigiditas quædam eſt. Vitæ quoque cupidi ſunt, ac maximè in extremo die. Cupiditas enim, rei abſentis eſt. & cuius egent, id ſummopere cupiunt. Accuſandi quoque ſtudioſi magis quàm oporteat. Nam id etiam

puſillanimitas quædam eſt. uiuuntq́; ad utile, non ad honeſtum, magis quam oporteat, quoniam ſeipſos maximè amant. Vtile nanque ſibi, honeſtũ uerò ſimpliciter bonum eſt. Inuerecundi quoq; magis quàm uerecundi. Nam quoniam non ſimiliter de honeſto atque utili curant, exiſtimationem contemnunt. Malæ quoque ſpei ſunt, tum propter experientiam, quoniam plurimæ rerum uitioſæ ſunt, multáq́; ad peius tandem deueniunt, tum propter timiditatem. Viuuntq́; memoria magis quàm ſpe. Nam futurum uitæ breue ſibi eſt, præteritum multum. Spes autem futurorum eſt, memoria uerò præteritorũ. Quod cauſam etiam loquacitatis ſibi affert. perſeuerant enim præterita narrantes: quoniam recordantes uoluptate afficiuntur. Ira uerò acuta quidẽ eſt, ſed infirma. Cupiditates quoq; aliæ defecerunt, aliæ infirmæ ſunt. Quare neque cupidi ſunt, neq; ſecundum cupiditates, ſed ſecundum lucrum actiui. Idcirco ad modeſtiam quoq; apti grandes natu uidentur. Nam & cupiditates deferbuerunt, & ipſi lucro ſeruiunt. Viuuntq́; magis ratiocinatione, quàm moribus. Nam ratiocinatio utilitatis eſt, mores autẽ uirtutis. Iniurias uerò non in contumeliam, ſed ad iniuriandũ faciunt. Ad commiſerationem præterea parati ſunt, ſed non ea de cauſa qua iuuenes. Nam iuuenes ex humanitate, ſenes autem ex imbecillitate. Omnia enim impendere ſibi putant, prope ́q; eſſe ut patiantur. Id uerò aptitudo ad commiſerationem erat. Vnde queruli ſunt, non dicaces, neque faceti. Contrarij enim ſunt querulus atque facetus. Iuuenum igitur ac ſenum mores huiuſmodi ſunt. Quare cum omnes orationem probẽt quæ moribus ſuis accommodetur, atque eis ſimilis ſit, nõ latet quomodo uſus oratione tam ipſe quàm oratio huiuſmodi uidebitur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

De moribus ætatis mediæ.

CONſtantis uerò mores ætatis inter hos uerſabuntur, utrorumq; fugientes exceſſum, & neq; ualde confidentes, quod ferocitatis eſt: neq; timentes ualde, ſed bene ſe habētes ad utrūq;. Nec increduli omnibus ſunt, ſed ſecundum ſolum modo ueritatem iudicant. Nec parci, nec prodigi, ſed accommodati rebus ſunt. Similiter ſe ad iram quoq; ac cupiditatem habent. Suntq́; modeſti cum fortitudine, & fortes cum modeſtia. Nam hæc in iuuenibus atq; ſenibus diſiuncta ſunt. Iuuenes enim fortes ac immodeſti ſunt, ſenes uero modeſti ac timidi. Verū (ut uniuerſaliter dicam) quæcunq; iuuentus atq; ſenectus ſeorſum ex utilibus habent, hæc & uiri habent. In quibuſcunq; uero illi excedunt aut deficiunt, hæc in uiris cōmode ac mediocriter ſunt. Viget autem corpus quidem à trigeſimo ætatis anno ad trigeſimumquintum: anima uero uſque ad unde quinquaginta. De iuuentute igitur, & ſenectute, ac uirili ætate, quorum morum unaquæq; ſit, hæc dicta ſint.

De moribus Nobilium.

DE moribus autem qui fortunæ bonis quales quidam efficiantur, deinceps dicamus. Nobilitatis igitur mores ſunt, ut ambitioſior ſit qui nobilior eſt. Nam omnes cum quid adſit, ad id ſolent coaceruare. Nobilitas uero quædam maiorū claritas eſt. Præterea nobiles ad contemnendos maiorum ſuorum ſimiles parati ſunt. Nam ea quæ iam diu geſta ſunt, honorabiliora ſunt, ad iactationemq́; aptiora, quàm quæ nuper facta. Eſt autem nobile ſecundum uirtutem generis. Generoſum uero ſecundum quod non recedit à natura: quod non contingit ut plurimum nobilibus, ſed multi humiles atq; deiecti ſunt. Eſt autem etiam in uirorū generibus fertilitas quædam, ſicut

in agris

in agris aliquando: ac interdum ſi genus bonum fuerit, uiri præſtantes generantur: rurſumq́; genus deijcitur. deueniunt autem ingenioſa quidem genera in mores furioſos magis, ut qui ab Alcibiade, quiq́; à ſuperiore Dionyſio ſunt. Quieta uero in ſegnitiem, ueluti qui à Cimone, Pericle, ac Socrate ſunt.

De moribus Diuitum.

Mores autem qui diuitias comitantur, facile omnes perſpicere poſſunt. Contumeliatores nanq; ſunt ac ſuperbi, qui poſſeßione opum perturbantur. Nam quaſi omnia bona poßideant, ſic afficiuntur. Sunt enim quaſi pretium aliorũ, diuitiæ, quibus eorũ dignitas æſtimatur: ac idcirco cuncta uidẽtur emi poſſe diuitijs. Delicati etiã ſunt, ſibiq; plurimum arrogantes. Illud propter delicias, ac felicitatis oſtentationẽ: hoc quoniam omnes in eo uerſari ſoliti ſunt, quod ipſi amant ac admirantur: & quoniam quæ ipſi, ea cæteros quoq; putent æmulari. Nec iniuria ſic affecti ſunt, cum multi ſint qui habentium auxilio egeant. Vnde à Simonide quoq; de diuitibus ac ſapiẽtibus ad Hieronis uxorem dictum eſt, cum interrogaſſet utrum melius, eſſe diuitẽ, an ſapientẽ. Sapientes enim, inquit, in diuitum ianuis uideo. Ad hæc quoniam dignos ſe arbitrantur principatu. ea enim habent, quorum gratia dignum putant ſe cæteris dominari. Ac (ut in ſumma dicam) diuitiarum mores, amantis ſimul atq; felicis mores ſunt. Sed intereſt inter locupletatorum nuper mores, & iamdiu diuitũ. Magis enim mala omnia inſunt nuper locupletatis, peioraq́; in ipſis ſunt. Nam nuper ditatus, ueluti non caſtigatas habet diuitias. Præterea iniurias non ex malignitate, ſed alias ex contumelia, alias ex intemperantia faciunt, ueluti uirgis cædere, & adulterari.

De moribus Potentium & fortunatorum.

SImiliter autem potentiæ quoq; omnes penè mores in aperto ſunt. partim enim eoſdem habēt quos diuitiæ, partim etiam meliores. Sunt enim potentes ſecūdum mores ambitioſi, ac uiriliores quàm diuites, eo quòd operationes eas expectant, quas ipſis propter potentiam gerere licet. Diligētes quoq; magis. Nam coacti quæ potētiæ ſunt cōſiderare, in cura ſunt. Honeſtiores etiam quàm moroſiores. moderantur enim ſibi, cum propter honores coram alijs uiuant. Eſt autem honeſtas mollis cōpoſitaq; moroſitas. Et ſi iniuriantur, non in paruis ſed in magnis iniuriantur. Secūda uero fortuna dictorū morum habent ſecundum partes. ad hac enim tendunt, quæ ſecunda uidentur fortuna cōtingere. Et ad hæc ad proborū liberorum procreationē, corporis quoq; bona ſecunda contingunt fortuna. Superbi ergo magis & minus rationales propter ſecundā fortunā ſunt, quamuis mos melior hanc fortunā unus ſequitur. Sunt enim erga deum pij, afficiunturq; quodāmodo ad ipſum propter bona quæ ſibi à fortuna præbētur, credētes. De morib. igitur ætatū & fortunæ dictū eſt. Contraria enim horū ex contrarijs manifeſta ſunt, ueluti pauperis, infortunati, ac impotentis mores.

Quòd ſunt quædam omnibus generibus communia.

VErum quoniam probabilis orationis uſus ad iudicium ſpectat (nam quæ iam ſciuimus ac iudicauimus, nulla egent amplius oratione) ac quoniam etſi quis cum ſuadeat ad unum, oratione utatur, ut admonētes aut hortantes faciunt, nihilominus ille unus iudex eſt. Nam cui perſuadendum eſt, is (ut ſimpliciter dicam) iudex eſt, &

ſiue ad litigãtes, ſiue ad cauſam quiſpiam dicat, ſimiliter. uti nanq; oratione neceſſe eſt, et cõtraria euertere, ad quæ tanquam in aduerſarium orationẽ facit. Eodemq; modo in demonſtratiuis. Nam ad ſpectantẽ quaſi ad iudicem oratio componitur, ac uniuerſaliter ſolus eſt ut ſimpliciter iudex, qui in ciuili certamine quæſita iudicat. Nam & de quibus litigant, & de quibus conſultant, omnia quomodo ſe habeant, inquiruntur. Quoniamq; de ciuitatum moribus dictum iam prius eſt in deliberatiuo, ſit ut determinatum iam ſit quo pacto & quibus moratam orationem faciemus. Et quoniam alius quidem in unoquoq; orationis genere finis erat, ac de omnibus opiniones propoſitionesq; ſumptæ ſunt, ex quibus deliberãtes, demonſtrantes, litigãtes fidẽ faciunt, & ad hæc quoniã ex quibus moratam, affectamq; orationẽ facere poßibile ſit, determinatũ eſt: reſtat iam ut de communibus tractemus. In oratione igitur omnibus neceſſariũ eſt, ut poßibili atq; impoßibili utantur, alijsq; quod fuit, alijsq; quod erit, conẽtur oſtendere. Magnitudo quoque omni orationi communis eſt. Omnes enim ſiue ſuadeant aut diſſuadeãt, ſiue laudẽt aut uituperent, ſiue accuſent aut defendant: amplificatione atq; attenuatione utũtur. Quibus determinatis, de enthymematibus communiter atq; exemplis conabimur dicere: ut quæ reſtant apponentes, quod ab initio intendimus, conſequamur. Eſt autem ex cõmunibus amplificatio demonſtratiuo accommodatißima, præteritũ uero iudiciali, poßibile autem & futurum deliberatiuo: ut dictum eſt.

De Poſsibili & Impoſsibili.

PRimum igitur de poßibilibus & impoßibilibus dicamus. Si ergo contrarium uel eſſe uel fieri poßibile ſit, contrarium quoq; poßibile profecto eſſe uidebitur:

ut ſi ſanari hominem poßibile eſt, erit etiam ægrotare. Ea enim contrariorum potentia eſt, quæ eſt contraria. Item ſi ſimile poßibile eſt, erit & dißimile. Præterea ſi quod difficilius eſt, poßibile eſt, & quod facilius etiam. Inſuper ſi ſtudioſum aut pulchrũ fieri poßibile, omnino quoque fieri poßibile. Nam difficilius eſt pulchram fieri domum, quàm domum. Item cuius principium fieri poßibile, huius & finis poßibilis. Nihil enim eorum fit, neq; incipit fieri, quæ impoßibilia ſunt, ut cõmenſurabilem eſſe diametrum, nec fieri unquam incipiet, nec iam fit. Et conuerſim: cuius finis, huius etiam principium. Cuncta enim ex principio ſunt. Ad hæc ſi quod ſubſtantia poſterius eſt, aut generatione, id fieri poßibile, & prius quoq;: uelut ſi uirum fieri poßibile, & puerum quoq;. hoc nanq; fit prius. Quòd ſi puerum, & uirum etiam. principium enim illud. Præterea quorum amor aut cupido ſecundum naturam eſt. Nemo enim amat impoßibilia, nec ea cupit ũt plurimum. Inſuper ea quorum eſt ars aut ſcientia, & eſſe & fieri poßibile eſt. Item ea quorum generationis principium in ijs eſt quos uel cogere poſſumus, uel perſuadere. ij uero ſunt quibus aut meliores ſumus, aut domini, aut amici. Ad hæc quorum partes poßibiles, & totum. Et quorum totum, partes quoq; ut plurimũ. Nam ſi lacinia & manicæ, cæteræq; partes fieri poſſunt, & ueſtis quoq; tota. Et ſi tota ueſtis, lacinia quoq; atque manicæ. Præterea ſi uniuerſum genus ex poßibilibus, ſpecies quoque fieri poßibilis. Et ſi ſpecies, genus quoq;: ut ſi nauem fieri poßibile, triremẽ etiam. Et ſi triremem, nauẽ quoq;. Præterea ſi alterũ eorum quæ nata ſunt adinuicem referri, alterum quoq;: ut ſi duplum, medium etiam: & ſi medium, duplum quoq;. Præterea ſi abſq; arte ac præparatione

tione poßibile quippiam fieri,id multo magis arte ac cu=
ra fieri poßibile.Hinc apud Agathonē dictum eſt: Atqui
quæ uos fortuna facitis,hæc nobis arte neceßitateq́; ſunt.
Et quod peioribus aut minoribus aut imprudentioribus
poßibile,id contrarijs horũ multo magis:ut Iſocrates di=
xit graue eſſe ſi quod Euthymius didicit, ipſe non pote=
rit inuenire.De impoßibilibus autē palàm quod ex con=
trarijs iſtorũ ſunt.Si uero factum ſit,aut non, ex his cõſi=
derandum primũ,ſi quod minus fieri natum eſt,id factum
eſt:& quod magis natũ,id quoq; factum. Deinde ſi quod
poſterius fieri ſolet,factum eſt, & quod prius:ut ſi obli=
tus eſt,didicit aliquando.Præterea ſi & uolebat, & po=
terat:fecit. Nam omnes ſi poſſunt,cùm uoluerint, agunt.
Nihil enim impedimēto eſt. Si uolebat etiam, & extra=
neorũ nihil impediebat. Et ſi poterat, & cupiebat. Et ſi
poterat,& delectabatur. Nam quibus delectantur, ea ut
plurimum ſi poſſunt efficiunt.Improbi quidem ex intem=
perantia,probi uerò quoniam proba deſiderant.Et ſi fa=
cturus erat, & fecit. Probabile nanq; feciſſe ipſum quod
facturus erat. Et ſi facta ſunt quæcunque nata ſunt ante
aliquid fieri,aut illius gratia:ut ſi coruſcauit,tonuit.Et ſi
tentauit,etiam fecit.Ad hæc ſi facta ſunt quæcunque po=
ſterius nata ſunt, uel id cuius gratia fuerit prius quoq;,
& hoc huius gratia ante hoc factũ eſt: ut ſi tonuit,etiam
coruſcauit.& ſi fecit,etiam tentauit.Horũ autem omnium
alia neceſſaria ſunt, alia ut plurimum ita ſe habent. Ex
cõtrarijs autem iſtorũ patet ſi factum non ſit. De futuro
quoq; manifeſtum ex eiſdem eſt. Nam & quod in pote=
ſtate & uoluntate eſt,erit. Et quod in cupiditate, ira,co=
gitationeq́; eſt ſimul cum poteſtate. Propter hæc ſimiliter
præterea ſi eſt in appetitione faciendi, uel cura. Nam ut

plurimũ ſæpius fiunt quæ curæ ſunt, quàm quæ non ſunt. Et ſi iam facta ſunt quæ prius fieri nata ſunt, ut ſi nubi=bus cœlũ obtegitur, ueriſimile eſt ut pluat. Et ſi quod hu=ius gratia factũ eſt, ueriſimile ut hoc quoq; fiat: ut ſi fun=damenta iacta ſunt, fiet domus. De amplificatione autẽ, ac attenuatione rerum, maioriſq; atque minoris, & omnino magnarum atq; paruarũ, ex iis quæ iam diximus, manife=ſtum. Dictum eſt enim in deliberatiuo, & de bonorũ ma=gnitudine, & de maiore ſimpliciter atq; minore. Quare ſi in unoquoq; cauſarũ genere bonum eſt finis, utputa uti=le, honeſtum, ac iuſtum: perſpicuũ eſt horum omnibus am=plificationes eſſe ſumendas. Quærere uero præter hæc quicquã de magnitudine ſimpliciter ac exceſſu, id eſt uer=ba incaſſum effundere. Singularia enim ad uſum præſtã=tiora uniuerſalibus ſunt. Ac de poßibili quidẽ ac impoßi=bili, & factũ'ne ſit, an non, & erit, an non erit, præterea de amplificatione & attenuatione rerum hæc dicta ſint.

De Exemplo.

RESTAT autẽ de fide cõmuniter dicere, quoniã de pro=prijs iam dictum eſt. Eſt autem cõmunis fides genere duplex: exẽplum, & enthymema. Nam ſentẽtia pars en=thymematis eſt. Primùm igitur de exemplo dicamus: quo=niam inductioni ſimile eſt. Inductio autẽ principium. Ex=emplorum ergo ſpecies duæ ſunt. Altera, ſi res præteritas dicis, altera ſi ipſe fingis. Et huius aliud ſimilitudo, aliud apologi, ſicut Aeſopij, & Libyci. Exemplum igitur tale quid eſt, ut ſi quiſpiã ducat oportere apparatũ aduerſus regẽ fieri, qui faciat ne potiatur Aegypto. Nã ſi Darius nõ prius traiecit, quàm Aegyptũ cepit, & cũ cepiſſet, ſta=tim traiecit: is quoq; ſi ceperit, traijciet. Quare nõ eſt ipſi permittẽda Aegyptus. Similitudo uero Socratica eſt, ut ſi

quis

quis dicat non oportere magiſtratus ſortiri: ſimile nanq; eſſe ſi quis athletas ſortiatur, non eos qui certare poßint, ſed qui ſorte euenerint: aut ſi è nautis ſorte gubernatorẽ cõſtituat. Quaſi uero ſorte potius quàm ſciẽtia cõſtituendus ſit. Apologus talis eſt Steſichori ad Phalarim, & Aeſopi pro Demegoro. Nam Steſichorus cũ Himeræi Phalarim Imperatorẽ cõſtituiſſent, cuſtodesq; corporis daturi eſſent, poſtquã alia diſſeruit, apologum eis dixit. Equus, inquit, prata ſolus obtinebat: quorũ cum ceruus adueniẽs paſcua deuaſtaſſet, de ultione cerui equus hominẽ conſuluit, ſi unà ſecũ pœnas poſſet ex ceruo ſumere. At ille, facile, inquit, ſi frænũ patieris, & ego in te haſtam tenens aſcẽdero. Accepit equus cõditionẽ: aſcendit in ipſum homo. Ita pro ultione homini equus ſeruiuit. Quamobrẽ & uos (inquit) cauete ne cum uelitis hoſtẽ ulciſci, idem quod equus patiamini. frænũ iam recepiſtis, quòd imperatorem dictatorẽ conſtituiſtis. Si uerò cuſtodiam quoq; dederitis, ac aſcẽdere permiſeritis, ſeruietis profectò Phalaridi. Aeſopus autẽ cum in Samo primatẽ quendam populi capitis accerſitũ defenderet, dixit uulpem cum fluuium tranſiret, in foueã decidiſſe, eiq; longo ibi tempore, cum exire non poſſet, afflictæ, multas caninas muſcas inſediſſe. eam trãſiens aſpexit hericius, miſertusq; rogauit ſi uellet ut ab ea caninas muſcas euelleret. cũmq; ipſa negaſſet, cauſam miratus quærebat. tunc illa, iam, inquit, hæ ſaturatæ parũ ſanguinis trahunt. quod ſi has tu excuties, famẽſcẽtes uenient aliæ: quæ quod mihi ſanguinis reſtat, totũ ebibẽt. Sic igitur, dixit, uobis quoq; uiri Samij nihil iã iſte locupletatus officit. Si uerò hunc interimetis, pauperes alij locum eius occupabũt, qui ciuitatis pecuniã facile furando conſument. Huiuſmodi ergo apologi ad populum maximè

accõmodati ſunt,habentq; hanc præſtantiam, cum diffi=cile ſit res præteritas ſimiles inuenire, apologos facillimũ eſt fingere. N*amq; opus eſt hoc modo inuenire, ut & ſi=militudines, modo poßis quod ſimile eſt perſpicere. quod philoſophia facile præſtat.* N*on eſt igitur difficile apolo=gos inuenire.* V*erum ad conſultationem res geſtæ multo utiliores ſunt.* N*am ut plurimum futura præteritis ſimi=lia ſunt.* E*xemplis igitur,ſi quidem non habeas enthyme=mata,quaſi demonſtrationibus utendum. Si uero habeas, quaſi teſtimonijs poſt enthymemata in perorationibus. Cum enim præponũtur,ſimilia inductionibus ſunt:indu=ctio autẽ orationi oratoriæ,preterquàm in paucis, nõ eſt idonea.Poſtpoſita uero,teſtimonijs aßimilãtur.Teſtis au=tem ubiq; ad fidẽ utilis.Præterea præponẽti multa dicere neceſſe eſt.Poſtponẽti autẽ unũ etiam ſufficit.* N*am teſtis probus uel unus ſatisfacit. Quot igitur ſpecies exemplo=rum ſint,& quo pacto,& quando ipſis utendũ,dictũ eſt.*

De Sententia.

D*E ſententijs autem adhibendis, ſi quid ſententia ſit dixerimus,facile patebit quibus de rebus, & quan=do,& quibus conſentaneum eſt in oratione ſententijs uti. Sententia igitur eſt non de ſingularibus, ut qualis qui=dem* I*phicrates ſit, ſed de uniuerſali enunciatio: nec de omnibus uniuerſalibus,ut rectum obliquo cõtrarium eſſe: ſed de quibuſcunque operationes ſunt, quæ ad agendum eligẽda uel fugienda ſunt. Quare quoniam enthymemata ſyllogiſmi de iſtis ſunt,tam concluſiones enthymematum quàm principia ſyllogiſmo ſemoto ſententiæ ferè ſunt:ut illud,*Oportet *prudentem uirum non nimium in ſapientia liberos erudire.* I*d igitur ſententia eſt:cui ſi cauſa quam=obrem acceſſerit, totum enthymema erit.* N*am ad otium*

quod

quod habent, pernicioſam etiam ſibi hominum inuidiam attrahunt. Et *illud,* Nō *eſt qui felix omnibus in rebus ſit. &,* N*ullus hominum liber eſt.* Nam *aut pecuniæ aut fortunæ ſeruit.* Si *ergo ſententia eſt quod diximus: quatuor ſententiæ ſpecies eſſe neceſſe eſt.* Nam *aut cū ratione erit, aut ſine ratione.* Q*uæ igitur egent demonſtratione, cum ratione ſunt.* Q*uæcunq; uero nihil mirum cōtinent, abſq; ratione.* Q*uarum aliæ neceſſario, quoniam ratione præſciantur, non egent, ut illud:* B*ene ualere, præſtantiſſimum hominibus eſt, ut nobis uidetur.* I*d enim ita iam multis uidetur.* A*liæ ſimul cum dicantur, patent perſpicienti, ut illud,* N*emo amator eſt, qui non ſemper amet.* E*arum uero quæ cum ratione ſunt, aliæ pars enthymematis ſunt: ut,* Oportet *prudentem uirum eſſe.* A*liæ enthymematicæ quidem ſunt, enthymematis autem pars non ſunt: quæ maxime probantur. huiuſmodi autem ſunt, in quibuſcunq; cauſa ineſt, ut in illo,* I*ram immortalem, cum ſis mortalis, non ſerua.* N*am quòd ira ſeruanda ſemper non ſit, ſententia eſt: adiectum uero, cum ſis mortalis, quam ob rem ſignificat: cui ſimile eſt,* M*ortalia mortalem, non immortalia curare oportet.* P*erſpicuum igitur eſt quot ſint ſententiæ ſpecies, & quibus unaquæq; rebus accommodetur.* R*ebus enim ambiguis aut nouis, & præter opinionem accommodabitur: ſed aut ratione prǽpoſita ſententia utemur concludendo: ut ſi quis dicat,* E*go igitur, quoniam nec inuidioſum nec otioſum eſſe conducit, non oportere doceri aſſero.* A*ut hoc præpoſito reliqua poſtponemus.* Q*uæ uero etſi præter opinionem non uideantur, ſunt tamen incerta: ea rotundiſſimè dicentur: ſi quam ob rem præpoſueris: quibus etiam* L*aconica dicta accommodantur: & ænigmata: ut ſi quis dicat, quod* S*teſichorus apud* L*ocros*

cros dixit, Non oportere contumeliatores eſſe, ne cicadæ humi canant. Sententias autem dicere *ætate prouectis maxime congruit, de rebus inquam quarum quis uſum habet.* Nam *qui tantus non eſt, eum dedecet ſententias dicere, ſicuti fabulas.* Qui *autem de ijs quorum uſum non habet, is ineptus atq; indoctus eſt.* Signum *huius ſufficiens, quòd agreſtes maxime ſententiarum fictores ſunt, facileq́; enunciant.* Vniuerſaliter *autem proferre quod uniuerſale non eſt, conquæſtioni ac amplificationi conuenit, & in his aut cum incipias, aut cum iam demonſtraueris.* Verum *peruulgatis etiam ſententijs atq; communibus utendum eſt, ſi utiles ſunt.* Nam *quoniam communes ſunt, quaſi omnes ita concedant, rectè ſe habere uidentur: ut hortanti ad ſubeunda pericula, inauſpicato,* Vna *eſt auis optima, pro patria pugnare. cumq́; pauciores ſint,* Martem *eſſe communem.* Et *ad occidendos inimicorum liberos nihil iniuriantes:* Stolidus, *qui cum patrem occiderit, liberis pepercit. propterea prouerbiorum nonnullæ ſentētiæ quoq; ſunt, & quaſi teſtimonia, ſicut,* Atticus *aduena.* Oportet *autem ſententias tunc uel contra peruulgata dicere.* Peruulgata *uero dico, ut,* Cognoſce *te ipſum. &,* Nihil *nimis.* Cum *aut meliores poterunt mores uideri, aut ex perturbatione dicetur.* Ex *perturbatione quidem, ſi quis iratus dicat falſum eſſe quòd oporteat ſeipſum cognoſcere.* Nam *hic ſi ſeipſum cognouiſſet, nunquam magiſtratum petijſſet.* Mores *uero meliores, quòd non oporteat ſic amare, ut fertur, quaſi oſurus ſis: ſed potius odiſſe quaſi amaturus.* Opus *eſt autem ut cum habitu uoluntatem oſtendas.* Si *uero non, ratio ſtatim afferenda eſt, ut ſi aut hoc pacto dicas, quòd amare oporteat non ut fertur, ſed quaſi ſemper amaturum. inſidiatoris enim illud eſt. Aut ſic:* Non

enim

enim probatur mihi quod fertur. N*am amicum uerum ſic oportet amare, quaſi ſemper amaturus ſis.* S*ed neque illud,* N*ihil nimis: cum oporteat nimis odiſſe ſaltem improbos.* A*fferunt autem orationi uires magnas ſententiæ, partim quia maxime per eas auditores capiuntur.* G*audent enim ſi quis uniuerſaliter dicens, in eas opiniones forte deueniat, quas illi particulariter habent.* Q*uod autem dico, hinc erit manifeſtum, & ſimul quo pacto ipſas uenari conueniat.* N*am ſententia, ut dictum eſt, uniuerſalis enunciatio eſt.* G*audent autem cum id uniuerſaliter dicitur, quod particulariter ipſi opinantur: ut ſi quis uicinos aut liberos prauos habeat, gratum profecto illud ſibi uidebitur,* N*ihil uicino moleſtius. uel,* N*ihil procreatione liberorum ſtultius.* Q*uare coniectura primum ſequendum eſt quod præopinentur, deinde in uniuerſum de ipſo dicendum.* H*ic igitur unus ſententiæ uſus eſt.* A*lter, & melior, quòd moratam facit orationem.* A*ffecta enim oratio eſt, qua dicentis uoluntas apparet. quod omnis ſententia ideo facit, quoniam qui eam dicit, uniuerſaliter de eligibilibus enunciat.* Q*uare ſi ſententiæ probæ ſunt, faciunt ut proborum qui dicit morum uideatur.* V*erum de ſententia, & quid eſt, & quot eius ſpecies, & quando his utendum, quamq; utilitatem afferat, hæc dicta ſint.*

De Enthymemate.

N*unc uero de enthymematibus primum uniuerſaliter quo pacto quærendum ſit dicamus: deinde locos exponemus. Alia enim utriuſq; horum ſpecies eſt.* Q*uod igitur enthymema ſyllogiſmus quidam ſit, dictum eſt prius, & quomodo ſyllogiſmus, & in quo à dialecticis differat.* N*on enim de longe, nec omnia ſumentem oportet*

colligere

colligere. Nam alterum propter prolixitatem obſcuritatis eſt, alterum quoniam manifeſta dicuntur, nugationis. Et hæc cauſa eſt ut apud uulgus ꝓbabiliores indocti ſint: ueluti etiam poëtæ aiunt concinnius rudes in uulgo dicere. Communia enim afferunt atq; uniuerſalia. Illi uero ex quibus ſciunt & proxima. Non ergo ex omnibus quæ uidentur, dicendum, ſed ex certis aut ip ſis iudicibus, aut ijs quos multificiunt. Idq́; quoniam ſic aut omnibus aut plurimis perſpicuum eſſe uideatur. Nec ſolum ex neceſſarijs colligendum, ſed etiam ex ijs quæ ut plurimum ſunt. Primum ergo id nobis ſumēdum eſt, quod de quo generetur, dicere atq; ratiocinari oportet, ſiue ſyllogiſmo ciuili, ſiue quocunq; alio neceſſarium eſt, quæ in eo ſunt uel cuncta, uel ſaltem aliqua tenere. Nam ſi nihil habes, unde colligas non habebis. Quo enim pacto, bellandum'ne ſit an non, Atheniēſibus cōſulere poteris, niſi quæ ſint ipſorum copiæ teneas, utrum nauales, an pedeſtres, an utrunque, & quantæ: uectigalia etiam quæ ſint, aut ſocij, aut hoſtes, & ad hæc quæ bella geſſerunt, & quomodo, cæteraq́; huiuſmodi? Laudare quoq; quomodo poteris, niſi habeas naualem apud Salamina pugnam, & prælium apud Marathona, uel quæ pro Herculis nepotibus geſta ſunt, uel alia huiuſmodi? Omnes enim ex ijs bonis quæ alicui adſunt, uel adeſſe uidentur, laudant. Similiter etiam uituperant ex contrarijs, perſpicientes ſi quid tale in ipſis eſt aut eſſe uideatur: utputa quoniā Græcos in ſeruitutem redegerunt, & Aeginetas & Potideatas qui cum eis aduerſus barbarum pugnarunt, præclareq́; geſſerunt, ſibi ſubiecerunt, et ſi quid huiuſmodi erratum in ipſis eſt. Eodē modo accuſantes quoq; ac defendētes, ex ijs quæ ſunt & accuſant, & defendunt. Nihil autem differt de Atheniēſibus

aut

aut de Lacedæmonijs, et uel de homine uel de deo idipſum agere. Nam ſi Achilli conſuleres, aut ſi eum laudares uel uituperares uel defenderes, quæ ſunt, aut quæ uidētur eſſe ſumeres, ut ex eis diceres laudans aut uituperans ſi quid honeſtum aut turpe ſibi geſtum eſt, accuſans uero aut defendēs ſi quid iuſtum aut iniuſtum, cōſulens autem ſi quid utile ineſt aut noxium. Similiter ijs de quacunq; re alia, ut de iuſtitia, utrum bonū an non, ex his quæ in iuſtitia ſunt, aut in bono: uerum quoniam & ita omnes oſtendere uidemus ſiue recte ſiue minus recte ſyllogiſmo utantur. Non enim ex omnibus, ſed ex ijs quæ in unoquoq; ſunt ſumūt: & ratione perſpicuum, quòd impoßibile ſit aliter demonſtrare. Patet igitur neceſſarium eſſe, ſicut in Topicis primum, ut electa de poßibilibus atq; opportunißimis circa unumquodq; habeantur, ut proxime facta eodem pacto quæramus, reſpicientes non in indefinita, ſed in ea quæ in illis ſunt de quibus habetur oratio: ut præterea plurima & proxima rebus circunſcribenda ſint. Nam quāto plura eorum quæ in re ſunt teneas, tanto facilius demonſtrabis. Et quanto propinquiora, tanto propria magis, ac minus communia. Communia uero dicimus, ut ſi Achillē laudes quoniā homo, quoniam ſemideus, quoniam in Troianos traiecit. hæc enim alijs multis inſunt. quare nō Achillem magis quàm Diomedē laudas. Propria uero, quæ nemini quàm Achilli contigerunt, ut quoniam Hectora, qui Troianorum erat fortißimus, interfecit, & Cygnum, qui cum eſſet inuulnerabilis, omnes ne deſcenderēt inhibebat, & quoniam adoleſcens, nec iureiurando adſtrictus militauit, cæteraq; huiuſmodi. Vnus igitur eligendus modus. primusq; is locus eſt. Nunc uero enthymematum elementa dicamus. Elementum autē enthymematum atq; locum

idem

idem dico. Sed prius de ijs dicamus, de quibus neceſſe eſt prius dicere. Sunt enim enthymematum ſpecies duæ. Nam quædam quod ſit, uel non ſit, approbatiua ſunt: quædam ἐλεγκτικὰ *Græcè appellantur: id Latine dicere poſſumus redarguendi poteſtatem habentia: differuntq; ſicut in dialecticis ſyllogiſmus et elenchus. Eſt autem approbatiuum quidem enthymema, cum ex conceßis colligitur. Elencticum uero, cum repugnantia colliguntur. Ferè igitur nobis in unoquoq; genere utili atque neceſſario loci dicti ſunt. Quare quibus enthymemata ex locis elicienda ſunt, de bono aut malo, honeſto, aut turpi, iuſto aut iniuſto, de proprijs etiam affectibus, eodem modo ſumpti ſunt nobis iam prius loci ex quibus. Verum nũc alio modo de omnibus communiter ſumamus, atq; dicamus qui approbatiui, quiq; elenctici ſunt, annotantes eos etiam qui ſunt apparentium enthymematum, quæ tamen non ſunt enthymemata, quoniam nec ſyllogiſmi. quibus explicatis, de obiectionibus ſolutionibusq; dicemus unde enthymemata elicienda ſunt.*

De Locis enthymematum.

V*Nus igitur approbatiuorum locus ex contrarijs eſt. Nam inſpicere oportet ſi contrario contrarium confirmanti quidem ineſt, confutanti autem ſi non ineſt, ut tẽperantiam bonum eſſe, quoniam intemperantia malum: ut in Meſſeniaca. Nam ſi bellum horum malorum cauſa eſt, per pacem hæc emendabimus. Item quod ſi non ijs qui inuiti obfuerunt, iraſci par eſt: nec ijs qui coacti profuerunt, gratia eſt habenda. Item quòd ſi multa etſi hominibus credibilia ſint, falſa tamen ſunt: contrarium quoq; credendum eſt, multa quamuis mortalibus incredibilia ſint, uera tamen eſſe. Alius ex ſimilibus caſibus. Similiter nanq;*

eſſe & non eſſe oportet: ut ſi dicas non omne iuſtũ bonum eſſe. nam quicquid eſt iuſte, id bene eſſet. nũc uero iuſte mori, nõ eſt appetibile. Alius ex ijs quæ adinuicẽ. Nam ſi alteri iuſte ac bene agere ineſt, alteri pati inerit. Et ſi imperaſſe, etiã feciſſe: ut de publicanis Diomedon Publicanorũ princeps. Nam ſi uobis locare turpe nõ eſt, nec nobis conducere. Nã ſi qui paſſus eſt, iuſte ac bene id paſſus eſt: ergo & qui fecit. & ſi qui fecit, ergo & qui paſſus eſt. Sed poteſt in hoc cauillatio fieri. Nã ſi iuſte occiſus eſt, iuſte paſſus eſt, ſed forte non abs te. Quare ſeorſum perſpiciẽdum ſi pati dignus fuit qui paſſus eſt, & facere qui fecit: deinde utendum quomodocũq; congruit. Nam interdũ id diſſonat, nihilq; prohibet: ueluti & Alcmæoni apud Theodectem, Matrem uero tuam nemo mortaliũ oderat. Ait autem reſpondẽs, Sed diſtinguẽtes conſiderare oportet. Interrogante uero Alpheſibœa cur illã quidẽ morte dignam iudicarũt, ſe uero iniuria interfeciſſe. Et ueluti iudiciũ de Demoſthene, & eorum qui Nicanora interemerũt. Nam quoniã iure interfeciſſe iudicati ſunt, iure cæſus iudicatus eſt. Et ut de interfecto Thebis, de quo iudicium fieri uolebat, ſi occidi dignus erat. quaſi nõ ſit cõtra ius eũ occidere, qui iure cæſus eſt. Alius ex eo qđ magis et minus, ut, Ne dij quidem omnes ſciunt, quonam pacto homines? Id enim eſt, ſi cui magis ineſſe deberet, nõ ineſt: nec cui minus. Illud uero, uicinos ab eo uerberari, à quo uel pater ipſe, ex eo qđ ſi minus eſt, et maius, eſt utrunq; oſtẽdere opus ſit, ſiue quod ſit, ſiue quod non. Præterea ſi neq; magis, neq; minus. Vnde dictũ eſt, tuus pater, cũ liberos amiſerit, miſerabilis eſt: Oeneus uero nõ eſt, qui filium amiſit totius Græciæ præclariſſimum. Et ſi Theſeus iniuriatus non eſt, neq; Alexander. & ſi nec Tindaridæ, nec Alexander. & Patroclum

troclum Hector, & Achillem Alexander, & ſi cæteri artifices praui non ſunt, nec philoſophi. Et ſi duces praui non ſunt, quia ſæpe ſuperantur, nec ſophiſtæ. Et ſi oportet priuatos exiſtimationis ueſtræ curam habere, & uos Græcorum exiſtimationis. Alius à temporis conſideratione, ut Iphicrates pro Harmodio. Et ſi ſtatuam petenti antequam faceret dediſſetis, nunc cum fecerit, non dabitis? Num igitur accepturi quidem pollicemini: cum uero acceperitis, tunc aufertis? Et rurſus ad illud, an Thebani Philippum in Atticam patientur pertranſire, ſi antequam auxilium eis aduerſus Phocenſes tulerit, petijſſet, ſponderēt profecto. Incredibile igitur, ſi quia prodidit ac credidit, iccirco tranſitum ei eſſe negaturos. Alius ex ijs quæ quiſpiam dixit, in ſeipſum reiectis. Sed modus differt, ut Iphicrates in Teucro aduerſus Ariſtophonta fecit. nam cũ Ariſtophon, ſi proderet naues pecunia, rogatus, negaſſet, intulit deinde: Tu qui Ariſtophon es, non prodidiſſes? ego uero, qui ſum Iphicrates, prodidiſſem. Oportet autem ut magis ille facturus uideatur. Nam aliter ridiculum uidebitur: ut ſi aduerſus Ariſtidem accuſantem id quiſpiam dixerit. Verum ad detrahendum accuſatori fidem. omnino enim accuſator defenſore melior eſſe uult. Ad igitur uniuerſaliter reprobandum is locus eſt, quod alius quiſpiam facere reprehendat quæ ipſe uel non facit, uel non faceret: aut facere hortetur quæ uel non facit ipſe, uel non faceret. Alius ex definitione, ut ſi dicas, demonium nihil eſt aliud, niſi Deus, aut Dei opus. atqui ſi quis putat Dei opus eſſe, hunc putare neceſſe eſt deos quoq; eſſe. & ſicut Iphicrates dixit generoſiſſimum eum eſſe, qui optimus eſt. nihil enim Harmodio & Ariſtogitoni generoſum erat, antequam generoſe geſſerant. Et quod propinquior ipſe. nam

geſta

geſta mea Harmodij atque Ariſtogitonis geſtis propinquiora ſunt, quàm tua. Et ut in Alexandro, omnes profecto concedemus non unius fruitionem corporis impuros cupere. Id etiam quod Socrates dixit, nolle ad Archelaum proficiſci. turpe nanque ſimiliter aiebat eſſe, ſi beneficio affectus non poßis referre, quemadmodum ſi maleficio. Omnes enim iſti cum definierint, acceperint'que quid ſit, tunc de quo dicunt, ratiocinantur. Alius ex eo quod multipliciter: ut in Topicis de eo quod recte. Alius ex partitione, ut puta ſi omnes trium cauſa iniuriantur, aut huius, aut iſtius, aut illius rei gratia, & propter hæc quidem impoßibile, propter tertium autem neque ipſi dicunt. Alius ex inductione, ut ex Peparethia, quod mulieres ubique de liberis uere diſcernunt. Nam tum Athenis Mantiæ oratori ambigenti de filio mater aßeruit: tum Thebis Iſmenia & Stilbone ambigentibus, Iſmeniæ filium eſſe Dodonis confirmauit, ac idcirco Theſſali eum Iſmeniæ filium putarunt. Rurſus ex Theodectis lege. Qui de alienis equis paruam curam habuerunt, ijs ſuos non tradunt. Neque ijs qui naues alienas euerterunt, aliquis tradit ſuas. Si ergo id ita in omnibus fit, ijs etiam qui aliorum ſalutem neglexerunt, in cuſtodiam ſui utendum non eſt. Et ut Alcidamas. Omnes, inquit, quomodocunque ſapientes honorant. Nam Parij Archilochum, quanquam eos uituperaſſet, honorarunt. Et Chij Homerum, quanquam ciuis ſuus non eſſet. Et Mitylenæi Sappho, quamuis fœmina fuerit. Et Lacedæmonij, quanquam minime Philoſophorum ſtudioſi ſunt, Chilonem tamen è ſenibus fecerunt. Itali quoque Pythagoram. Lampſaceni uero Anaxagoram, & ſi peregrinus eſſet, magnifice tamen ſepelierunt, & ad hunc uſque diem uenerantur. Athenienſes etiam quouſque Solonis legibus

utebantur, beati fuerunt, & Lacedæmonij Lycurgi legibus uſi. Thebis quoque qui præfuerunt, Philoſophi erãt, & ciuitas erat in felicitate. Alius ex iudicato, aut eodem, aut ſimili, aut contrario, præſertim ſi omnes & ſemper, aut ſi ſaltem plurimi, aut ſapientes, & ij uel omnes, uel clariores, aut etiam ſi ipſi iudices, uel qui ipſi grati ſunt, uel ij aduerſus quos iudicare non poſſunt, ut domini: uel aduerſus quos iudicare turpe ſit, ut dij, pater, doctor: ueluti Autocles dixit in Mixidemidam: Si furijs, quæ ſunt deæ, ſuffecit pœnas in Ariopago dare, Mixidemidæ uerò minime. Aut ſicuti Sappho, Malum eſſe mortem. dij nanque, niſi ſic iudicaſſent, morerentur. Aut ſicut Ariſtippus ad Platonem acerbius, ut putabat: Atqui ſodalis noſter, inquit, nihil tale. de Socrate dicens. Hegeſippus quoque oraculo prius in Olympo uſus, Delphis poſtea quærebat ab Apolline, ſi quæ patri, eadem quoque ſibi uideantur. quaſi turpe ſit contradicere. Iſocrates etiam de Helena ſcribit pulcherrimam fuiſſe. ſiquidem Theſeus ita iudicauit. Et de Alexandro, quem dij præpoſuerunt. Euagoram quoque uirtute præclarum fuiſſe, quòd Conon cum in calamitatem incidiſſet, relictis cæteris Euagoram ſolum petijt. Alius à partibus, ſicut in topicis, quæ mouet anima. Nam hæc, aut illa. Exemplumq; hoc ſit ex Socrate Theodectis, Quod ille ſacrum nõ pie coluit? quos deos deſpexit, quos ciuitas deos eſſe arbitretur? Alius quoniam in pluribus accidat ut bonum quid, aut malum inde conſequatur, à conſequentibus ſuadere uel diſſuadere, accuſare uel defendere, laudare uel uituperare, ut eruditionem inuidia malum conſequitur, ſapientia bonum. Quare non oportet erudiri, ne habeamus inuidos. Aut oportet. ſapientem enim eſſe oportet. Hic locus totum Calippi artificium

eſt,

eſt, ſi poßibile, cæteraq; ut dictum eſt addideris. Alius cum de duobus oppoſitis ſuadendum uel dißuadendum ſit, hoc modo de utriſque dicere, quomodo expoſuimus. Differt autem quoniam ibi quæ forte oblata ſunt, oppo=nuntur, hic uero contraria: ut ſacerdos quædam filium ue=tabat ad populum orationem habere. Nam ſi iniuſta ſua=des (inquit) dij: ſi uero iuſta, homines te odio habebunt. Imo uero habenda eſt ad populum oratio. Nam ſi iniuſta, homines: ſin uero iuſta dicam, dij me amabunt. Hoc autem idem eſt illi prouerbio, quo fertur oleum ac ſalem emi opor tere. Et commutatio quidem eſt, cum ad utrunque duo=rum contrariorum bonum ac malum conſequantur, alte=rum alteri contrarium. Alius quoniam non eadem oc=culte atque aperte laudant, ſed aperte quidem quæ iu=ſta ſunt, atque honeſta maxime, occulte autem malunt, quæ conferunt, dare operam, ut ex his alterum colliga=tur. Nam hic locus, eorum quæ præter opinionem ſunt, principalißimus eſt. Alius quoniam ita ex proportione conueniat: ut Iphicrates cum cenſores filium eius pue=rum adhuc ætate, quoniam ſtatura longus erat, ciuitatis onera ferre cogerent: ſi longos ex pueris, inquit, uiros putabunt, breues ex uiris pueros eſſe profecto cenſebunt. Et Theodectes in lege, cum tributa pendentes, ueluti Strabaca & Charidemum, propter probitatem ciues fa=ciatis, non expelletis eos ex ciuitate, qui in tributarios neſanda commiſerunt? Alius à conſequenti, ſi idem ſit, quod & à quibus conſequitur, eadem ſint: ut Xeno=phanes dicebat ſimiliter eos impios eſſe, qui deos aſſerant factos, quemadmodum eos qui morituros affirmant, cum utrinque accidat deos aliquando non eſſe. Omnino autem quod ex utroque accidit, quaſi ſemper idem capiatur. Iu=

*dicaturi autem eſtis,non de Socrate,ſed de profeßione, an philoſophandum ſit.*Et *quod dare terram, & aquam: id ſeruire ſit.*Et *communis eſſe participem pacis, id eſt iuſſa facere. Sumendum autem alterutrum quod accommodatius eſt.*Alius *ex eo quod non idem ab eiſdem ſemper eligitur,ſed oppoſitum prius aut poſterius, ueluti hoc enthymema:*Si *exulantes pugnabamus ut reduceremur: reducti ſponte exulabimus ne pugnemus?*Aliquando *enim pugnare ut domi eſſent eligebant, aliquando non eſſe domi, ne pugnarent. Alius, ſi cuius gratia id factum non ſit,huius gratia eſſe, aut factum fuiſſe dicere: ut ſi quis afferat cuipiam aliquid, ut cum abſtulerit doleat.* Vnde *illud dictum eſt,* Multis *non ex beneuolentia deus ingentes præſtat proſperitates,uerum ut nobiliores ſuæ fiant calamitates.*Et *illud* Antiphontis *ex* Meleagro, Non *ut feram occiderēt,ſed ut de uirtute teſtes* Meleagro *ad Græciā eſſent uniuerſam.*Et Theodectis *ex* Aiace, *quòd* Diomedes *non ut honoraret elegit* Vlyſſem,*ſed ut minor eſſet, ac ſequeretur.*Poßibile *nanque eſt huius gratia feciſſe.* Alius *litigantibus & conſulentibus communis, ut ſuaſoria & diſſuaſoria conſideres,& ea quorum gratia uel agunt,uel fugiunt. hæc enim ſunt quæ ſi inſunt,agēdum eſt: utputa ſi poßibile,ſi utile,ſi facile aut ſibi,aut amicis,uel ſi nocuum damniq; illatiuum inimicis,aut ſi iactura minor eſt emolumento.*Ex *his enim ſuadent, ex contrarijs autem dißuadent.*Ex *his etiam ipſis & accuſant & defendunt,& defendunt quidem ex diſſuaſorijs,accuſant uero ex ſuaſorijs.* Eſt *autem hic locus* Pamphili *atque* Calippi *ars uniuerſa.* Alius *ex ijs quæ fieri quidem uidentur, incredibilia uero ſunt,quoniam non crederentur niſi aut eſſent, aut propè eſſent,& quàm maxime.nam aut quæ ſunt,aut quæ probabilia*

babilia ſunt, credunt. Si ergo credibilia, & non probabilia, uera profecto ſunt. Non enim quoniam probabilia, ideo credibilia ſic uidentur, ut Androcli Pÿtheo leges reprehendenti exibilarunt, quoniam dixit legẽ opus eſſe legibus, quæ ipſas corrigat. nam & ſale piſcibus. Non enim probabile nec credibile uidetur, cum in mari enutriantur, ſalis egere. oliuaceis quoque oleo, quamuis non credibile oleo ea egere, ex quibus oleum gignitur. Alius elencticus, quo repugnantia conſiderantur, partim in aduerſario, ſi quid tempore, factis, oratione repugnat, hoc pacto: Deinde dicit uos amare qui cum triginta uiris coniurauit. Partim in ſeipſo, ſic: Deinde litigioſum me ait, litem uero ullam me unquam ſuſcepiſſe non poteſt oſtendere. Partim & in ſeipſo & in aduerſario, hoc modo: Et iſte quidẽ nihil unquam mutuo dedit. ego autem pro multis etiam ueſtrum ſolui. Alius cum res aut homines ſuſpecti ſunt, uel uideantur cauſam eius afferre quod ſuſpicionem facit. Eſt enim aliquid quare ita uidetur: ut cum reprehenderetur quædam de filio. nam quoniam oſculabatur adoleſcentem, impudica eſſe uidebatur. Cauſa dicta ſoluit ſuſpicionem. Et ut in Aiace apud Theodecten aduerſus Aiacẽ Vlyſſes dicit, quòd cum ſit Aiace fortior, tamen non uideatur. Alius à cauſa ſi eſt quod ſit, ſi non eſt quod non ſit. Simul enim cauſa, & id cuius cauſa. & abſque cauſa nihil eſt, ut Leodamas ſe defendens, accuſante Thraſybulo dixit quòd in arce quidem conſtitutus eßet, ſed erumpere triginta uirorum tempore inutile fuiſſet. ſibi enim magis propter odium in plebem ſuſceptum triginta uiri crederent. Alius, conſiderare ſi poßibile erat, aut eſt melius, quod conſulit, aut facit, aut fecit. Perſpicuum nanque ſi ſic ſe habent, quod non facit: cum nemo uolens ac ſciens

mala eligat. Quod quidem falſum nonnunquam eſt. Nam *ſæpe manifeſtatur poſtea melius aliter fuiſſe, quod prius non erat manifeſtum.* Alius *conſiderare ſi quid factis con trarium facturi ſint, ut* Xenophanes *lugentibus* Eleatis, *ac rogantibus an* Matutæ *ſacrificarẽt, conſulebat, ſi deam putabant, ne lugerent: ſin hominem, ne ipſi ſacrificarent.* Alius *à perperam factis accuſare uel defendere, ut in* Medea Carcini. *hi quidem accuſant, quòd filios* Medea *interemerit, quoniam nõ apparent.* Errauit enim Medea *emiſſione filiorum. hæc autem ſe defendit, quòd non filios ſed* Iaſonem *interfecerit.* Id *nanque niſi feciſſet, peccaſſet.* Siquidem *& alterum feciſſet.* Hic *autem locus ac enthymematis ſpecies tota* Theodori *prior ars eſt.* Alius *à nomine, ut* Sophocles, *aperte* Sidéro *nomenq́; ipſum ferens.* Et *ut in deorum conſueuerunt laudibus dicere.* Et *ut* Conon Thraſybulum *appellabat.* Herodicus *quoque in* Thraſymachum *dicit, Semper tu* Thraſymachus *es.* Et *in* Polum, *Semper* Polus *es.* Et *de* Dracone *legumlatore, quòd leges illæ non hominis eſſent, ſed* Draconis. Erant *enim duræ.* Et *apud* Euripidem Hecuba *in* Venerem: Nomen *quoque tibi recte inditum. dea enim es amẽtiæ præfecta.* Et Chæremon Pentheus *à futura calamitate appellatus.* Laudantur *autem ex enthymematibus elenctica magis quàm demonſtratiua.* Nam *& breuis contrariorum collectio eſt enthymema elencticum, & auditori quæ inter ſe conferuntur, lucidiora ſunt.* Ex *omnibus uero enthymematibus tam ad demonſtrandum quàm ad redarguendum accommodatis, ijs maxime plaudunt, quæ & acuta ſunt, & audientes ſtatim cum inceperis percipiunt.* Ipſi *enim ſecum gaudent quòd præuiderint. & quæ ita conſequuntur, ut non niſi poſtea quàm dicta ſunt intelligantur.*

De apparentium enthymematum locis.

VErum quoniam poßibile eſt alium eſſe ſyllogiſmum, alium non eſſe, ſed uideri: neceſſe eſt ut enthymema quoque aliud enthymema ſit, aliud non ſit, ſed uideatur. Siquidem enthymema ſyllogiſmus quidam eſt: loci autem enthymematũ quæ non ſunt, ſed uidentur, hi ſunt. Primus penes dictionem: & huius quidem una pars, ut & in dialecticis, eſt, cum non ratiocinatus cõcluſionem tandem infert. Non eſt hoc, & hoc, eſt ergo neceſſe hoc atque hoc eſſe. Nam quod in enthymematibus conuolutim atque per oppoſita dictum eſt, id uidetur enthymema. Dictio enim huiuſmodi capax enthymematis eſt: uideturq; id eße penes figuram dictionis. Eſt autem utile ad dicẽdum dictione ſyllogiſtica, multorum ſyllogiſmorum capita dicere, hoc pacto: Qui illos ſeruauit, qui noſtros ultus eſt, qui Græcos liberauit. quorum unumquodque ex alijs demonſtratum eſt, ſed ſimul collecta aliquid facere uidentur. Alter uero penes æquiuocationem, ut ſi μῦς laudandus diceretur, quoniam myſteria inde dicantur, quæ ſacrorum omnium maxime ſunt ueneranda. uel initium optimum eſſe, unde initiati appellantur. Aut ſi quis cum canem laudet, de cœleſti ſimul dicat, aut de Pane: quoniam Pindarus ait, O' felix quoniam magnum dei canem atque uarium cœleſtes appellant. Aut ſi nullum eſſe canem decori eſt, canem eſſe dedecori eſt. Et ſi dicas Mercurium omnium deorum eſſe liberalißimum, cum ſolus communis Mercurius uocitetur: & ſi exiſtimatione optimum eſſe dicas, quia uiri probi non pecunia digni, ſed exiſtimatione digni ſunt. Nam exiſtimatione dignum non ſimpliciter dicitur. Alius ſi quæ ſeiuncta ſunt, coniunctim: aut

quæ coniuncta, ſeiunctim dicis. Nam *quoniam idem eſſe uidetur, cum ſæpe idem non ſit: utrum utilius, id faciendum eſt.* Eſt *autem hæc* Euthydemi *præceptio: ut ſcire quia triremis in* Pyræo *ſit.* Quilibet *enim id nouit.* Et *quòd qui elementa ſcit, carmen quoque ſciat. idem enim eſt.* Et *quoniam ſi duplum ualetudinariũ, nec ſimplex ſalubre.* Nam *ſi duo bona ſunt, quomodo eorum alterum malum?* Quod *ita dictum elencticum eſt, ſic uero demonſtratiuum.* Non *enim poßibile eſt duo eſſe bona, quorum unum malum ſit.* Omnino *autem hic locus cauillatorius eſt.* Rurſum *quod in* Thraſybulum Polycrates *dixit, quod triginta tyrannos depoſuit. coniungit enim,* Vel *quod in* Oreſte Theodectis *eſt ex ſeiunctione, iuſtum, eam quæ maritum occiderit, mori: & patris ultionem à filio fieri par eſt.* Ergo *hæc facta ſunt: quæ ſi coniunxeris, non forte amplius iuſtum.* Id *autem etiam ex defectu eſſe poteſt.* Non *enim dixit à quo.* Alius *amplificatione confirmare aut refutare.* Quod *fit, ſi antequã demõſtraueris quod feceris, rẽ amplifices.* Efficit *enim ut uideatur uel quod non fecerit, quando qui cauſam dicit, amplificat: uel quod fecerit, quando accuſator indignatur.* Quare *enthymema non eſt. falſo enim colligit auditor factum ab eo eſſe, aut non eſſe, cum demonſtratum non ſit.* Alius *ex ſigno.* Nam *id nihil colligit: ut ſi quis dicit amores ciuitatibus conducere.* Nam Harmodij *&* Ariſtogitonis *amores* Hipparchi *deſtruxerunt tyrãnidem.* Aut *ſic: furatur* Dionyſius. *prauus enim eſt.* Nihil *enim colligit, cum non ſit omnis prauus fur, ſed omnis fur prauus.* Alius *per accidens, ſicuti* Polycrates *de muribus dicit quòd auxilium tuliſſent arcuum chordas rodentes.* Aut *ſi quis dicat optimum eſſe in cœnam uocari.* Nam Achilles *cũ apud* Tenedũ *uocatus non*

eſſet, fuit iratus Achiuis. Conſtat autem illum quaſi negle=ctum concitatum fuiſſe: quod inde accidit, quòd uocatus non fuit. Alius penes conſequens, hoc pacto: Alexander magnanimus fuit. Deſpexit enim multorum conſuetudi=nem, & apud Idam ſecum conuerſabatur. Nam quia ta=les magnanimi ſunt, magnanimus etiam is uidebitur. Item exornat ſe delicate, noctuq; circumerrat: adulter ergo. His ſimile, quòd in templis inopes & cantant, & ſaliunt, & quòd exulibus licet, ubicunq; uolunt habitare. Nam cum ijs qui felices eſſe uidentur, hæc aſſint, & ij quibus aſſunt, felices putabuntur. Sed in modo differunt: quapropter etiã in defectum incidunt. Alius penes non cauſam ut cauſam, hoc pacto: Quia ſimul aut poſt hoc factum eſt. Capiunt enim poſt hoc, quaſi propter hoc, & maximè qui Remp. gerunt, ut Demades Demoſthenis adminiſtrationẽ omniũ malorum cauſam eſſe dicebat, quoniam poſt illam bellum euenerit. Alius penes defectum eius, quod eſt quando & quomodo, hoc pacto: Non iniuria Helenam abſtulit Ale=xander, cum eligenti à patre daretur. Non enim ſemper, ſed ſemel. ad hoc enim uſque in poteſtate patris erat. Vel ſic, Ingens contumelia eſt liberos homines pulſare. Non enim omnino, ſed cum non inceperint, manus inferre. Ad hæc, ſicut in contentioſis penes ſimpliciter, & non ſimpli citer, ſed quoddã fit apparẽs ſyllogiſmus, ut in dialecticis, quòd nõ ens, ens eſt. Nam nõ ens ens, eſt non ens. Et quòd ſcitur ignotum, ſcitur enim ignotum quòd ignotum ſit. Sic etiam in rhetoricis apparens eſt enthymema penes proba bile, non ſimpliciter, ſed probabile quoddam. Id uerò eſt nõ uniuerſaliter, ut Agathon quoq; dicit: Fortè quis illud probabile putet, multa mortalibus eſſe non probabilia. Fit enim hoc præter probabile: quare id etiã probabile, quod

h 5 eſt præt

eſt præter probabile. Si uerò ſic, erit probabile, quod eſt non probabile. Verum ut in contentioſis ſecundum quid, aut ad aliquid, aut quomodo non additum deceptionem facit, ita & hic, quoniam probabile ſit nõ ſimpliciter, ſed quoddam: quo ex loco ars Coracis cõpoſita eſt. Nam ſiue ſuſpectus nõ ſit, ut ſi pulſationis imbellis homo accuſetur, non enim probabile id: ſiue ſuſpectus, quoniam robuſtus: nec id etiam probabile, quoniã probabile uideri poterat: & ſimiliter in alijs: nam uel ſuſpectus, uel non ſuſpectus erit neceſſario, utraq; profectò probabilia uidentur. Sed alterum probabile eſt, alterum nõ ſimpliciter, ſed ut dictũ eſt. Inferiorẽ quoq; rationem ſuperiorẽ facere hoc ipſum eſt. Hinc iure homines Protagoræ profeßionẽ non ferebãt. falſum enim profitebatur, non uerũ. Sed apparẽs probabile, nec in arte ulla, ſed in rhetorica, & contentioſa. Sed de enthymematibus tam de ijs quæ ſunt, quàm de apparentibus, dictũ eſt. Nunc de ſolutionibus dicendum uidetur.

De Solutionibus.

Soluimus autem uel aliud enthymema cõtra opponentes, uel obiectionem inferentes. Cum igitur aliud opponimus, patet quod ex eiſdem poſſumus dicere locis. Syllogiſmi enim ex probabilibus ſunt: probabilia uerò multa inter ſe cõtraria ſunt. Obiectiones autẽ, ſicut in Topicis, quatuor ex locis inueniuntur. Sunt enim aut ex eodẽ, aut ex ſimili, aut ex cõtrario, aut ex iudicatis. Ex eodem, ut ſi enthymema eſſet de amore, quoniã bonus: obiectio duplex eſt: Nam uel uniuerſaliter dices omnem indigentiam malum eſſe, uel ſecundùm partẽ, quòd neq; optimi, neq; peßimi amores dicerẽtur, niſi etiam mali eſſent amores. Ex cõtrario autem obiectio ducitur: ut ſi cum enthymema eſſet,

probum uirum amicis beneficere: at nec improbos male: reſponderes. Ex ſimili uerò hoc pacto, ſit enthymema, Maleficio affecti ſemper oderunt. At, inquies, beneficio affecti non ſemper amant. Iudicata uerò ea dicimus, quæ clariſsimorum uirorū iudicio comprobata ſunt. Sit enthymema, quòd oporteat ebrijs ignoſcere, quum ignorantes peccent. Obiectio: Non ergo Pittacus laude dignus eſſet, qui maiores pœnas in legibus ſumi de illis ſcripſit, qui uino peccent. Verū quonia ex ijs quatuor omnia enthymemata fluunt, probabili, exēplo, argumento, ſigno, & ſunt ex probabilibus quidem, quæ colligūtur ex ijs quæ ut plurimum aut ſunt, aut eſſe uidentur: ab exemplo autem, quæ per inductionem ex uno uel pluribus ſimilibus, cum uniuerſale ceperis, & particularia ratiocinatione collegeris. Ex argumento autem ſunt, quæ ex ijs inferuntur, quæ neceſſario indicio ſunt. Ex ſigno uerò, cū per uniuerſale aut ſingulare, ſiue ſit, ſiue non, collegeris. Quoniam igitur probabile non ſemper, ſed ut plurimum uerum eſt, perſpicuum eſt poßibile ſemper eſſe huiuſmodi enthymemata ſoluere obiectione allata. Quæ quidem non ſemper uera, ſed apparens ſolutio eſt. Nam qui obijcit, non diſſoluit ueriſimulitudinem, ſed nō eſſe neceſſariam probat. Quare ſemper contingit defendentem magis quàm accuſantem abundare, propter hanc deceptionē. Nam cum accuſator per probabilia confirmet, ſemperq; quod ut plurimū eſt obiectionem habeat, non enim eſſet probabile, ſed ſemper ac neceſſarium: non eſt eadem ſolutio, quòd non ſit probabile, & quòd non ſit neceſſarium. Itaque iudex deceptus putat, ſi ita ſolutum eſt, aut probabile non eſſe, aut ſibi nō iudicandum, ut dicebamus. Sed non ex neceſſarijs tantum iudicandum eſt, uerumetiam ex probabilibus. Id enim eſt

optima

optima ſententia iudicare. Quare non ſatisfacit cum ſoluat, probetq́; non eſſe neceſſarium: ſed ſoluendũ eſt, quod non probabile: quod eueniet ſi obiectio magis ut plurimum eſt. Dupliciter autem poteſt huiuſmodi eſſe: aut tempore, aut rebus ipſis. Firmiſsima uerò eſt ſi utriſq;. Nam quod ſæpius fit, id magis probabile eſt. Refutantur autem & ſigna, & quæ ex ſignis ſunt enthymemata, etiam ſi uera ſunt, ut prius dictum eſt. Nullum enim ſignum ſyllogiſmo colligit, ut nobis ex analyticis patuit. Contra exempla uerò eadẽ quæ cõtra probabilia eſt diſſolutio. Nam ſi quid habemus, nec ſi ſolutum eſt, ſed quòd non ſit neceſſarium, & aut plura, aut ſæpius, aliter. ſin uerò & plura & ſæpius, ſic pugnandum, aut non eſſe ſimile id de quo agitur, aut non ſimiliter, quandamq́; ineſſe differentiam. Argumenta uerò, & quæ ex argumentis ſunt enthymemata, non poſſunt ſolui, quod ſyllogiſmo non colligant: quod etiam ex reſolutiuis patuit. Quare reſtat probare quod ita ſit ut dicitur. Quod ſi patet ita eſſe, & argumentum eſſe, inſolubile iam id redditur, cum omnia per demonſtrationem facta ſint certiora.

De Amplificatione & Attenuatione.

AMplificatio autem & attenuatio non eſt enthymematis elementum. Idem enim elementum dico, & locum. Nam elemẽtum ac locus eſt, in quem multa incidunt enthymemata. Amplificatio autem & attenuatio enthymemata ſunt, ad oſtendendum magnum eſſe uel paruum, quemadmodum bonum quoque ac malum, iuſtum ac iniuſtum, & aliorum quodlibet. Hæc uerò ſunt omnia de quibus ſyllogiſmi aut enthymemata fiunt. Quare ſi nihil horum locus enthymematis eſt, nec amplificatio, ac attenuatio. Verum nec refutatiua enthymemata ſpecies quædã eſt

alia

alia,quàm affirmatiua ſunt. Patet nanq; quod refutat aut obiectionem inferens, aut probans. Probant autem quod oppoſitum eſt,ut ſi factum unus eſſe oſtendit,alter factum non eſſe. Quod ſi factũ non eſſe ille,factum eſſe hic oſtendet. Quamobrem non erit hæc differentia, cum eiſdem utriq; utantur. Enthymemata autem afferunt quod ſit,aut non ſit. Obiectio etiam non eſt enthymema, ſed, ſicut in Topicis opinionẽ quandam dicere, unde perſpicuum fiat uel quòd nõ colligit ſyllogiſmo,uel quòd falſum quiddam aſſumpſit. Sed de exemplo,de ſententia,de enthymematibus,ac omnino de rebus unde inueniemus,et quomodo inuentas diſſoluemus,hæc nobis dicta ſint.

RHETORICORVM ARISTOTELIS AD THEODECTEN

LIBER TERTIVS.

De Partibus Rhetoricæ.

VERVM *quoniam tria in oratione requiruntur: primũ unde fiat fides, alterum de eloquutione, tertium de ordine partiũ orationis: ac de fide iam dictũ eſt, ex quibus, & ex quot, quod ex tribus, & cur tot ſolùm: nam aut quia ipſi qui iudicant, quodammodo affecti ſunt, aut quia quales quoſdam eos qui dicunt arbitrantur, aut quia quod demonſtratum eſt, omnibus perſuadetur: & ad hæc explanatum unde enthymemata inueniantur: ſunt enim ſpecies enthymematum & loci: ſequitur nunc ut de eloquutione dicamus. Non enim ſufficit ſi habeas quæ dicenda ſint, ſed neceſſe eſt ea, ut oportet*

dicere

dicere, quod plurimum confert ut oratio qualis quædam eſſe uideatur. Primum *igitur quæſitũ eſt,quod natura primum eſt,unde res ipſæ credibilitatem habeant:deinde quo pacto in dictione ponendæ ſunt.* Tertio, *quod uires quidem habet ingentes, ſed nondum explicatum quomodo pronunciandum.* Nam *uel in tragœdiam atq; comœdiam tardius acceßit.* Ipſi *enim poëtæ tragœdias olim pronunciabant. quare manifeſtum eſt id etiam in rhetorica ita eſſe, quemadmodum in re poëtica: quod & alij quidam tractarunt, &* Glaucus Teius. Eſt *autem pronunciatio in uoce,quo pacto ipſa in ſingulis affectibus utendum ſit, ueluti quando magna, quando parua, quando mediocri, & accentibus quomodo, ſicut acuto, graui, mediocri.* Et *quibus in unoquoque numeris?* Tria *enim ſunt quæ conſiderant,magnitudo,harmonia,numerus.* Præmia *ergo ex certaminibus ij penè ferunt.* Verum *ſicut in poëticis certaminibus pluſquam ipſi poëtæ poſſunt qui agunt, ſic & in ciuilibus propter ciuitatum deprauationem.* Sed *nondum de ipſa ars compoſita eſt.* Nam *& de eloquutione tardius acceptum:uideturq; parum honeſtum eſſe,ſi bene examines: ſed tamen cum rhetorica, eiuſq; præceptio ad opinionem ſpectat,non quòd rectè ſe habeat,ſed quia neceſſarium,non eſt negligẽdum.* Iuſtum *enim eſt nihil plus in oratiõe quærere,quàm ne aut dolore aut uoluptate afficias.* Ita *cum par ſit ipſis rebus certare, cætera præter demonſtrationes ſuperuacanea ſunt.* Veruntamen *nimium faciunt,ut dictum eſt,propter auditorum prauitatem.* Verum *eloquutio ipſa habet parum quid in dicendo ſemper neceſſarium.* Refert *enim ad ſignificandum ſic aut ſic dicere, quamuis non tantum.* Verum *hæc omnia imaginationis ſunt,& ad auditorem:quapropter nemo geome-*

triam

triam ſic docet. Illa igitur cum acceſſerit, id facit quod & pronunciatio. Cœperunt autem parum de ipſa quidam dicere, ueluti Thraſymachus de commiſerationis pronunciatione: ſed eſt naturæ aptum eſſe & ad agendum, & minus artificioſum quàm cætera, eloquutio autem artificioſa. quocirca qui id facere poſſunt rhetores, ijs quoque ſicut & pronunciantibus præmia poſita ſunt. Nam orationes ſcriptæ uehementiores propter eloquutionem uidentur, quàm propter ſententias. Cœperunt igitur, ſicuti natura poſtulat, id primo poëtæ mouere. Nam ipſa nomina imitationes ſunt. Eſt autem & uox nobis ad imitandum omnium particularum aptiſſima. Quapropter artes quoque conſtitutæ ſunt, rhapſodia, & hiſtrionica, & aliæ huiuſmodi. Ac quoniã poëtæ res friuolas dicentes, propter dictionem uidebantur gloriam cõſequuti, idcirco poëtica primo ſuſcepta eſt dictio, qualis eſt Gorgiæ. Et ad præſens uſque multi minus docti hos optimè dicere arbitrantur. id uerò ita non eſt, ſed alia orationis, alia poëſis dictio eſt. Quod inde etiam oſtenditur, quòd nec ipſi qui tragœdias faciunt, illo modo amplius utuntur: Verum ſicut ex tetrametris ad iambicum tranſgreſſi ſunt, quoniam metrorum omnium id orationi ſimillimum eſt: ſic quæcunque nominum præter conſuetudinem ſunt, ea neglexerunt: & quibus priſci exornabant, & in præſentiarum etiam qui hexametra componunt, prætermiſerunt. Quam ob rem riſu dignum eſt eos imitari, qui non amplius illo modo utuntur. Quare perſpicuum eſt non omnia quæ de dictione dici poſſunt, nobis eſſe examinãda, ſed de ea qua dicimus. De illa uerò dictũ eſt in ijs quæ de arte poëtica tractauimus. ibi ergo perſpiciatur.

De Eloquutione.

Eloquution

ELoquutionis igitur huius uirtus dilucidit ate definiatur: quod ita eſſe illud ſigni eſt, quoniam niſi oratio ſignificet, nõ habebit opus ſuum. Et quoniam nec deiectam & humilem, nec rerum dignitatem excedere, ſed accommodatam eſſe oportet, Poëtica quoq; forte nõ humilis, ſed orationi non accommodata eſt. Dilucidam autem reddunt orationem, quæ propria ſunt, ſiue nomina, ſiue uerba: non deiectam uerò, ſed ornatam, reliqua de quibus in arte poëtica diximus. Nam inuſitata grauiorem reddunt orationem. Quod enim ad peregrinos atque aduenas patimur, id etiam ipſum ad dictionem ſuſtinemus. Quocirca inuſitatiora ſunt adhibẽda. hæc enim ex omnibus admirãmur. Mirabile autem omne iucundum eſt. In metro igitur multa id faciunt, commodeq́; ibi dicuntur. Nam tam res quàm perſonæ de quibus habetur oratio, excellentiores ſunt: in oratione uerò ſoluta, cum cauſa minor ſit, multo paucioribus utendum. Nam ibi quoque ſi ſeruus aut adoleſcens ornatiora diceret, aut de paruis, indecorum eſſet. Sed eſt etiam in his imminutio & incrementum decori. quare oportet id facientes latere, ne fictè dicere uideantur, ſed innate. hoc enim ueriſimilem facit orationem, illud autem contrarium. Nam tanquã inſidiantia uituperantur, quemadmodum & uina mixta. Quod Theodori uox ad aliorum habet hiſtrionum. Illa enim, eius ipſius qui dicit eſſe uidetur, hæ alienæ. Celantur autè facile, ſi quis ex conſuetis eligens componat, quod Euripides facit, & primus monſtrauit. Cum autem nominibus atque uerbis conſtet oratio, cumq́; nominum tot ſint genera, quot in arte poëtica dicta ſunt, ex ijs priſcis quædam, & compoſitis atq; iteratis nominibus & fictitijs raro & paucis in locis utendum. Sed ubi, dicemus poſtea. cauſa quoque dicta eſt. ad

maius enim quàm decorum eſt, orationem extollunt. Pro- *pria uero & congrua & tranſlatio ſolutæ orationis elo- quutioni conueniunt.* Cuius *ſignum eſt, quòd ſolum his omnes utuntur.* Omnes *enim tranſlationibus & congruis atq; proprijs colloquũtur.* Quare *patet, ſi quis hæc recte componat, quòd oratio & clara, & priſca uidebitur: & cur priſca, latebit. quæ orationis oratoriæ uirtus erat.* Nominũ *uero quæ ſunt æquiuoca, cauillatoriæ cõſtrunt. æquiuocationibus enim fraudem parat.* Quæ *uero ſyno- nyma ſunt, poëtis.* Dico *autem propria & ſynonyma, ut proficiſci ac ire. nam hæc ambo & propria & ſynony- ma ſunt adinuicem.* Quid *autem unumquodq; horũ ſit, & quot tranſlationis genera ſint, & quòd plurimum tam in re poëtica quàm in ſoluta oratione tranſlationes poßint, in arte poëtica, ut diximus, dictum eſt.* Tanto *autem ma- gis in ipſis oratori eſt elaborandũ, quanto pauciora præ- ſidia ſoluta oratio habet, quàm metrica.* Sed *dilucidum quoq; iucundũ ac priſcum maxime affert tranſlatio: neq; eſt accipere ipſum ab aliquo.* Sunt *autẽ epitheta et tranſ- lationes accommodatæ adinuicem dicenda. quod ex pro- portione fiet. aliter indecorum uidebitur.* Nam *contraria ſimul collata maxime apparent.* Conſiderandum *igitur ut iuueni purpureũ, ſic ſeni quid conuenit.* Non *enim ea- dem utriſq; decora eſt ueſtis.* Ad *hæc, cum laudare uelis, à melioribus: cum uituperare, à peioribus, eorũ quæ in ge- nere ſunt, ducenda tranſlatio eſt: ueluti ſi quoniam in eo- dem genere contraria ſunt, mendicantem uouere dicere, & uouentem mendicare. nam quoniam petitiones ambo ſunt, licet quod diximus facere: ſicut etiam* Iphicrates *di- xit* Calliam *mitragyrtem, ſed non daduchum. dixit autem non fuiſſe ipſum initiatum. non enim mitragyrtem ipſum*

appellaſſet, ſed daduchū. nam cum utraq; in diuinis ſint, alterum laudabile, alterum illaudabile eſt. Sic etiam Dionyſij *adulatores, magiſtros ſeipſos appellabant.* Hæc *autem ambo metaphora, hæc quidem ſordidantium, hæc autem contrarium. & prædones quidem ſeipſos acquiſitores uocant nunc. quapropter licebit etiam dicere iniuriatum erraſſe, & errantem iniuriari. furatū quoq; & accepiſſe, & rapuiſſe. Quod uero Telephus apud Euripidem dicit, regnare capulos, & in Myſiam delatus, indecorum eſt. nam regnare cum dignitatem rerum excedat, non celatur. Fit autem in ſyllabis quoq; error, cum ſuauem uocem non faciant, ueluti* Dionyſius *Chalceus in elegijs poëſim clamorem Calliopes appellat. nam utraq; uoces ſunt. Translatio autem per non ſignificantes uoces, friuola eſt. Præterea non longe repetenda, ſed à propinquis, & ijs quæ eiuſdem generis ſunt: & innominata per trāslationem ita nominare oportet, ut cum dicta ſint, pateat eſſe propinqua, ut in illo comprobato ænigmate, Aereum uidi uirum ignitum, uiro conglutinatum. res enim innominata eſt: ſed ambo additio quædam ſunt. conglutinationem igitur ipſius cucurbitæ adhæſionem dixit. Et profecto in comprobatis ænigmatibus commodas poſſumus inuenire translationes. nam cū ænigmaticæ orationi translationes congruant, manifeſtū eſt probe, ac ex probis eſſe translatū. Pulchritudo autem nominis (ut Lycimnius ait) in ſono, aut in ſignificato. turpitudo quoq; ſimiliter. & ad hæc tertium, quod cauillatoriam ſoluit rationem. non enim (ut dixit Bryſon) nemo turpiter loquitur cum hocce dixit, ſi quid dicit, hocce ſignificat. nam id falſum eſt, cum aliud alio magis proprium ſit, & ſimilius, & aptius ut rem ante oculos ponat. Præterea non ſimiliter ſe habens*

bens hoc, & hoc ſignificat. quare uel ſic aliud alio pulchrius & turpius exiſtimandum. nam utraq; honeſtum ac turpe ſignificant, ſed non inquantum honeſtum, aut inquantum turpe: aut hæc quidem ſic, ſed magis & minus. Translationes uero à pulchris transferēdæ aut uoce, aut poteſtate, aut uiſu, aut alio quodam ſenſu. differt autem, & melius dicitur aurora roſea, quàm phœnicia, uel multo ineptius rubea. In epithetis etiam adiectiones tam à malo uel turpi facere poſſumus, ut parricida: quàm à meliore, ut ultor parentis. & Simonides cum ſibi non multū afferebat qui mulabus uicit, nolebat carmen componere, quaſi moleſte ferret in laudem mularū id facere. cum uero multū attulit, componebat, Equorū ſaluete uentipedum filiæ. atqui aſinorū etiam filiæ erāt. Ad hæc, id ipſum diminuere. eſt autem diminutio quæ tam bonū quàm malum minus oſtendit, ut in Babylonijs Ariſtophanes mordaciter dicit pro auro aurulum, pro ueſte ueſticula, pro conuitio cōuitiolum, pro ægrotatio ægrotatiuncula. Cautum autem eſſe oportet, & in utriſq; ſeruare mediocritatem.

De Frigidis.

FRigida uerò in dictione fiunt quadrupliciter. In nominibus cōpoſitis, ut Lycophron multifacies cælos, magniceruicis terræ, littus anguſtoportū. Et, ut Gorgias appellabat, mendicimuſus adulator, et periuros, atq; properiuros. Et ut Alcidamas, referta animū uiribus, & faciem facta ignicolor. & promptitudinē ipſorū putauit fore fineſtrā, et orationis uim finiſtrā cōſtituit, & purpurocolor Teſſali pauimentū. Nam omnia hæc propter cōpoſitionē poëtica uidentur. Hæc quidem una cauſa eſt. Altera priſcis nimium uti, ut Lycophron, Xerxes dico uir montis inſtar, & Schiron uir uaſtus. Et Alcidamas ludicrū poëſi,

epitheta.

& ipſam naturæ ſtoliditatem,& ardenti mentis ira exacerbatū.Tertium in epithetis,cum aut longis,aut alienis, aut frequentioribus utimur.In poëſi enim decet album lac dicere,in oratione uero ſoluta nōnulla indecora ſunt, nonnulla ſi crebrius ponantur, arguunt ac patefaciunt modū poëticum. Sed quoniam opus eſt ipſis uti (tollunt enim quod uſitatiſſimū eſt,et faciunt ut eloquutio grauior uideatur) habenda eſt mediocritatis cura, ne peius efficiant,quàm ſi fruſtra dicerentur. Nam male dicere illi efficitur,ijs non bene.Idcirco quæ ſcripſit Alcidamas,frigida uidentur.Non enim quaſi bellarijs, ſed quaſi cibarijs utitur epithetis,ualde crebris ac patentibus,& amplioribus quàm res poſtulat.Non enim ſudorē dicit, ſed ſudorem humidum:nec in Iſthmia,ſed in Iſthmiorū ſolennitatem;nec leges,ſed ciuitatū leges:nec curribundus, ſed impetu animi curribundum:nec auditorium,ſed naturæ auditorium,& triſtē ſolicitudinē animi:nec gratiæ,ſed plebeiæ gratiæ cōditor,& gubernator audientium uoluptatis:nec ramis, ſed ſyluæ ramis occuluit:nec corpus tegebat,ſed pudenda corporis.Et honorabilē animi cupiditatem;quod ſimul & compoſitū & epitheton eſt.Sic igitur poëma,et ſic prauitatis adinuenerūt exceſſum.Nam poëtæ propter indecorū ridicula & frigida confingunt atq; componunt,& ad hæc obſcura propter nugationē. Qui enim,quamuis auditor intelligat,tamen interponit, dilucidītatē obſcuritate diſſoluit. Vtimur autē cōpoſitis, cum & res innominata ſit,& dictio ad compoſitionē apta, ut immorari, parricida.quod etiam ſi crebrius fit, omnino poëticum eſt. Quare compoſita dictio dithyrambicis eſt perutilis.Inflati nanq; iſti ſunt. Priſca uero Heroicis,dignitatē enim ac magnitudinē affert. Trāslatio autē iambicis,

dithyrābicis. heroicis. iambicis.

bicis, quibus nunc utuntur, ut dictũ eſt. Ad hæc in tranſlationibus quarto frigiditas fit, cum non conueniant, aut quoniam ridicule, quibus comici utũtur, aut quoniam inflate nimis ac tragice, aut quoniã obſcure, quia remotiores, ut Gorgias, Virides res atq; exangues, quas turpiter ſeminaſti, & perperam meſſuiſti. hoc enim ualde poeticũ eſt. Et ut etiam Alcidamas philoſophiam uallum legum atq; foſſam appellat. Odyſſeã uero pulcherrimũ humanæ uitæ ſpeculum, nihilq; tale poëſi ludicrum afferens. Cuncta enim hæc parũ credibilia, propter ea quæ dicta ſunt. Illud autem Gorgiæ in hirundinem, cum ſuper eum uolans ſtercus emiſerit, optime ac tragice dictum eſt. dixit enim, Aui quidem philomenæ, ſi id fecerit, turpe non eſt, uirgini autem turpiſſimũ. Recte igitur obiurgauit, quoniam non quod eſt dixit, ſed quod fuit.

De Imagine.

IMago etiam translatio eſt. parum enim à translatione differt. Nam cum Achillem ut leonem irruiſſe poëta dicit, Imago eſt: cum uerò leonẽ, Translatio. Nam quoniam uterq; uiribus excellit, Achillem traducendo leonem appellauit. Accommodantur autem imagines orationi etiam ſolutæ, ſed rarius. poëticum enim id eſt. ducuntur uero ſicut translationes. Non enim ab eis differũt, ut dictum eſt. Sunt igitur imagines in ſoluta oratione, ut apud Androtiona in Idriea, ſimilem ipſum eſſe canibus modo ſolutis. Nam illæ procidentes mordent, & Idriea ex uinculis ſolutũ infeſtum eſſe. Et ut Theodamas Archidamũ Euxeno geometriam ignorãti cõferebat, & ex proportione. Erit enim Euxenus Archidamus geometricus. Et in republica Platonis: Qui mortuos ſpoliant, eos canibus ſimiles eſſe, quæ lapides mordent, & proijcientes non tangunt. Et ut

Demoſthenes in plebem, gubernatori ſimilem ipſam eſſe, robuſto quidē, ſed ſubcuruo. Illud quoq; in carmina poëtarum, formoſis abſq; pulchritudine ſimilia eſſe. nam & illi cum defloruerint, & hæc ſoluto numero longe alia quàm fuerint eſſe uidentur. Et Pericles in Samios, ſimiles ipſos eſſe pueris, qui panem accipiunt, ſed plorantes. Et in Bœotios, quòd ilicibus ſimiles eſſent. Nam ilices inter ſeipſas frangi atq; dirumpi, & Bœotios aduerſus ſeipſos pugnantes. Item Demoſthenes in plebem, quòd ſimilis nauſea laborantibus ſit. Et Democrates oratores nutricibus conferebat, quæ deglutientes cibum, ſaliua pueros inungunt. Antiſthenes enim Cephiſodotum tenuem thuri parem eſſe dixit, quoniam contritum delectet. Nam hæc omnia & ut imagines, & ut translationes dicere licet. Quare quæcunq; ut translationes dicta probātur, omnia etiam imagines erunt, & imagines translationes erunt ratione indigentes. Verum oportet translationem quæ ex proportione ducitur, & ad utranq; partem, & in ijs quæ ſunt eiuſdem generis, reddere: ut ſi phiala Liberi patris ſcutum eſt, commode quoq; ſcutum ipſum Martis phiala dicetur. Oratio igitur ex ijs componitur.

De Latinitate.

INitium autē eloquutionis Latinitas eſt, quæ in quinq; fundatur. Primum in Coniunctionibus, cum ſicuti flagitant prius aut poſterius alterā reddi ad alteram, ſic collocantur: ueluti ad ipſum Quidē, Vero uel Autē cōſequitur. Oportet autem ita eas collocare, ut facile memoria teneantur, & neq; longo interuallo redire, neq; cōiunctionem aliam prius quàm neceſſariam reddere: quod tamen, quamuis rarius, commode fit, hoc pacto. Ego uero poſtea quàm mihi nunciatum eſt (uenit enim Cleo rogans atq;

orans

orans) profectus ſum,mecũ eos accipiens. Nam *hic multæ ante redditionẽ interiectæ ſunt coniunctiones. Quòd ſi longior interpoſitio fiat, obſcura erit oratio.* Primùm *igitur coniunctiones bene diſponantur.* Deinde *proprijs dicendum uocabulis,& non per circuitiones.* Tertio *non ambigue,niſi conſulto ita quiſpiam faciat: quod faciunt, qui cùm nihil habent dicere, aliquid tamen ſe dicere ſimulant:ut in poëſi fit,&* Empedocles *facit.* Decipit *enim circuitio,cum crebra ſit,ac ita auditores afficiuntur:ſicut multi cùm ambigua oracula audiant, annuunt.* Crœſus *cum* Halyn *traiecerit, magnum delebit principatum.& omnino quoniam minor committitur error, idcirco rem in genere,qui uaticinantur,dicunt.* Dicet *enim forte aliquis uerum magis in ludo paria uel imparia dicens,quàm quot:& magis quod hoc erit, quàm quando.* Quocirca *aruſpices non determinant quãdo.* Hæc *ergo omnia hiſq; ſimilia fugienda,niſi quis ſtudio faciat.* Quarto *ut* Protagoras *nomina generum diſtribuebat,maſculina, fœminina,uaſcula.* Nam *hæc quoq; recte oportet reddere.* Sic *progreſſa,collocutaq; præceßit.* Quinto *ut multa,et pauca,& unum recte dicantur,ut,* Illi *profecti hominem pulſarunt.* Vniuerſaliter *autẽ oportet legibile eſſe quod ſcriptum eſt, & dictu facile.quod idem eſt.* Id *autem multæ coniunctiones non habent, nec ea quæ non facile diſtinguuntur: ueluti quæ* Heraclitus *ſcripſit, quæ quoniam non patet priori ne an poſteriori quicquam accõmodetur,diſtinguere arduum eſt,ueluti ſtatim in ipſo initio libri:uerbi quod eſt ſemper imprudentes homines ſunt.dubium enim eſt utri ſemper attribuendũ ſit.* Præterea *incõgrua fit oratio,cum non reddideris, niſi cõiunxeris utrique congruentia,ut ſonum aut colorẽ uidere quidẽ com-*

mune non eſt, ſentire uero. Obſcurum autem *etiam cum dicis non apponendo, ſed multa interſerendo, hoc pacto. Conſtitui enim, cum tecum hæc atq; hæc & ſic collocutus eſſem, proficiſci. Sed non hoc pacto. Conſtitui enim proficiſci, ſi hæc & ſic collocutus eſſem.*

De Amplitudine elocutionis.

ELocutionis *uerò amplitudinem hæc faciunt, ſi ratione, nominis loco utaris. ueluti ſi non circulum, ſed ſuperficiem dicas in qua medium ab extremis æqualiter undiq; diſtat. cuius contrarium ad breuitatem confert, ſi pro ratione nomen. Similiter ſi turpe, aut indecorum.* Nam *ſi rationi turpitudo ineſt, nomẽ: ſi uero nomini, rationẽ dices.* Si *translationibus & epithetis ſignifices, modo ne ut poëticũ genus incidas.* Si *multa pro uno ponas, ut poëtæ faciunt.* Nam *& ſi unũ uelint ſignificare portũ, dicũt tamen portus in* Achiuos. Si *non connectendo dicis, uxoris noſtræ, uxoris tuæ.* E *contra uero breuiter, noſtræ tuæq; uxoris.* Item *ſi cum coniunctione dicis.* Sin *uero breuiter abſq; cõiunctione, ſed non inconnexa, hoc pacto:* Et *profectus, et alloquutus illum ſum. profectus, alloquutus illum ſum.* Præterea *ſi quæ nõ ſunt, ea dicis.* Quod *de* Teumeſſo *facit* Antimachus, Modicus *quidam uentoſus collis.* In *infinitũ enim ſic amplificatio fit tam in bonis, quàm in malis.* Eſt *igitur in utroq; cõducibile ſi quomodo non habet dicis.* Qua *ex re uerba etiam poëtæ deducũt, ut illud, harmoniam infidẽ, & alyram. priuatiua enim infꝛrunt. quod maxime in translationibus quæ ex proportione ſumũtur, probari ſolent, ut ſi quis tubam eſſe dicat cantũ infidem.*

De Decoro in eloquutione.

DEcorũ *autẽ erit in elocutione, ſi affecta erit, et morata, et rebus accõmodata.* Accõmodata *uero erit ſi non*

ſit hu

ſit humilis in rebus magnis,nec in paruis ampla,neq; humili uerbo inſit ornatus. comica enim uidetur, ut apud Cleophonē,uenerabilis tu.Affecta uero,ut cum contumeliamur iratorū dicto. cum impia turpiaq; dicūtur, moleſte quaſi & caute dicere.cum laudabilia,cum admiratione:cum miſerabilia, humiliter: & in alijs ſimiliter. Hæc enim accommodata dictio rem ueriſimilē reddit. Nam cū auditores ſic ſe habere homines in huiuſmodi rebus conſiderent,decipiuntur. Quare quanquam non ita ſit ut orator dicit,putant tamen ſic eſſe.Similiterq; ſemper audientes afficiuntur, ac ille qui affectus dicit, etiam ſi non uere dicat.Quocirca multi clamantes terrent auditores. Verū comprobatio quoq; à ſignis, morata eſt. ſequitur enim ſi accommodata eſt, genera ſingula atq; habitus. Dico autē genus,ætate,ſexu,natione,ut puer,uir,ſenex, fœmina,Lacedæmonius,Theſſalus.Habitum autem, ſecundum quem qualis quidam in uiuendo eſt.Non enim ſecundū omnem habitum uita qualis quædam eſt. Si igitur habitui uerba accommodantur,moratum dicendi faciet genus.Nō enim eadem nec eodem modo indoctus & doctus dicet, Verum auditores ea quoq; re afficiuntur qua ſcriptores nimium utuntur. Quis neſcit quæ nemo ignorat? Nam cum ſic dicitur, quaſi uereatur auditor ne ſolus ignarus eius rei ſit quam omnes ſciunt, annuit.Opportune uero aut econtra his uti, omnium generum commune eſt. Verum in omni exceſſu illud remedio eſt quod uulgo fertur.Oportet enim ut quiſq; ſeipſum caſtiget.ſic enim fit,ut quod dicitur,uerum eſſe uideatur. Nec tamen dicentem latebit quid ſit quod hoc faciat. Præterea ſi omnibus ſimul congruentibus utaris.ſic enim auditor decipitur,Dico autem ueluti ſi aſpera uerba ſint, uoce ac uultu, ac cæteris ſic utendum,

ut congruāt. Nam aliter unumquodq; quale ſit apparet. Si ergo aſpere dicuntur lenia,& aſpera leniter,nullā habent uериſimilitudinem. Compoſita uero uerba ſi plura ſunt,& epitheta, & inuſitata,ex affectu dicenti congruunt. Ignoſcimus enim irato ſi malum quid inauditum, incredibile,montisq; inſtar dicat, & tunc maxime quando iam commouit auditores laude ac uituperatione,odio aut amore. Quod Iſocrates in panegyrico facit circa finem: Fama uero,atq; ſentētia,& ſi qui paſſi ſunt. Similia enim dicunt omnes commoti: quare ſimiliter diſpoſiti hæc libenter audiunt. Idcirco poëſi quoq; congruunt. Commoti enim poëtæ,quoniam furore aguntur. Aut ergo ſic oportet,aut illudendo,ſicuti Gorgias faciebat, & ſicut ſe habent quæ in Phædro ſunt.

De Numero.

FIgura igitur orationis illa maxime probatur,quæ nec metrica eſt,nec ſine numero. Alterum enim nō uериſimile fit,cum factum eſſe uideatur, & ſimul diſtrahit auditorem,cum attendere faciat quando rurſus ſimile dicetur. Sicut etiam præcones pueri præueniunt,illudq; præoccupant,quem procuratorem eligat, qui Cleonē manumittit. Alterum quod ſine numero eſt, interminatum eſt. Verum terminari quidem oportet orationem:ſed non metro. Infinitum enim nec iucundum nec cognoſcibile eſt. Omnia uero numero terminantur. Numerus autem figuræ eloquutionis rhythmus eſt, cuius menſuræ deciſiones ſunt. Quare numerum quidem habebit oratio, metrū uero non habebit,ne poëma ſit. numerum quoq; nō omnino exquiſitum:quod erit ſi ad aliquid uſq; inſit. Numerorū autem heroicus,amplus,elegās,& egens harmoniæ. Iambicus uero ipſa oratio multorum eſt. Idcirco ex omnibus

metris iambica ex tempore maxime dicunt. Sed opus eſt ampliorem orationem facere, ac uulgo alienam. Trochaicus autem tripudijs aptior. quod ita eſſe tetrametra oſtendunt. Reſtat etiam pæan, quo quaſi ſecreto à Thraſymacho incipientes utebantur, ſed neſciebant dicere quis eſſet. Tertius autem eſt pæan, qui & ex prædictis cōſtat. Sunt enim tria ad duo, cum alter illorum unum ad unum ſit, alter duo ad unum. His igitur proportionibus ſeſquitertia conſtat: & hæc eſt pæan. Reliqui igitur & propter ea quæ dicta ſunt quoniam metrici, omittantur. Pæan uero ſumendus, in quo ſolo ex dictis numeris metrum nō cōſtat. quare maximè latet. Impræſentiarū itaq; uno pæane incipientes etiam utuntur. Sed oportet exitum à principio differre. Nam cum ſint duo inter ſe oppoſita pæanis genera, unum in quo prima producta eſt, quam tres breues ſequuntur, Delogena Diana filia Iouis, principijs cō gruit, ſicut & utuntur. Alterum ecōtra, in quo tres præcedunt breues, ultima uero ꝑducitur. Poſt terras & aquas Oceanumq; rapit atra nox. Is igitur exitū facit incōmodum. Nam breuis cum imperfecta ſit, mancum facit, ſi ultima eſt. Oportet igitur producta diſſeparare, ut finis manifeſtus ſit, non propter ſcriptorem, nec propter compoſitionem, ſed propter numerum. Quòd igitur nō ſine numero, ſed numeroſam oportet eſſe orationem, & qui ſonorum faciūt numerum, & quo pacto diſpoſiti, dictū eſt.

De pendente oratione, ac eius contraria.

NEceſſarium autem eſt uel pendentem eſſe orationem, ipſáque coniunctione unam, ut qui in dithyrambicis ambitus ſunt, uel conuolutam, & priſcorum poëtarum antiſtrophis ſimilem. Pendens igitur compoſitio ac

priſca

priſca Herodoti eſt Thurij: qua priores quidem omnes, nunc uero nō multi utuntur. Dico autem pendentem, quæ nullum per ſe habet exitum: niſi res quæ dicitur, in exitum peruenerit: quæ inſuauis eſt, quoniam infinita. Omnes enim finem conſpicere uolunt. Quocirca etiam in calce expirant, ac reſoluuntur. Non enim fatigantur, cum calcem proſpiciant. Pendens igitur talis compoſitio eſt: conuoluta uero, quæ circuitibus effertur. Circuitum autem, id eſt Græce περίοδον, appello compoſitionem quæ ipſa per ſeipſam principium habeat & finē, magnitudinemq́; mediocrem: quæ compoſitio ſuauis atq; dilucida eſt: ſuauis quidem, quoniam interminato contraria eſt, & quoniam ſemper aliquid ſe habere auditor putat, cum ſibi aliquid ſemper terminatum ſit. Nam cum nihil præuideatur nec expediatur, iniucunda compoſitio eſt. Dilucida uero, quoniam memoria facile retineatur, quod habet, quoniam circuitus compoſitio numeroſa eſt: quæ res omnium aptiſſima eſt, ut facile memoria teneatur. Quapropter carmina omnes melius recordantur, quàm ſolutam orationem. Numerum nanq; habent, quo menſurantur. Oportet autem ut ſenſus quoq; in circuitu concludatur, nec incidatur, ſicut iambici Sophoclis uerſus, Calidon hæc eſt terra Peloponeſiacæ telluris. Contrarium nanq; contingit ſuſpicari: ut in eo quod modo diximus, Calidonem in Peloponeſo eſſe. Circuitus autem alius ex membris conſtat, alius ſupinus eſt. Ex membris conſtare dicitur, cum oratio abſoluta ſit & diſtincta, facilisq́; reſpirationis, non in ipſo interuallo, ut qui modo dictus eſt circuitus, ſed totus: membrum uero eſt altera eius particula. Supinum autem dicimus, qui uno membro cōſtat. Verum oportet ne tam membra, quàm circuitus ipſi aut manci ſint, aut longi. Parua

enim

enim quaſi ceſpitare auditorem faciunt. Nam neceſſe eſt quando ad longius & mediocritatem proſpiciat, nec ſibi terminum præfixerit, cum ſubito interuallo retrahatur; quaſi ceſpitationem ex repulſione fieri Longiora uero ſic auditorem relinquunt, ſicut qui calcem prætereunt, deambulantes relinquunt. Circuitus igitur longus omnino fit ſuſpenſioni ſimilis. Illud itaq; fit qd' Chius Democritus in Melampodem qui pro antiſtrophis ſuſpenſionẽ fecit, mordaciter dixit. Is uero malum alij ſtruẽs, ſibijpſi malum fabricatus eſt. Longa emim ſuſpenſio facienti peſſima. quod commode in longimẽbris quoq; dicere poſſumus. Qui uero breuimembres nimium ſunt, circuitus non ſunt. præcipitem enim agunt auditorem. Dictio autem quæ in membro eſt, alia oppoſita eſt, alia non oppoſita. Non oppoſita quidem, hoc pacto. Sæpenumero eos miratus ſum, qui feſtos dies celebrant, & agones gymnicos inſtituerũt. Oppoſita uero. cũ in utroq; membro aut contrarium ad contrarium refertur, aut idem contrarijs adiungitur, hoc pacto: Vtriſq; utilitatem attulerunt, & ijs qui remanſerunt, & ijs qui ſequuti ſunt. Nam illis plura quàm domi habebant, conquiſierunt, his ſufficientia domi reliquerunt. Cõtraria uero eſt remanſio ſequutioni, ſufficiens pluribus. Quare pecunia indigentibus, & abſumere uolentibus, abſumptio acquiſitioni opponitur. Item accidit etiam ſæpius ut ſtolidi feliciter, prudentes infeliciter agãt: quia illi mox quidem uirtuoſis dignificati ſunt: non multo autem poſterius principatum maris acceperunt. Item nauigauit per terras, pedibus iuit per maria. Helleſpontũ enim coniunxit, Atho montem effodit. Item natura ciues, lege ciuitates priuantur. Nam ipſorum alij miſere interierunt, alij turpiter exularunt. Item turpe eſt cum priuatim

Barbaris in famulatu utamur, multos ſociorum ipſis publice ſeruientes negligere. Item aut uiuos amplifices, aut mortuos derelinquas. Item quod ad Pitholaum aliquis dixit, & ad Lycophronem in prætorio: Iſti nos domi quidem ſeruientes uendebant, poſtea autem quàm uenerunt ad nos, empti ſunt. In his enim omnibus quod diximus fit. Eſtq́; ſuauis huiuſmodi dictio, uel quoniam contraria patent aperte, multoq́; magis cum ad ſe ipſa breui referũtur: uel quoniam oratio ſyllogiſmo ſimilis uidetur. Elenchus enim oppoſitorum collectio eſt: huiuſmodi autem oratio cõtentio dicitur. Compar uero, cum membra æqualia ſunt. Aßimulatio autem eſt, cum ultima utriſq; membris ſimilia ſunt. Idq́; neceſſario uel incipiendo, uel deſinendo. Et incipiẽdo quidem in nominibus ſemper ſic: ager erat, qui ager eſſe dicebatur. Deſinendo uero in ultimis ſyllabis uel uerbi, uel nominis, aut etiam in integra dictione. Ac in uerbi quidem ultima ſyllaba quod ſimiliter deſinens dicitur, ſic: Putarunt cum beneſeciſſe, & eum ipſum cauſam fuiſſe. In nominis autem quod ſimiliter cadẽs appellatur, hoc modo, Erat in cogitatione maxima, & in ſpe minima. In uerbo autem integro, quam conuerſionem appellamus, hoc pacto, At tu & uiuo dicebas male, & nunc in mortuum ſcribis male. Concurrunt autẽ in idem nonnũquam contentio, compar, & ſimiliter deſinẽs. Circuituum uero principia in Theodecticis enumerata ferè ſunt. Sed cõtentiones falſæ quoq; inueniũtur, ut apud Epicharmũ: Interdum quidẽ ego illorũ eram, interdũ uero apud illos ego.

De Vrbanis.

VErum quoniam de his iam demonſtratum eſt: nunc unde urbana ducantur, et ea maxime quæ probãtur, dicendum eſt. Nam poſſe facete dicere, aut ingenioſi eſt,

aut

aut exercitati: docere autem, doctrinæ huius. Quare nobis dicenda enumerandaq́; ſunt, id initium ſumẽtibus. Faciliter diſcere ac intelligere, natura omnibus eſt ſuaue: uerba uero aliquid ſignificant. Quare quæcũq; ex uerbis facile nobis ingerunt diſciplinã, hæc ſuauiſſima ſunt. Priſca igitur ac aliarum gentium non intelliguntur: propria uero ac noſtratia ſcimus. Translatio autẽ id maximè facit. Nam cum ſenectutem quis palæam dixerit, diſciplinã per ſenectutem cognitionemq́; fecit: quoniam utraq; deflorue runt. Verum poëtarum etiam imagines idipſum faciunt. Vnde illis uti urbanum eſſe uidetur, cum ſit imago, ut iam dictum eſt, translatio additione differẽs: quare minus ſuauis, quoniã longior: & non dicit hoc illud eſſe, quare nec animus id quærit. Neceſſe igitur eſt tam dictionem quàm enthymemata ea urbana eſſe, quæ uelocẽ nobis cognitionem faciunt. Idcirco nec quæ ſuperficialia ſunt, ex enthymematibus comprobantur. Dicimus autem ſuperficialia, quæ cuilibet patent, nec quicquã habent quod in eis quærere oporteat. Nec quæcunq; dicta ignorãtur, ſed quorũcunq; cognitio uel ſimul dum dicantur fit, etiam ſi prius non erat, uel non multo poſt mens ea cõſequitur. Sic enim quaſi diſciplinatio fit, illo autem modo neutrum. Verum hæc atque huiuſmodi enthymemata propter ſententiam comprobãtur, propter dictionem autem dicendi qu idem figura ſi per oppoſitionem dicuntur, hoc modo, Quam communem alijs pacem, eam ſuis bellum putabant. Opponitur enim bellum paci. Verbis uero, ſi translatio ineſt orationi, nec aliena. difficilis enim hæc intellectu eſt, nec ſuperficialis. non enim mouet. Præterea ſi præ oculis rem ponit quaſi agatur. Cernere enim magis poſſumus quæ aguntur, quàm futura. Et ad hæc tria conſideranda ſunt:

tranſ

tranſlatio, oppoſitio, principium. Cum autem quatuor tranſlationes ſint, maxime quæ ſecundum proportionem ſunt, comprobantur: ut Pericles *de iuuenibus qui in bello perierunt, dixit ſic iuuentutem è ciuitate amiſſam, ueluti ſi quis uer tollat ex anno.* Et *Leptines de Lacedæmonijs, non permiſſuros ut Græcia luſca fiat. & Cephiſodotus cũ Chares Olynthiaci belli rationem reddere feſtinaret, grauiter ferebat, dicens in laqueo ab eo plebem teneri, cui ratio reddēda eſt.* Idem *in Eubœam Athenienſes exhortans, ſumptis neceſſarijs dixit oportere Miltiadæ ſententiã exire.* Et *Iphicrates cum inducias cum Epidaurenſibus, & regionem maritimam Athenienſes feciſſent, moleſte tulit, dixitq; neruos belli ab ipſis eſſe inciſos.* Et *Pericles Aeginam dixit tollendam Piræi peſtem.* Et *Eſion, Græciam in Siciliam effuderunt.* Tranſlatio *enim id, & ante oculos. Item ut Græcia clamet.* Nam *& id modo quodam ante oculos tranſlatio eſt.* Et *Cephiſodotus, cauendum eſſe ne conſilia concurſus fiant.* Et *Iſocrates in diem feſtum concurrentes.* Et *in funebri, quod dignum eſſet in ſepultura eorum qui apud Salamina ceciderũt, Græciam crines incidere, quoniam unà cum uirtute ipſorum libertas quoque ſepulta eſſet.* Nam *ſi dixiſſet, dignum eſſe lacrymas effundere, cum unà uirtus quoque ſepeliatur, tranſlatio eſſet, & ante oculos. Sed quoniam unà cum uirtute libertatem dixit: quandam habet oppoſitionem.* Et *Iphicrates, Via enim eſt mihi orationis per medias res geſtas Charetis.* Tranſlatio *enim ex proportione eſt.* Et *illud, per medias, ante oculos ponit.* Et *qui dicit pericula ipſa exhortari ut in periculis ſuccurramus, ante oculos transfert.* Et *quod Deus in anima lumen intellectus accendit. utraque enim ſignificanter dicta ſunt.* Nec *bella diſſoluimus, ſed*

in po

in poſterum reÿcimus.utrunq; enim futurum, & reiectio, & huiuſmodi pax. Item *conditiones pacis trophæa ſunt multo clariora, quàm quæ in prælijs conſtituuntur, cum hæc pro uno prælio feliciter geſto, illæ pro totius belli diſpoſitione.* Nam *utraque ſigna uictoriæ ſunt.* Item *magnas uituperatione hominum pœnas dant ciuitates.* Pœna *enim iuſtum quoddam damnum eſt.* Dictum *igitur eſt urbanitates ex translatione per proportionem dici, cum ante oculos ponant.*

Quid ſit ante oculos ponere.

SEd *nunc dicendum eſt quid eſt quod dicimus ante oculos, & quid facientibus emergit.* Præ *oculis igitur ponunt, quæcunq; ſignificãter geri aliquid oſtendunt.* Nam *ſi quis bonum uirum quadratum dicit, translatione uſus eſt. utrunque enim perfectum eſt. Sed hæc translatio nihil gerentem ſignificat. Illa uero ſignificat in florentiſsimo ſtatu, ut illud:* At *Græci pedibus liberis irruerunt.* Nam *irruere, & translatio & actio eſt. uelocitatem enim oſtendit.* Et *ueluti* Homerus *ſæpius facit, dum inanimata ut animata gerere dicat per translationem.* In *omnibus igitur ſi ſignificanter aliquid geri oſtendas, cõprobatur, ut in iſtis:* Ac *rurſus in campos lapis impudens ferebatur.* Item, *haſtáq; uolabat.* Item, *uolare ardebat.* Item, *fixoq; in terra corpore, ſaturari cupiebant.* Item, *at mucro per pectus ruens traiecit.* Nam *in his omnibus quaſi animata gerere aliquid uidentur.* Impudentia *enim & ruere & cætera actiones ſunt, quæ omnia per translationem ex proportione poëta coniunxit. Sic enim lapis ſe habet ad* Siſyphum, *ut impudens ad eum quem impudenter uexat.* Verum *hæc in imaginibus etiam comprobatis de rebus inanimatis facit,* Suſpenſos *fluctus.* Moueri *enim ac uiuere cun=*

cta oſtendit. Actio autem hæc mutatio eſt. Oportet autem ut iam dictum eſt, à propinquis & apertis trāſferre: quale in philoſophia quoque ſimile eſt, quod uel in multo diuerſis perſpicere ingenioſi eſt atque ſolertis, ut Archytas dixit idem eſſe prætorem, ac aram, quoniam ad utrunque refugit qui iniuriam patitur. Aut ſi quis dicat anchoram & ſuſpenſorium idem eſſe. Sunt enim idem quid ambo, ſed differunt in eo quod inferius atque deſuper. Aut exæquatas eſſe ciuitates. Eadem enim in longe diuerſis ſuperficie ac uiribus dicta æqualitas eſt. Sunt autem urbanitates etiam per translationem ex deceptione. Manifeſtius autem fit quod didicit, quoniam contra opinabatur, uidetur'que animus dicere, Ita uere eſt, ego uero errabam. Dicta etiam commoda ex eo quod non dicit, urbana ſunt, ut illud Steſichori, quod ei cicadæ humi canent. Eademq; de cauſa quæ comprobantur ænigmata, iucunda ſunt. diſciplinatio enim ineſt. Dicitur etiam translatio, ut Theodorus dicit, cum noua dicuntur. quod fit cum præter opinionem ſit, nec ut ille dicit, ſi ad priorem opinionem conferas: uerum quemadmodum in ridiculis quæ deprauata ſunt. & in ſalibus, qui ex literarum quadam fiunt deprauatione. decipitur enim auditor, & in metris, cum non conſequatur oratio ut auditor putabat. Ibat autem in pedibus habens ulcera. Auditor autem opinabatur calceos dicturum. ſimul enim hæc dum dicuntur, aperiri oportet. Quod uero deprauatione fit, aliud facit quàm dicit, ut illud Theodori aduerſus citharœdum Niconem, Turbat te. diſsimulauit enim uelle dicere quod te decipiat. Id enim turbat ſignificat. at ille quoniam ex Thracia ipſum eſſe ſciebat, aliud dicebat. Quocirca diſcenti iucundum. Sic & in urbanis atq; facetis, ueluti apud Iſocratem principatū

ciuitatis principium eſſe malorum. Quod enim non putabatur dicturus, id dixit. Quæ omnia tunc probantur, cum per æquiuocationem uel translationem nomen affertur, & commode ſi ſemper bis, Nec oportet peregrinum peregrinum ſemper eſſe. Et illud Anaxandridæ, quod in primis fertur, Bonum eſt mori ante quàm morte dignum quid facias. Idem eſt enim ac ſi dicas: Dignum eſt mori ante quàm ſis dignus mori. Genus igitur dictionis in iſtis idem eſt: uerum quanto breuius, & per oppoſitionem dicta ſunt, tanto magis probantur. Cuius rei cauſa eſt, quoniam maior diſciplinatio, faciliusq; propter oppoſitionem fit: & quoniam paucis, ideo citius. Oportet autem ſemper aut ad quem dicitur, aut quod recte dicitur, ſignificari, ſi quod dicitur, & uerum eſt, & non ſuperficiale. Separantur enim hæc nonnunquam, hoc pacto: Mori oportet nihil peccantem. Nam id non eſt urbane dictum: nec id, Dignum oportet dignam uxorem ducere. Sed ſi utraque ſimul habebit, hoc modo: Dignum enim tunc mori, cum non ſis dignus mori. Quanto autem plura continebit, tanto urbanius uidetur: ut ſi & uerba per translationem ſint, & translatio huiuſmodi, & ſi compoſitio comparitasq; inſit, & ſi geri uideatur. Imagines quoque, ſicut & in ſuperioribus dictum eſt, translationes quodammodo ſunt, & laudantur. Nam aut ex duobus cōſtant, ſicut & translatio per proportionem: ueluti dicimus clypeum Martis phialam, & arcum lyram infidem. Sic igitur cum dicimus, non ſimplex fit: cum uero dicimus arcum lyram, aut clypeum phialam, ſimplex. Fingunt etiam imaginem ſic, ueluti ſimiæ pulſanti, aut lupo ad calcar madefacto: utraque enim colliguntur. Probe uero dicitur cum translatio inſit. Poſſumus enim clypeum phialæ Martis aſſimilare: &

re: & Niceratus, Philoctetem eſſe à pratyos morſu lacera-tum. Ita enim contulit Thraſymachus cum à pratye ui-ctum uidiſſet Niceratum uerſus barbatum adhuc atque ſqualidum decantantem. In quibus maximè poëtæ errant, cum non recte reddiderint, ueluti Philamon cum Coryco contendens dixit, Veluti apium tortuoſa crura gerit. Et ſunt omnia hæc imagines, quas translationes eſſe iam ſæ-pe dictum eſt. Prouerbia quoque translationes ex ſpecie in ſpeciem ſunt: ut ſi quis ut boni aliquid conſequatur, id adducat unde damnum illatum ſit: ut Carpathius inquit leporem. Vtriſque enim quod dictum eſt accidit. Verum unde urbana dicuntur, & cur, cauſa ferè dicta eſt. Sunt au tem probatæ quoque cauſæ ſuperlationes per translatio-nem, ut in ulceribus plenum quidam dixit. Putaui enim ipſum plenam moris fiſcellam eſſe. Nam ulcus rubrum quiddam eſt, imò ualde rubrum. Cum uero dicitur ſicuti hoc atque hoc, ſuperlatio eſt, modo quodam dicendi diffe-rens, ut illud, Philamon Coryco pugnat. Putaui autem ipſum Philamonem eſſe Coryco pugnantem. ueluti apium crura eſſe tortuoſa. Putaui enim non crura, ſed apia eum gerere ſic tortuoſa. Sunt autem etiam ſuperlationes pue-riles, quoniam uehementiam ſignificant. Quocirca irati maxime ita dicunt, Nec ſi mihi tot daret, quot arena & puluis. Item, Atridæ uero Agamemnonis filiam nõ ducam, etiam ſi aurea cũ Venere de pulchritudine certaret. Vtun-tur autem hoc modo maxime Attici oratores: ſed ſeni ſic dicere indecorum eſt.

De diuerſis dicendi generibus.

Oportet autem non ignorare, non eandem unicuique generi eloquutionem cõgruere. Non enim eadem eſt hiſtorica, & concertatiua: nec deliberatiua, & iudicialis.

Vtrunque autem neceſſe eſt ſcire, alterum ut Latine dicere ſcias, alterum ne cum alijs ſignificare uelis, tacere cogaris: quod patiuntur qui ſcribere neſciunt. Hiſtorica igitur dictio eſt, quæ maxime propria eſt. Cõcertatiua uero, quæ maxime ſimulata eſt. Cuius duo genera ſunt. Nam altera morata eſt, altera affecta. Quapropter & hiſtriones huiuſmodi fabulas eligunt. poëtæ quoque hos & tales. Suſtinentur uero legibiles, ut Cheræmon, (eſt enim exquiſitus ut hiſtoricus) & Lycimnius ex dithyrambicis. Cumq; conferuntur, hiſtorici quidem in certaminibus anguſti, oratores autem boni, cum legantur, agreſtes uidentur. Cauſa uero eſt, quoniam certamini cõgruunt. Quam ob cauſam ſimulata hæc cum actione remota ſuum nõ reddant officiũ, ſtolidiora uidentur: ueluti articuli, & ea quibus ſæpius idẽ dicitur, recte in hiſtoria reprobantur. At uero in demonſtratione oratores utuntur. Simulata enim ſunt. Eſt autem neceſſarium cõmutare cum idem dicis. Nam id uiam præbet actioni, hoc modo: Is eſt qui ueſtra furatus eſt, is qui uos decepit, is qui denique uos prodere conatus eſt. Quod Philemon hiſtrio faciebat in Anaxãdridæ gerontomania, quãdocunq; Rhadamanthus aut Palamedes introducitur. Et in præfatione Piorum ego ac ego ſæpius repetit. Nam ſi quis hæc non recte pronunciat, fit qui trabem portat. Et articulos ſimiliter, Veni, offendi, ſupplicaui. Opus enim eſt actione, nec ut unum dicere, nec eodem modo, & eadem figura uocis dicere. Præterea articuli breuiáq; diſſoluta proprium quiddam habent. In eodem enim tempore multa dicere uidentur. Nam cum cõiunctio multa faciat unum: patet econtra quàm unum erit multa, ſi tolletur. Quare amplificant: Veni: dixi: ſupplicaui: ſed deſpexit quæ dixi, quæ approbaui. Id Homerus quoq; facit in illo, Nireus ab Syme,

me, Nireus Aglaiæ, Nireus qui formoſiſſimus. Nam cum de aliquo multa dicũtur, neceſſe eſt quoque multoties dici. quare ſi multoties, multa quoque uidentur. Amplificauit igitur ſemel eius recordatus propter deceptionem, mentionem'que nullibi amplius fecit, cum & in enumeratione poſtremo eius meminerit. Deliberatiua uero eloquutio adumbrationi atq; picturæ omnino ſimilis eſt. Nã quanto maior populus ſit, tanto longius ſpectant. Quapropter quæ exquiſita ſunt, ſuperuacua magis, peiora'que in utriſq; uidentur. Iudicialis autem exquiſitior, multoq; magis ſi apud unum iudicem. Minimum nanque id eſt in rhetoricis. Nam quod ad rem pertinet, breuis eſt: aliena uero & concertatio abſunt. quare iudiciũ purum eſt. Quapropter nec ijdem in omnibus his comprobantur oratores: ſed ubi actionis plurimum, ibi minimum eſt exquiſitæ eloquutiõis. Id uero ubi uoce, ac maxime ubi magna opus eſt. Demonſtratiua uero dictio, hiſtorica maxime, cuius opus lectio, poſt hanc iudicialis. Superuacuũ uero eſt eloquutionem in iucundam & in magnificam diuidere. Nam cur id magis, quàm in liberalem & modeſtam, & in alias morum uirtutes? Quæ enim dicta ſunt, ea iucũdam faciunt, ſi quidem eloquutionis uirtus recte definita eſt. Cuius enim gratia non humilem, ſed dilucidam atq; decentẽ oportet eſſe. Nam ſi prolixa eſt, non eſt dilucida. Sed nec etiam ſi breuis. Patet igitur mediocritatem commodam eſſe. Iucundam quoque facient quæ dicta ſunt, ſi trita & priſca bene collocentur, & numerus, & ueriſimilitudo ita ut decet. Ac de dictione quidem, ac eloquutione, & communiter de omni, & ſeorſum de ſingulorum generum dictum eſt: reſtat modo de ordine dicere.

De par

De Partibus orationis.

SVnt igitur duæ oratiōis partes. Neceſſe enim eſt primo rem exponere de qua, deinde demonſtrare. Idcirco non demonſtrare cum expoſueris, uel demonſtrare antequam expoſueris, impoßibile. Nam & qui demonſtrat, aliquid demonſtrat: & qui exponit, demonſtrandi gratia exponit. Horum autem alterum propoſitio eſt, alterum fides, ueluti ſi quis diuidat, ac dicat alterum eſſe problema, alterum demonſtrationem. Nunc autē ridiculoſe diuidunt. Nam narratio iuridicialis ſolum orationis eſt. Demonſtratiuæ autē & deliberatiuæ quomodo poteſt eſſe narratio, qualis ab his dicitur? aut quæ in aduerſarium feruntur, aut demonſtrationum enumeratio? Procemium uero & collatio & replicatio tunc in concionibus fiunt, cum controuerſia inſit. Nam accuſatio atque defenſio ſæpe, uerum non ita deliberatio. Sed epilogus adhuc neq; iudiciali omni: ueluti ſi breuis oratio eſt, aut ſi res memoratu facilis. Accidit enim ei ut prolixitatem imminuat. Quare partes neceſſariæ, propoſitio & fides. Propriæ itaque hæ: quæ aūt cōmunes, procemium, propoſitio, perſuaſio, & epilogus. Nam quæ in aduerſarium feruntur, ad fidem faciundam dicuntur. Collatio uero, ſuorum amplificatio eſt. Quare pars quædam eſt eorum quæ fidem faciunt. Demonſtrat enim aliquid qui cōfert: ſed exordium nequaquam, nec enumeratio, ſed in memoriam reducit. Quare ſi quis hæc ita diuidit, ut Theodori auditores faciebant: erit aliud narratio, & aliud prænarratio, & aliud ſupernarratio, elenchus quoque ac ſuperelenchus. Sed oportet cum ſpeciem quandam dicas ac differentiam, tunc nomen imponere. Aliter inane ac nugatorium eſt: ueluti Lycimnius in arte facit, corroborationem appellans, & aberrationem, & ramos,

De Exordio.

EXordium igitur eſt orationis initium, ſicuti in poëſi præfatio, & in lyræ pulſatione præludium. Omnia enim hæc initia ſunt, & quaſi uiæ ad ſequentia præparatio. Pulſationis igitur præludium demonſtratiuo exordio ſimile eſt. Nam quemadmodum qui fiſtula canunt, quod cantaturi ſunt, id præcantatum cōiunxerunt: ſic in demonſtratiua oratione ſcribendū eſt. Quicquid enim uelis, oportet cum ſtatim prædixeris, producere atque coniungere. Idq́; omnes ita faciunt. Cuius exemplum Iſocraticæ in Helenam orationis exordium. nihil enim contentioſis ſermonibus & Helenæ commune eſt. Et ſimul ſi digredietur, par eſt ne tota oratio eiuſdem ſit ſpeciei. Fluunt autem demonſtratiuorū exordia ex laude aut uituperatione: ut Gorgias in Olympiaca oratione: Admuratione dignum apud multos eſt ô Græci. Laudat enim eos qui celebres ſolennitates conſtituerunt. Iſocrates uero uituperat, quoniam uirtutem corporis muneribus honorarunt, prudentiæ autem nullum certamen poſuerunt. Et à conſilio, ut ſi quis diceret probos uiros colendos eſſe, ac ideo Ariſtidem laudare non eos qui nec probantur, nec improbantur, ſed eos qui cum probi ſint, latent: ut Alexander Priami. Hic enim conſulit. Præterea ex iudicialibus exordijs. Id autem eſt ex ijs quæ ad auditorem ſunt, ſi aut de re noua, præterq́; opinionem habeatur oratio, aut de difficili, aut de peruulgata, ut ignoſcendum ſit, ut Chœrilus dicit. Nunc uero cum omnia ſorte diſtributa ſint. Demonſtratiuæ igitur orationis exordia ex his ſunt: ex laude, ex uituperatione, ex adhortatione, ex dehortatione, ex ijs quæ ad auditorem ſunt: neceſſeq́; eſt uel aliena, uel propria eſſe quæ uiā orationi faciūt. Iudicialia uero exordia idē poſſunt, quod fabularū

præfatio

præfationes,& poëſis exordia. Sed dithyrambicorum demonſtratiuis ſimilia ſunt: ut illud, Propter te, atq; munera tua, imò prædas. In orationibus autem atque poëſi futuræ orationis monſtratio ſunt, ut audientes non ſint ſuſpenſi, ſed præſciãt qua de re habetur oratio. Nam quod indeterminatũ eſt, in errorẽ adducit. Qui ergo principium quaſi in manum dedit, is facit ut auditor retentus orationem ſequatur. Propterea poëta dixit: Iram pande mihi. Dic mihi Muſa uirum. &, Dux mihi Muſa ſis, quonam pacto ex Aſiatica tellure bellum in Europam ingens irrupit. Tragici quoque fabulam ſignificant, quamuis non ſtatim, ut Euripides. In præfatione tamen ipſa ſignificant: ſicut & Sophocles, Mihi pater Polybus erat. Comœdia etiam eodem modo. Exordij ergo id proprium opus eſt, maximeq; neceſſarium, finem oſtendere ipſum cuius gratia oratio habetur. Quare ſi patet, & res parua ſit, non eſt utendum exordio. Cætera uerò genera quibus utuntur, communia & media ſunt, quæ uel ab ipſo dicente ducuntur, uel ab auditore, uel à rebus, uel ab aduerſarijs. A' nobis igitur & ab aduerſario quæcunq; ad calumniam pertinent, ita ducuntur, ut uel ſoluantur, uel confirmentur, ſed non in eodem loco. Nam qui defendit, primum ad calumniam reſpondit. Qui uerò accuſat, in peroratione inuehitur. nec cauſa latet. Neceſſe nanque eſt defendenti, quæ impedimẽto ſunt, primùm diſſoluere: calumnianti uerò in peroratione id facere, ut audientes melius meminerint. Auditor autem diſponitur: ſi ad beneuolentiam uel ad iram prouocatur, & interdum ſi attentus ſit, aut contra contemnens. Non tamen ſemper conducit attentum facere. Multi nanque conantur ad riſum deducere. Ad docilitatem igitur omnia refert, & ſi quis ita uult etiam ut probus uideatur.

his enim magis attendunt. Attenti ergo fiunt rebus magnis,ſuis,nouis,iucundis. Quare faciendum ut de his oratio eſſe uideatur. Ad contemnendum uerò aptos faciemus, ſi rem dicemus paruam, ſi doloris effectiuam, ſi nihil ad eos pertinere. Non oportet autem ignorare extra orationem hæc eſſe omnia. Ad prauum enim dicuntur auditorẽ, qui quæ ſunt extra rem,libenter audit. Nam ſi talis nõ eſt, nõ eſt opus exordio,niſi ut res ſummatim dicatur. Eſt autem omnium partium cõmunis attẽtio. Vbiq; enim magis remittuntur quàm in principijs. Quare ridiculus qui ſolum in principio collocat,quando maximè omnes attente audiunt. Vbicunq; igitur opus erit,dicendum, Animaduertite quæſo: nam hæc res non eſt magis mea quàm ueſtra. uel,Dicam enim uobis nouum atq; inauditum crimen. uel, rem ita mirabilem. Id uerò eſt,ut Prodicus dixit, cũ ad ſomnum auditores deferuntur, pecuniam inter ipſos ſpargere. Quod uerò ad auditorem non inquantum auditor, patet. Nam omnes uel calumniantur, uel à timore ſe in exordijs diſſoluunt. Dicam, ô rex. Qui uerò rem turpem habent, aut habere uidentur, his ubiuis immorari confert magis quàm in re. Quapropter etiam ſerui non reſpondent ad interrogata: ſed quæ circa illa ſunt, ea dicunt & exordiuntur. Vnde autem beneuoli fiant, & de huiuſmodi cæteris dictum eſt. Verum quoniam probe dicitur, Ad Phæacas mihi præſta Pallas amicum miſerabilemq; uenire:hæc duo ſummopere ſpectanda ſunt. In demonſtratiuis autem faciundum ut auditor collaudari aut ſeipſum, aut genus, aut ſtudia ſua putet, uel alio quodam modo. Nam quod Socrates in funebri dixit, non eſſe difficile laudare Athenienſes apud Athenienſes,ſed apud Lacedæmonios: id uerum eſt. Deliberatiuæ autem orationis exordia ex

iudici

iudicialibus rationibus fluūt. Nam *propria minime habet. Nam cum de quo ſciunt dicatur,nō eget res exordio, niſi aut propter ſeipſum,aut propter aduerſarios,aut ſi nō tantum quantum uult, ſed uel maius uel minus arbitrantur. Quas ob res uel calumniandum, uel diſſoluendum eſt,& aut amplificandum,aut attenuandum.Horum igitur cauſa,exordio in deliberatiuis opus eſt,aut etiam ornatus cauſa,quoniam manca uidentur niſi habeant: qualis* Gorgiæ *laudatio in* Elios. *Nam cum nihil prædixerit,neq; cōmouerit,illico erupit.*Elis *ciuitas fœlix.*

Loci ad diſſoluendum calumniam.

AD *diſſoluendam uerò calumniam unus quidem locus, unde quiſpiam turpem exiſtimationem propulſaret. Nihil enim differt,ſiue quis inuectus eſt, ſiue nō:quare id uniuerſale.* Alius *locus,ut illata crimina depellas, aut quòd non ſunt,aut quòd nocua non ſunt,aut non huic, aut non tanta,aut non iniuſta, aut non magna,aut non turpia,aut non habentia magnitudinē.*De *his enim quæſtio.ut* Iphicrates *aduerſus* Nauſicratem *dixit,feciſſe ſe quod ille dicebat,& nocuiſſe, ſed non feciſſe iniuriam. Aut aliud alij opponendum, hoc pacto:nocuum,ſed honeſtum:dolorem inferens,ſed utile : cæteraq; huiuſmodi. Alius locus, quòd error,uel aduerſa fortuna,uel neceßitudo fuit:ſicut* Sophocles *dixit,timere ſe non ut accuſator dixit, ut ſenex uideatur,ſed inuitus.* Non *enim uellet ſe annos octoginta natū.* Præterea *finem pro fine opponere.* Noluit *nocere,ſed hoc uoluit.* Et *feciſſe quidem id de quo accuſatur,nocumētum uerò accidiſſe:par autem odio me haberi,ſi ut ſic eueniret feciſſem.* Alius *ſi deprehenſus in eo crimine calumniator uel nunc,uel aliâs,et aut ipſe,aut propinquorum aliquis.* Alius,*ſi alij quoq; cōprehenduntur, quos aduerſarij non*

eſſe

eſſe reos concedunt, utputa, ſi adulter mundus eſt: & hic ergo. Alius, ſi alios quoq; calũniatus eſt, aut ſi alius ipſum, aut ſi abſq; calumnia credebãtur, ueluti & ipſe nunc, qui tamen extra id crimen erant. Alius, calumniari calumniantem. Cur enim cum ipſe parum credat, huius uerba credun tur? Alius, ſi iudicium factum eſt, ueluti Euripides *aduerſus* Hygiænontẽ *in* Antidoſi *accuſantem impietatis, quòd ſcripſerit peierandum eſſe, cum dicat:* Lingua *iurauit, mens uerò minime. reſpondit, iniuriam facere* Hygiænontem, *cum iudicia* Dionyſiaci *certaminis in forum ducat. Ibi enim cauſam dixiſſe, dicturumq; ſi accuſare uoluerit. Alius, accuſatorem accuſando: ut puta quòd alia iudicia quærit, quòd rebus non credit.* Communis *autem utriſq; è ſignis eſt, ueluti* Vlyſſes *in* Teucrum, *quòd propinquus eſſet* Priamo. *Soror enim* Heſione. *ille uerò: at pater* Telamon, *Priami hoſtis. tu autem etiam exploratores non prodidiſti. Alius accuſatoris proprius, cum parum laudat, ut magis uituperet: magnum breuiter: aut cum multa bona præpoſuit, ut unum quod ad rem pertineat, uituperet, quales ſunt qui artificioſiſſimi atq; iniuſtiſſimi ſunt.* Nam *per res bonas nocere conantur, cum malis eas permiſcentes. Cõmune autem diſſoluenti cum calumniatore, quoniam contingit idem multorũ gratia factum eſſe, ut hic deprauando ad peius accipiat, diſſoluens autẽ ad melius, hoc pacto:* Diomedes Vlyſſem *elegit. alter dicet: quoniam uirum fortẽ putabat. alter, non ideo, ſed ſolum ne concertatorem haberet tanquã ignauum.* Ac *de calumnia hæc dicta ſint.*

De Narratione.

NArratio *autem in demonſtratiuis continua non eſt, ſed in partes diuiſa.* Nam *oportet exponere res geſtas, ex quibus oratio cõſtituitur.* Conſtituitur *autẽ oratio*

partim

partim ex eo quod artificiale non eſt. non enim eſt rerum geſtarũ orator cauſa. partim ex eo quod eſt artificioſum. Id uerò eſt cum oſtendunt quod ſit, præſertim ſi incredibile uideretur, aut quale, aút quantũ, aut hæc omnia. Quas ob res non ſemper oportet continue cuncta enarrare. difficile enim eſt memoria tenere quæ ſic demonſtrãtur. ſed ex his fortis, ex his prudens aut iuſtus oſtendetur. Nam hæc oratio explicatior eſt, illa uerò implicatior, atque multiplex, & minime plana. Oportet autem cum res notæ ſint, in memoriã eas ſolummodo breuiter reducere. Nam multis narratione opus nõ eſt: ueluti ſi Achillem laudes, cuius res geſtas omnes perceperunt: cognitis rebus tantum uti oportebit. Verum ſi Critiam laudaturus ſis, cum non multi res eius teneant, narrare neceſſe eſt. Cum igitur laus ſit, magnitudinem uirtutis oſtendens oratio: tales res geſtas fuiſſe demonſtrandum. Laus igitur rerum geſtarum eſt. Quæ uerò extra ſunt, ſicut nobilitas ac educatio, ad faciundam fidem adhibentur. Veriſimile nanq; eſt probum ex probis, & bene educatum in bonum uirum euaſiſſe. Quapropter et qui geſſerunt, eos laudamus, & operationes ipſius actionis ſigna eſſe dicimus. Verũ quoniam laudaremus etiam ſi non geſſerit, ſi talem eſſe nobis perſuaſerimus: beatio & fœlicitatio ipſis quidem eadem, his uerò non eadem, ſed ſicut uirtutem fœlicitas, ſic hæc fœlicitatio continet. Habet autem laus nonnihil cum conſilio commune. Nam quæ conſulendo admoneres, hæc commutata oratione laudem conficiunt. Quare cum habeas quæ agere, qualemq; eſſe oporteat, admonendoq; id explicaueris, mutanda uerſandaq; oratio eſt, ut laudem efficiat: ueluti cum dicas: Non oportet à fortuna, neque extrinſecus, ſed intrinſecus, atque à ſeipſo pendere. Hanc compoſitione orationis

tionis admonitionem ſic in laudem uertes: Non enim à fortuna,neque extrinſecus, ſed intrinſecus atque à ſcipſo ille pendebat. Quare laudaturus,quid conſuleres, & conſulturus, quid laudares conſidera, orationemq́; ita uerſa, ut nunc quidem quod prohibet,nunc uero quod non prohibet,commutes. Qui uero breuem eſſe aſſerunt narrationem oportere, ridiculi ſunt: ueluti qui interroganti piſtori, durum'ne an mollem pinſet? quid, inquit, eſt'ne impoßibile bene pinſere? Oportet *enim non eſſe longã narrationem, nec exordium, nec quæ fidem faciunt:bene dicere tamen, quod eſt oratoris proprium,nec in longo,nec in breui eſt,ſed in mediocri.* Id *uerò eſt ſi ea dicas,quæ rem ſignificanter exponant, id eſt, quæ poßint efficere,ut uel factum eſſe, uel iniuria factum eſſe, uel damno fuiſſe, uel tantam rem eſſe quantum uelis, credat auditor.* Aduerſa*rijs autem horum contraria.* Annectenda *uerò narrationi ſunt quæcunque uel uirtutes tuas, uel aduerſarij uitia ſuboſtendunt, uel auditoribus iucunda ſunt: ut ſi diceres:* At *ego ſemper conſulebam, quod iuſtum ac pium eſt,non eſſe deſerendos liberos: hic autem reclamabat, ubicunque ipſe eſſet,ibi facile alios ſibi liberos futuros. cæteraq́; huiuſmodi, quæ dicit* Herodotus *transfugas Aegyptijs reſpondiſſe.* Defenſori *igitur breuior ſemper narratio, & per quæſtionem, aut factum non eſſe, aut non iniuria,aut non damno fuiſſe,aut non tantum.* Non *enim à quæſtione recedendum,niſi quid ad illam cõducat:ut ſi factum eſſet, non eſſet tamen iniuria factũ.* Ad *hæc,quæ geſta non ſunt, ſi commiſerationem aut indignationem faciunt, perinde ut geſta narranda.* Huius *exemplum* Alcinoi *apologus, quod ad* Penelopen *in ſexaginta eſſet annis factus.* Et Phaylli *circulus, & in* Oeneum *præfacio.* Oportet *autem*

narrationẽ maximè moratã atq; affectã eſſe. Quod facile faciemus, ſi non ignorabimus quid ſit quod moratam orationem efficiat. Primum igitur eſt, ſi ita dicas, ut qualis ſit animus hominis, ſubappareat. Morata autem oratio qualis quædã ideo eſt, quòd uoluntas atq; electio qualis quædam eſt. Huic uerò ineſt qualitas propter finem. Idcirco mathematica oratio affecta eſſe non poteſt: quoniam cum cuius gratia nõ habeat, nulla ea ſubappareat electio. Socratica uerò quoniam de talibus eſt, morata eſt. Moratam igitur orationem efficiunt, quæ mores hominis conſequuntur: ut ſi dicas: Hæc ambulando uociferabatur. Oſtendit enim audacem hominem, atq; agreſtem. Item ſi non ita ut ratione perſuaſus, quod multi nunc faciunt, ſed ut appetitione: Elegiſti, ego uerò malui quod utiliſsimum erat, aut quod optimum. eſt enim illud prudentis, utilia perſequi: hoc uiri boni, honeſtum præponere. Quod ſi parum credibile quod dicis uideretur, ratio afferenda: ut Antigone apud Sophoclem facit, cum perſuadere uelit fratrem ſe uiro atq; filijs anteponere. Viro enim ac filijs amiſsis, alios facilè forſan habebis: frater uerò ſi parentes obierũt, nunquam tibi naſciturus eſt. Verũ ſi nulla ſuccurrit ratio, illud dicere poteris, non ignorare te parum credibilia hæc uideri, & tamen audacius dicere, quoniam natura huiuſmodi ſis. Minus autem auditori credibile uidetur, ſi aliud præter utile nos agere oſtendimus. Præterea ſi ea narrando expones, quæ affectus mouent, eorumq; conſequentia, & præcipuè quæ auditores non ignorant, & aut tibi, aut illi inſunt, hoc modo: Hic autem cum me illuſiſſet, abijt. Et ut de Cratylo Aeſchynes, quòd ore perſonans manuſq; quaſſans, et intonuit, manuq; minatus eſt. Veriſimilẽ enim hæc orationem faciunt: quoniam quæ non ignorantur ab

auditoribus

auditoribus, hæc eorum ſigna fiunt quæ neſciunt. Huiuſmodi *uerò plurima* Homerus *nobis ſuppeditabit. Aſt anus, inquit, faciē manibus retinebat.* Nam *qui lacrymas effundere inceptant, manibus oculos attingunt.* Poſt *hæc illico te qualem quendam uideri latenter facias.* Quod *facile fieri poſſe inde patet, quòd de nouarū rerum nuncijs, quamuis eos minimè cognoſcamus, ui tamen orationis quales nam ſint ſuſpicamur.* Eſt *autem opus multis in locis narrare, et nōnunquā in ipſo principio.* In *deliberatione uerò idcirco narratio nō incidit, quoniam de futuris rebus narrandum non eſt.* Et *cum incidit, rerum iam geſtarum eſt, quibus, aut deprimendo, aut efferendo, auditores concitantur, ut illarum memoria de futuris melius cōſulant.* Verum *tunc officium conſiliarij nō adhibetur.* Quod *ſi quid minus credibile narratur, dicere ſtatim cauſam, aut polliceri oportet: ut in* Oedipode Carcini *Iocaſtæ cum is interrogaret, qui filium quærebat, ſemper promittit. Similiter apud* Sophoclem Aemon.

De Confirmatione.

QVæ *uerò fidem faciunt, ea uim demonſtrādi, quoad eius fieri poteſt, contineant.* Et *cum quatuor quæſtiones ſint, ſi factum eſt, ſi obfuit, ſi tantum, ſi iure, ſemper ad id quod in iudicio quæritur, accōmodanda demonſtratio eſt: eodemq; modo etiam ſi de faciundo aut non faciundo quæſtio eſt.* Neq; *nos fugiat quod in hac una quæſtione alterum eſſe prauum neceſſe eſt.* Non *enim ut ſi qui de iure aut iniuria quærent, ignoratio cauſa eſt: quare in hoc non in cæteris immorandum eſt.* In *demonſtratione uerò quod honeſtè aut utiliter geſſerit, ut plurimum amplificatio fiet. nam res quidem ipſæ cum credi debeant, raro neq; niſi cū uel incredibiles uideantur, uel alius cauſam habeat,*

ſolent

ſolent demonſtrari. In deliberatione autem aut nõ futura quæ dicis, reſpõdebit quiſpiam, aut ſi futura concedet, tamen uel nõ iuſta, uel nõ utilia, uel nõ tanta fore aſſeuerabit. eritq; illud maximè perſpiciendũ, ſi quid præter rem falſo dicat: id enim ſigno erit cætera quoq; ipſum mentiri. Præterea ſcire oportet ſic exempla deliberationibus maximè accõmodari, ut iudicialibus enthymemata. nã cũ ſit omnis deliberatio de futuris, à præteritis per exempla de ipſis neceſſe eſt dicere. iudicia uerò de iam factis aut non factis ſunt. quæ demonſtrationẽ idcirco habent, quoniam & neceßitatẽ habent. Præterita enim neceßitatem iam habent. Non oportet autẽ enthymemata continuè dicere, ſed alijs permiſcere, ne aliud alij officiat. Eſt etiam quantitatis terminus quidam, ut Homerus quoq; oſtendit. Amice quoniã tot dixiſti, quot ſapiens uir attuliſſet. tot inquit, non eiuſmodi. Nec enthymematis cuncta tibi probãda, ne tibi neceſſe ſit ex ignotioribus notiora cõfirmare. quod philoſophantium nõnullis accidit. Nec cum affectus mouẽdi ſunt, enthymemate utaris, ne quoniam motus qui ſimul fiunt, alter alterũ excutiat, uel ambo concidant, uel remißiores reddantur, aut affectus excutiantur, aut fruſtra ſit allatum enthymema. Nec cum moratam orationẽ efficere uelis, enthymema quæras. Nam demonſtratio nec animos mouet, nec electionẽ habet. Sententijs autem tam in narratione, quàm in cõcertatione utendũ eſt. Plurimũ enim afficiunt, moratamq; orationẽ reddunt, hoc modo: Cõmiſi ego hæc illi, quamuis ſcirem omnibus credẽdum nõ eſſe. Et cũ affectu ſic: Nec tamen, etiam ſi uexatus iniuria ſum, me pœnitet, præſertim cũ uideam huic lucrũ, mihi ius ſupereſſe. Verum deliberatio iudiciali cauſa multò difficilior eſt: primũ quia illa futurorũ, hæc præteritorũ eſt, quæ uaticinantibus

ſaltem(ut Epimenides Cretenſis dicere ſolebat) certiora ſunt. Is enim diuinationē futurorū reſpuebat, præteritorū quæ occulta erant, ſolum amplexabatur. Deinde quia cum leges iudicialibus ſupponantur, principium afferūt, unde inueniendi facultas præbetur. Ad hæc, quia nō habet multa diuerſoria, utputa in aduerſarium, aut de ſeipſo, auditoris in affectū impellendi. quod minime adhibēdum eſt, niſi digrediatur. Idq; per dubitationē faciendū: ut Atheniēſes oratores factitant, & Iſocrates: Accuſat enim in conſulendo ut Lacedæmonios in panegyrica, & Chareta in ſociali oratione. In demōſtrationibus autē exterioribus laudibus amplior efficiēda oratio eſt. Quod Iſocrates facit, aliquid extra ſemper adducens. Id uerò eſt quod Gorgias dicere ſolitus erat, quòd uidelicet nunquā ſibi deeſſet oratio. Nā ſi de Achille dicendū eſt, inquit, Peleum laudabo, deinde Aeacum, poſtremo Iouem. Eodemq; modo ſi fortitudinē: aut quoniam hæc atque hæc faciat, quod tale quid eſt: aut quoniam talis quædā eſt. Cū igitur demonſtrationibus nō eges, tunc & morate, & demonſtrando tibi erit dicendū. Cū uerò enthymemata non ſuccurrunt, tunc morata maximè tibi erit oratio. Quæ res idcirco bonū uirum magis decet, quòd malit ipſe probus uideri, quàm demonſtrationes ſibi eſſe certiores. Ex enthymematibus uerò quæ redarguunt, magis probātur, quàm quæ demonſtrant. Nā quoniam contraria ex collatione magis cognoſcuntur, idcirco quæ redarguunt, acrius inferūtur. Cū uerò iam aduerſarij locos aggredimur: nō in alia parte, ſed in faciunda fide adhuc uerſamur, ac alios obijciendo, alios argumentando diſſoluimus. Sunt autem tam in cōſilio, quàm in iudicio noſtra primum collocāda, deinde aduerſariorū cum contemptione quadam refutanda. Quod ſi multiplex & uaria eſt

aduer

aduerſariorum oratio, primũ confutabimus: ut Calliſtratus in cõſultatione Meſſeniaca fecit: qui primo quæ dicere aduerſarij poſſent, cõfutatis, ſua deinde poſuit. Si uerò ſecundus dices, refutandũ tibi prius erit ſoluendo, ac contra arguẽdo, et maximè ſi aduerſarius perſuaſiſſe uideretur. Nã quemadmodum infamem hominem animus aſpernatur, ſic orationem quoque contemnit, ſi bene dixiſſe aduerſarius uideatur. Quare auditor uel omnium, uel plurium, uel firmiſsimorum, uel ſaltem confutatu facilium infirmatione præparatas aures noſtris dabit, credibilioraq; putabit: ut illud, Primum dijs propugnabo. Nam ego Iunonem. Primum enim quod honeſtiſsimum erat, aggreſſus eſt. Verum hæc de fide dicta ſint. Cum autem morata utimur oratione, quoniam quæ de nobis dicimus, aut inuidiam prouocant, aut longam orationem efficiunt, aut obiectionem patiuntur: quæ uerò de alijs, uel contumelioſa uel agreſtia uidentur: quoniam ergo hæc incommoda conſequuntur, alium oportet dicẽtem introducere. Quod Iſocrates in Philippo & in Antiodoſi facit. Et ut Archilochus uituperat, cum patrem de filia fingat in iambo dicere: Quid non mortales pro pecunijs facturos credimus? aut quid non deieraturos? Sophocles quoque ſic Aemona pro Antigone aduerſus patrem introducit, ut alij dicere uideantur. Varia etiam oratione utendum, ut nunc enthymemata in ſententias, nunc ſententiæ in enthymemata commodè immutentur. hoc pacto: Conciliari maximè tunc oportet, cũ felix ſis. ſic enim ex ſentẽtia rem tuã conficias. Hanc ſentẽtiam ſic in enthymema uertemus. Nam ſi oportet cũ tibi maxime confert, tunc cõciliari: nunc id agendũ, cũ ſecunda nobis cuncta procedant. Sed de his ſatis. Nunc de occaſione interrogandi dicendum uidetur.

De occaſione interrogandi.

PRimum igitur tunc maximè interrogandum, cum ex duobus alterum iam ipſe aduerſarius protulit, ut altero per interrogationem adducto, abſurdum quid conſequatur: ut à Pericle de ſalutis ſacrificijs interrogatum Lamponem ferunt reſpondiſſe, nefas eſſe non initiatum audire. Periclemq́; percontatum ſi ipſe ſciret. Cumq́; annueret, & quomodo, dixiſſe, cum initiatus non ſis. Deinde cum propoſitionum alia manifeſta ſit, aliam daturos aduerſarios non ambigis: tum etiam neceſſe non eſt eam propoſitionem quæ manifeſta eſt, interrogando proponere, ſed concluſionem inferre: uelut Socrates cum Melitus diceret non arbitrari ipſum deos eſſe. Atqui, inquit, dæmonia eſſe quædam fateor. Quod ille cum affirmaſſet, interrogauit an dæmones deorum filij eſſent, uel ſaltem diuinum quiddam. Quo dato, Eſt igitur, intulit, qui deorum quidem filios eſſe, deos uerò non eſſe arbitretur? Præterea cum uel contraria, uel præter opinionem dicere aduerſarium demonſtraturi ſumus. Quarto cum non poßit ſoluere, niſi cauillatorio modo reſpondeat. Nam ſi ſic reſpondebit, eſſe quodammodo, & quodammodo non eſſe, aut hæc quidem ſic, illa uerò non: aut aliquando ſic, aliquando non: turbantur dubitantes. Aliter igitur nec conandum quidem eſt. Nam ſi inſtabit, uictus iam uidebitur. Non enim poterit propter auditoris imbecillitatem de multis ſimul interrogare. Quaproter enthymemata quoque ipſa quàm maximè conuoluenda ſunt. In reſpondendo autem ſi ambigua ſunt, non ſtatim ſoluere, ſed prius ratione diſtinguere oportet. Sin uerò contraria uidentur, ſtatim pro reſponſione inferenda ſolutio antea quàm conſequenter aliud interroget aut ratiocinetur.

Nec

Nec enim difficile eſt in quo ratio ſit perſpicere. Cæterum ex Topicis tam hoc, quàm ſolutiones nobis patebunt. Præterea ſi concludendo concluſionem interrogationem facit, cauſa dicendi eſt:ut Sophocles à Piſandro interrogatus, ſi ſibi quoque ut cæteris conſiliarijs uiſum fuit quadringentos uiros conſtituere, reſpondit: An hæc improba tibi non uidebantur? At ille: Tu ergo hæc improba comprobaſti. Ita, dixit. nec enim erant meliora. Et ut Lacedæmonius quidam cenſuræ rationem reddens, interrogatusq́; ſi iure ſibi cæteri perempti uiderentur, dixit, Ergo tu eadem iſtis cenſuiſti? At ille: Ergo tu quoque iure peribis. Minime, inquit. Nam illi corrupti pecunia hæc iudicarunt, ego uerò nequaquam, ſed ſententia. Quapropter nec rurſus poſt concluſionem intergandum eſt, nec iteratò concluſionẽ ipſam, ſi nõ multum ueritatis habet. Quoniam uerò ridiculorum quoque uſus in certaminibus eſt, oportereq́; Gorgias rectè dicebat aduerſariorum ſeria riſu præuertere, & riſum ſerijs, explanatumq́; in ijs quæ de re poëtica dicta ſunt, quot ridiculorum genera ſint, quorũ alia liberis congruunt, alia non: inde quæ rei conuenient, orator aſſumet. Eſt autem illuſio ſcurrilitate libero magis idonea. Nam qui illa utitur, ſui, ſcurra uerò alterius gratia loquitur.

De Peroratione.

Peroratio autem ex quatuor conſtat: ex ijs quæ faciunt ut bene de nobis, male de aduerſarijs auditor ſentiat. Quæ amplificant, aut extenuant. Quibus in affectus auditor impellitur. Quibus in memoriam dictorum reducitur. Natura enim fit, ut cum te quidem ueracem, aduer-

ſarium uero mendacem oſtenderis: tunc uel laudes, uel uituperes, & omnino ſupermoliaris. Eſt autem horum duorum alterum conſiderandum, aut quod is ſemper bonus, aut ſimpliciter: ille uero quod his infeſtus, aut ſimpliciter. Vnde uerò tales boni aut infeſti fiant, iam dicti ſunt loci. Poſt hæc autem natura duce, quod iam demonſtratum eſt, aut amplificandum, aut attenuandum eſt. Opus enim eſt, ut quæ facta ſunt, pateāt priuſquam ipſorum quantitas explicetur. Nam & corporum incrementum ex præexiſtentibus eſt. Vnde autem amplificandum attenuandumq́; ſit, iam pridem expoſiti loci nobis ſunt. Poſtea uerò cum iam & qualia ſint, & quanta ſint, patefactum eſt, in affectus auditor impellendus eſt: qui ſunt commiſeratio, indignatio, ira, odium, inuidia, æmulatio, contentio: quorum etiam loci iam dicti ſunt. Quare illud iam reſtat, ut prædicta in memoriam reducantur. quod ſic conuenit facere, ſicut in exordijs non recte præcipiunt faciundum. Nam ut facilia intellectu ſint, ſæpius idem dicere iubent. Verum ibi quidem res ſummatim dicenda, ne auditores de quo ſit iudicium ignorent. Hic uerò ea quibus demonſtratum eſt, per capita repetenda. Initium autem repetitionis, quando perſoluit iam quæ pollicitus eſt, quare & quæ dicenda erant, & de quo dicendum. Repetuntur autem per collationem eorum quæ ab aduerſario dicta ſunt. Conferuntur igitur aut quæ de eodem ambo, aut quæ oppoſita dixerunt. Sed hic quidem hæc de hoc, ego uerò hæc, & propter hæc. Aut per illuſionem: utputa: Et hæc quidē hic: ego uerò hæc, atq; hæc. Et ſic, Quid iſte nunc faceret ſi hæc atq; hæc demōſtraſſet, & non illa? Aut per interrogationem, Quid non demonſtratum eſt? Et econtra, Quid ab iſto demonſtratum eſt?

tum eſt? Aut igitur ſic, aut per collationem, aut ordine quo dicta ſunt prius tua. Et rurſum, ſi ita uis, quæ aduerſarij dixerunt, ſeorſum. Fini uerò diſſoluta maximè, atque per articulum oratio idonea eſt, ut peroratio non oratio ſit, Dixi, *Audiſtis*, Ha*betis,*Iudicate.

